

TEORIJE I KONCEPTI PSIHOANALITIČKOG POLJA

Troregionalna saradnja

Međuregionalni urednički odbor: Ruzvelt Kasorla (*Roosevelt Cassorla*,
Latinska Amerika), Andrea Čelenc (*Andrea Celenza*, Severna Amerika) i
Mari-Frans Dispo (*Marie-France Dispaux*, Evropa)

Predsednik međuregionalne saradnje: Eva D. Papiasvili (*Eva D. Papiasvili*)

Prevod na srpski jezik i uredništvo: Psihoanalitičko društvo Srbije

Prevod: Emilija Erić, Katarina Dodić, Marija Vezmar, Vesna Brzev-Ćurčić

Koordinator: María Inés Nieto

I. UVOD I UVODNA(E) DEFINICIJA(E)

Kao što je slučaj sa većinom koncepata u psihoanalizi, koncept polja ili analitičkog polja se razvio iz mnoštva različitih interdisciplinarnih, kulturalnih i psihoanalitičkih tradicija u različitim delovima sveta.

U **Latinskoj Americi**, većina savremenih teorija i konceptualizacija polja zasniva se na konceptu „Psihoanalitičkog polja“ [*campopsicoanalítico*] kao dinamičkoj konfiguraciji u intersubjektivnoj dimenziji, kao što je definisano i opisano u Argentinskom psihoanalitičkom rečniku (Borenštajn – *Borensztejn*, 2014). Ovaj, danas klasični koncept, skovan je 1960-ih od strane Vilija i Madlen Baranže (*Willy i Madeleine Baranger*, 1961-62, 1964, 1966), a savremeni teoretičari ga smatraju makrokonceptom i primerom složene konceptualne misli (Kansiper – *Kancyper*, 1998). Ova složena konceptualizacija nastala je u kliničkoj praksi Baranžeovih (1993) kao način da se izbegne kristalizacija vremenskog toka i da se u izvesnoj meri podstakne otvaranje mogućnosti za psihičku promenu. Efekti tako definisanog polja su vidljivi u analitičkom procesu ili odsustvu istog, a polje postaje vidljivo kada dođe do gubitka misaonog ili afektivnog sadržaja u intersubjektivnoj dinamici, kada se stvara struktura nazvana „bastion“ i, u najekstremnijim slučajevima, dolazi do „parazitiranja“ (Baranže, Baranže i Mom – *Mom*, 1978).

Za razliku od drugih shvatanja „polja“ u analitičkoj situaciji koji su doprineli teoriji tehnike, polje Baranžeovih karakteriše prisustvo onoga što su nazvali „osnovna nesvesna fantazija u intersubjektivnoj dinamici“, što je originalna i rekurentna struktura, na osnovu koje članovi analitičke dijade stvaraju transfere i kontratransfere polja. Osnovna nesvesna fantazija i „prevodi“ i „proizvodi“ (Baranže, M., 2004).

Ova fantazija je zajednički originalni „fantomski“ sklop (Baranže, Kampo – *Campo* Mom, 1970), u koji su umešane istorija, identifikacije i traume svakog učesnika (tj. i analitičara i analizanda). (Engleski termin „fantazija“ ovde se koristi kao prevod španske reči „*fantasía*“ a „fantom“ kao prevod španskog termina „*fantasma*“ ili njegovog izvedenog oblika „*fantasmático/ca*“.) Od trenutka kada se generiše ovaj treći fantazijski objekat, proizvod koluzije između nekoliko fantoma, on vlada nesvesnim aspektima dinamike odnosa.

Pored unosa „Psihoanalitičko polje“ Argentinski psihoanalitički rečnik (Borenštajn, 2014) sadrži još nekoliko unosa o Polju, koji dalje razrađuju dati koncept: „Baluarte“ („bastion“) definisan kao ekstremna parazitska paraliza polja, koja se može shvatiti kao klinička manifestacija kompulzije ponavljanja, odnosno, nagona smrti. „Baluarte“ (bastion) u analitičkom procesu ili ne-procesu postaje vidljiv kada se mobilnost ideacionog i/ili afektivnog sadržaja izgubi u intersubjektivnoj dinamici. „Perverzno polje“ je još jedan unos koji opisuje funkcionalne i dinamičke aspekte pojma Baluarte: homoerotsko polje, prurušeno u „nevinu povezanost majke i deteta“, sado-mazohističko polje i voajersko polje.

Pored toga, u Latinskoj Americi postoji i konceptualizacija „polja sanjanja“ (i polja „ne-sanjanja“) Ruzvelta Kasorle, koje je povezano sa njegovim izučavanjem odigravanja, kao i koncept „Teorije višestrukih polja“ Fabija Hermana (*Fabio Herrmann*), koji ima različito značenje i koje bi se moglo shvatiti kao „interpretacija polja Psihoanalize“.

U Evropi, s dvadesetogodišnjim prevodilačkim zaostatkom, konceptualizacija Baranžeovih je veoma postepeno postala dominantan uticaj za sve dalje razvoje koncepta, naročito u Italiji, a u manjoj meri i u Francuskoj i Belgiji. Ova tvrdnja je potkrepljena činjenicom da je jedini psihoanalitički rečnik iz Evrope koji pominje ovaj koncept Međunarodni rečnik psihoanalize (2002/2005) Alana de Mižole (*Alain de Mijolla*), u kojem se koncept polja nalazi u poglavlju „Vili Baranže“ koji je napisala Madlen Baranže. Ona piše: „Koncept psihoanalitičke situacije kao „dinamičkog polja“ vodi do nesvesne dvopersonalne fantazije seanse, u kojoj transfer i kontratransfer proizilaze iz situacije koja poseduje sopstveni dinamizam i ishode, pored specifičnih doprinosa analitičara i analizanda. Na primer, „bastion“ je otpor proizveden u psihoanalitičkom polju nesvesnom koluzijom analitičara i analizanda, koji imobilizuje proces“ (u: De Mižola, 2002/2005, str. 150).

Manje priznati uticaj potiče iz snažne evropske filozofske tradicije „susreta“ u radu Georga

Vilhelma Fridriha Hegela (*Georg Wilhelm Friedrich Hegel*) i Martina Hajdegera (*Martin Heidegger*) (Boleber –*Bohleber*, 2013), koja dovodi do posebnog psihoanalitičkog razumevanja intersubjektivnosti, prevazilazeći matricu transfer-kontratransfer. Slično tome, Antonino Fero (*Antonino Ferro*) primećuje domaću konceptualizaciju polja kao susreta, koju je uveo italijanski psihoanalitičar Frančesko Korao (*Francesco Corrao*). Korao (1985) je definisao polje kao proizvod susreta internih dinamika pacijenta i analitičara, ili bolje reći, neke vrste, „Velikog praska“ koji se događa kada god se analitički par susretne, stvarajući jedinstvenu celinu tamo gde su nekada bila dva odvojena unutrašnja sveta.

U Severnoj Americi, upotreba koncepta polja oblikovana je uticajem nekoliko različitih tradicija mišljenja van psihoanalize, od kojih su neke stigle sa masovnom imigracijom naučnika kao odgovor na katastrofu Drugog svetskog rata i nacističku opresiju, dok su se druge razvile iz domaćih tradicija u filozofiji i socijalnoj antropologiji.

Među postojećim savremenim severnoameričkim psihoanalitičkim rečnicima, „Sveobuhvatni rečnik psihoanalize“ Salmana Ahtara (*Salman Akhtar*, 2009) sadrži poglavlje „Dvopersonalno polje“, definisano kao „vremensko-prostorni okvir unutar kojeg se odvija psihoanalitička interakcija“ (str. 37), koje potiče iz rada Madlen i Viliija Baranže (1966), i koje je dodatno razradio Robert Lengs (*Robert Langs*, 1976, 1979). Kao što je ovde definisano, „Polje sadrži oba učesnika i utelovljuje interakcione i intrapsihičke mehanizme. Svaki događaj u polju prima doprinose od oba učesnika“ (Ahtar, 2009, str. 37). Lengsova detaljna razrada se prvenstveno vidi u kontekstu „osnovnih pravila“ psihoanalitičke situacije koja razgraničavaju i doprinose komunikativnim svojstvima polja, kao i u njegovoj odnosnoj specifikaciji tri oblika „interakciono-komunikativnog polja“: tip A, gde su simbolička komunikacija i domen iluzije mogući; tip B gde su dominantni projektivna identifikacija i akcija; i tip C gde je sva komunikacija uništena a polje ispražnjeno od značenja (ibid, str. 37).

U delu „Psihoanalitički pojmovi i koncepti“ Elizabet Očinklos i Esli Samberg (*Elizabeth Auchincloss i Eslee Samberg*, 2012), koncept „polje“ se pominje u poglavljima „Intersubjektivnost“, „Relaciona psihoanaliza“ i „Interpersonalna psihoanaliza“. Ovde se „Intersubjektivno polje“ Roberta D. Stoloroua, Bernara Brandšafta i Džordža E. Atvuda (*Robert D. Stolorow, Bernard Brandchaft i George E. Atwood*, 1987), izvedeno iz fenomenološke filozofije i kontekstualizma, smešteno na preseku dve subjektivnosti i stvoreno međusobnim dejstvom transfera i kontratransfera, nalazi u centru celokupnog psihoanalitičkog okvira i psihoanalitičkog istraživanja (Očinklos, Samberg, 2012, str. 122). Polazeći od rada Harija S. Salivana (*Harry S. Sullivan*), pod uticajem Eriha Froma (*Erich Fromm*) i Šandora Ferencija (*Sándor Ferenczi*), između ostalih, „Interpersonalno polje“ Donela Sterna (*Donnel Stern*, 1997) predstavljeno je kao povezano sa potencijalnim „neformulisanim iskustvom“. Eksplicitni oblik koji takvo iskustvo poprima zavisi od prirode „interpersonalnog polja“, unutar kojeg se odvija formulacija iskustva. Primećeno je da u svojim kasnijim radovima, Stern (2010) proširuje ove ideje u područje odigravanja (Očinklos i

Samberg,2012,str.119).Centralna tema široko bazirane Relacione psihoanalize (Grinberg i Mičel –GreenbergiMitchell,1983)jeste njen opis dvopersonalne psihologije u kojoj „...pacijent i analitičar zajedno funkcionišu u interpersonalnom polju, zajednički konstruišući matricu transfer/kontratransfer i zajednički stvarajući intersubjektivni prostor u kojem se događa analitički rad“ (Očinklos i Samberg,2012,str.222).

Gore navedena heterogenost severnoameričke(ih) definicije(a) odražava deo složenosti načina na koje se različite ključne niti ideja i tradicija ukrštaju dok se druge kreću odvojenim i paralelnim putevima.

U onome što sledi, različiti izvori i putevi koncepta biće praćeni onako kako ih je preuzela psihoanaliza i onako kako se odnose na evoluciju koncepta u Latinskoj Americi, Severnoj Americi i Evropi.Svrha je da se olakša razumevanje savremene kompleksnosti, proliferacije i međusobnog uticaja teorija i koncepata psihoanalitičkog polja u svim IPA regionima i između njih, kao što je objašnjeno u narednim odeljcima poglavlja.

Stilski gledano,termini „kontratransfer“ i „dvopersonalno polje“ koriste se na ovaj način u celom tekstu, osim ako je drugačije navedeno u određenom konceptualnom okviru ili u direktnim citatima. Termini „psihoanalitičko polje“, „polje“ ili „Polje“ se koriste u skladu sa određenom konceptualnom mrežom ili autorom, osim ako je drugačije naznačeno.

II. ISTORIJA I RAZVOJ TEORIJA I KONCEPATA POLJA U SVETU

II.A.INTERDISCIPLINARNI KORENI:FILOZOFIJA I SOCIJALNA TEORIJA

Od sredine 19. veka, u filozofiji i prirodnim i društvenim naukama postojala je neformalno grupisana tradicija mišljenja koja je bila kritički nastrojena prema akumulaciji znanja zasnovanom na klasifikaciji ili na svođenju na osnovne elemente povezane putem „medijuma“. **Majkl Faradej (Michael Faraday)** je 1873. godine uveo pojam „magnetnog polja“, a njegove „linije sile“ je proširio Džejms Klerk Maksvel (*James Clerk Maxwell*)u teoriju elektromagnetnog polja. Na primer, za razliku od ranijeg koncepta etra, koji je pretpostavljao da mora postojati „medijum “ između različitih objekata kako bi se objasnilo „delovanje na daljinu“, svojstva polja opisuju *inherentan odnos delova koji čine celinu* bez magičnog medijuma. Isprepletana mreža odnosa u polju tako konstituiše sistem. Upravo je istaknuti fizičar i filozof **Ernst Mah (Ernst Mach)** uvideo da je ovaj opis polja primenljiv na

perceptivne fenomene. Mah (1896) je konstatovao da su se senzacije organizovale u forme, u vremenske i prostorne obrasce koji su nezavisni od samih senzacija. Melodija, na primer, je prepoznatljiva od jednog ključa do drugog, iako note melodije koja se svira na različitim ključevima nisu iste. *Odnos između nota* a ne same note je ono što čini suštinu melodije. Slično tome, kvalitet forme objekata opstaje čak i kada se senzacije objekata promene. Novčić će izgledati kružno i kada se gleda iz različitih uglova, zadržaće iste karakteristike kada se posmatra pod svetlom različite jačine, i tako dalje. Mah je držao da se kompleksnost percepcije ne može svesti na same elemente. Same senzacije ne mogu nikada imati značenje; percepcija nije samo „sirova“ senzacija, već i odnosi. Mah je shvatao ljudsku svest i sve prirodne fenomene u kontekstu dinamičkih procesa a ne isključivo u kontekstu kauzalnih lanaca. Do svojih ideja je došao zahvaljujući svojim istraživanjima u fizici i fiziologiji (Mah i MekKormak – McCormack, 1906), gde je bio poznat po širokom spektru studija o dinamici. Mahovo polje, na primer, postulira da se inercijska dinamika datog tela utvrđuje njegovim odnosom sa svim drugim telima u sistemu.

U istom periodu, **Franc Brentano (Franz Brentano, 1874/1973)**, među čijim učenicima je bio i Frojd, uticao je na generaciju mislilaca svojom Psihologijom akta, usredsređujući se na aktivnost svesti a ne na sadržaj ka kojem je svest usmerena. Iz njegove perspektive, psihološka aktivnost slušanja tona razlikuje se, na primer, od nepsihološkog sadržaja tog tona, pri čemu je fokus na intencionalnosti ili usmerenosti svesti. Brentanovi učenici, naročito **Kristijan fon Erenfels (Christian von Ehrenfels)**, **Karl Štumpf (Carl Stumpf)** i **Edmund Huserl (Edmund Husserl)**, integrisali su Psihologiju akta i Mahov rad o dinamici. Fon Erenfels je posebno razradio Mahov koncept kvaliteta forme (*gestaltqualitäten*) baveći se načinima na koje se forma automatski pojavljuje u percepciji a ne kao kauzalni rezultat senzornih kombinacija (=asocijanizam) (B. Smit – B. Smith, 1995). I Štumpf i Huserl su dodatno obradili sistem „fenomenologije“, fokusirajući se na iskustvo intencionalnosti iz ugla prvog lica. Huserl je posebno pokrenuo radikalni izazov dualističkom mišljenju koji je uticao na veliki deo kasnijeg kontinentalne filozofije. Razlikovanje između intencionalnosti i drugih naučnih objašnjenja ima svoje korene u razlici između kauzalnih i teleoloških objašnjenja o kojoj se raspravljalo u filozofiji antičke Grčke, ali su je preuzeli mislioci iz 19. i 20. veka kako bi razlikovali pozitivističke i deskriptivne orijentacije u prirodnim i društvenim naukama. (Vidi Dilteja (Dilthey, 1883/1967), Levin (Lewin, 1935) i Rajta (Wright, 1971) za izlaganja o ovim tradicijama mišljenja.)

Troje Štumpfovih učenika (**Maks Verthajmer – Max Wertheimer, Kurt Kofka – Kurt Koffka i Wolfgang Keler – Wolfgang Köhler**) započeli su niz studija koje su se razvile iz Štumpfove tvrdnje da je *celina različita od zbira njenih delova*. Iako je Geštalt psihologija otpočela sa istraživanjima perceptivne organizacije, tri mislilaca su, zajedno sa svojim najistaknutijim učenicima, **Kurtom Levinom i Kurtom Goldštajnom (Kurt Goldstein)**, postepeno razradila opšte principe dinamike ponašanja i iskustva primenljive na učenje, kogniciju, kreativnost, motivaciju, dinamiku grupe i druge

društvene pojave. Upravo je kroz integraciju **Geštalt principa koncept polja** došao do izražaja u vezi sa psihološkim procesima. Prva implicitna upotreba koncepta polja desila se kod istraživanja vizuelno-perceptivnih fenomena. Polazeći od rada fon Erenfelsa, Verthajmer(1925/1938) je pokazao da su osnovni ulazni elementi i procesi percepcije organizovani u smislene celine koje su predmet iskustva pre elemenata koji čine celinu. Pored toga, pokazao je kako je priroda celine ili forme određena međusobnim odnosom njenih delova, kao i kontekstom u kom se forma nalazi. To znači da svaka figura ima svoju pozadinu ili polje; da figura nikada ne postoji izolovana bez polja. Karakteristike pozadine recipročno određuju karakteristike forme u smislenim konfiguracijama. Dalje, forme(geštalti) nastaju u činu percepcije, a ne samo na nivou aktivnosti mozga. One su ishod složene celine perceptivnog procesa. Ova rana upotreba koncepta polja, koja naglašava kontekstualizaciju i međuzavisnost u percepciji, generalizovana je na druge vrste fenomena. Na primer, jedan naizgled jednostavan motorički refleks se značajno menja u različitim poljima. Ako stopalo osobe koja planinari zapne za koren drveta, mišići fleksori stopala se iznenada opuste kako bi sprečili pad. Međutim, ako se prilikom spuštanja niz strmu padinu osoba spotakne, mišići fleksori se kontrakuju. Umesto da se ovi refleksi shvate kao elementarne asocijacije stimulus-reakcija, oni se shvataju kao holističke reakcije gde se „stimulusi pojavljuju u različitim ukupnim situacijama, ili drugačije rečeno, kada imaju različita značenja za organizam“ (Goldštajn, 1939, str.166). Svaki refleks, iako slično stimulisan, odvija se u različitom polju kao „ukupna situacija“ (str.166), te je tako drugačije organizovan. Drugim rečima, određena vrsta angažovanja i značenja iskustva poprima formu u kontekstima.

Polje je dalje razrađeno kao „Fundamentalni Geštalt princip“ (Kofka, 1935, str.41) pri čemu je njegovo značenje analogno ekstrapolirano iz njegove upotrebe u fizici. Prema ovom shvatanju, dinamika bilo kog sistema ne proizilazi iz jednog izolovanog objekta već iz „uzajamnih odnosa faktora u konkretnoj situaciji, odnosno, suštinski, iz trenutnog stanja pojedinca i strukture psihološke situacije“ (Levin, 1935, str. 41). Psihološko polje, poput elektromagnetnog ili gravitacionog polja, shvatano je kao dinamički sistem sila koje oblikuju ponašanje pojedinaca unutar tog sistema (Kofka, 1935, str.42). „Sila“ u psihološkom polju je opisana raznoliko kao potrebe, namere, tenzije, predispozicije koje stvaraju „valence“ ili pravce u polju. Naročito u Levinovim rukama, teorija polja je pružila način da se kompleksni sistemi opišu bez pribegavanja kauzalnim dedukcijama ili redukcijama u pravcu bilo instinkta bilo sredine. Svojstva polja, kako predlažu Geštaltisti, naglašavaju konkretne događaje u neposrednim situacijama. Polje integriše pojedinca u „međuzavisni sistem sa drugima“ (Verthajmer, 1925/1938, str.6), gde se postupci jedne osobe mogu razmatrati samo u odnosu na druge u sistemu.

Koncept polja je prošao kroz nekoliko različitih razvojnih pravaca u odnosu na svoje geštaltističko poreklo. Jedan razvojni pravac obrađuje izrazito američke teme, dok drugi razmatra uticaj na kontinentalnu filozofiju i psihijatriju.

U Latinskoj Americi, geštaltistička perspektiva, a naročito rad Kurta Levina, cenjena je jer je dala

prioritet „životnom prostoru“ (okruženju) pojedinca, i njegovoj dinamici među determinantama njegovog ili njenog ponašanja. I kao geštaltista i kao osnivač socijalne psihologije, Levin je odbacio asocijacionizam i naglasio važnost percepcije struktura (forme/„geštalti“)koje omogućavaju otkriće novih dimenzija realnosti. Teoretičari iz Latinske Amerike naglašavaju kako je ova dimenzija Geštalt teorije zauzvrat uticala na fenomenologiju percepcije Morisa Merlo-Pontija (*Maurice Merleau-Ponty*, 1945/2005),kojaprikazuje dijalektičku međupovezanost između subjekta i objekta uz isticanje funkcije posmatranja, i perceptivnih fenomena kao indikatora realnosti. Konačno, analitičari iz Latinske Amerike je povezuju sa analitičkim stavom učestvujućeg posmatrača Hajnriha Rakera (*Heinrich Racker*).

Levin,Kofkai Verthajmer su emigrirali u Sjedinjenje Američke Države 1930-ih kao deo dijaspore pred Drugi svetski rat. Levin je, u malom ali značajnom susretu, otišao prvo u Englesku gde je saradivao sa mladim psihologom Erikom Tristom (*Eric Trist*)(Trist je pratio Levina kako bi kratko studirao kod njegovana Kornelu),koji je Levinove ideje primeniou svom radu na Tavistok klinici. U saradnji sa Džonom Rikmanom (*John Rickman*)i Vilfredom Bionom (*Wilfred Bion*),Trist je pomogao u osnivanju Instituta Tavistok (*Harison–Harrison*,2000).Njihovi ratni napori u Engleskoj uključivali su „Nortfild eksperimente“, u okviru kojih je razvijana terapijska zajednica za veterane koji su pretrpeli traume tokom Drugog svetskog rata s fokusom na osnovne pretpostavke u grupnom procesu koje je razvio Bion(1959).Levinova rana saradnja je bila ključna za pravac istraživanja grupnog polja u okviru Tavistok klinike (Nojman –*Neumann*,2005).

Verthajmer je emigrirao u Njujork, i kao profesor na Novoj školi za društvena istraživanja saradivao je sa antropologom Francom Boasom (*Franz Boaz*)na Kolumbiji,utičući na njegove studente, Rut Benedikt (*Ruth Benedict*),Margaret Mid (*Margaret Mead*)i lingvistu **Edvarda Sapira**(*Edward Sapir*).Rad Rut Benedikt je posebno istraživao obrasce međuzavisnih odnosa između mišljenja i radnje koji čine „geštalt“ određene kulture. Benedikt (1934) je tvrdila da se, daleko od kataloga običaja i karakternih crta, mora izučavati celokupna konfiguracija ili polje kulture, uz raspoznavanjeobrazaca odnosa (str. 50). Mid je predstavila Kofkin rad Edvardu Sapiru, koji je ukazao da Geštalt psihologija „pruža pozadinu za filozofiju kulture“ ...odjek koji mi govori ono što moja intuicija nikada nije imala hrabrosti da kaže glasno“(King –*Kingi Verthajmer*, 2005,str.300).

Sapir(1929/1949)je bio izuzetan terenski istraživač čije su metode za istraživanje dijalekata američkih starosedelaca uzimale u obzir i uticaj istraživača na subjekte studije. Ispitivao je odnose između verbalnog izraza (fonema), mišljenja i ličnosti u konstituisanju kulture kao dinamičkog sistema, naglašavajući kako je sam jezik čin povezanosti. Njegovo interesovanje za to kako se pojedinci menjaju unutar svoje kulture dovelo ga je do interdisciplinarnih studija i saradnje i prijateljstva sa Harijem Stekom Salivanom, počev od1926.godine.Salivan je već bio vešt u svom terenskom radu u okviru Pilot odeljenja bolnice Šepard, ali mu je nedostajao širi teorijski kontekst za ideje koje je razvijao.Sapiri

njegove kolege sa Čikaške škole su obezbedili takav kontekst, omogućivši mu da razradi kritiku individualizma i integraciju njegovih psihijatrijskih studija sa društvenim naukama (Konči,2010).

Džordž Herbert Mid (GeorgeHerbertMead) je doveo svog kolegu Sapira na Univerzitet u Čikagu gde je **Džon Džui (JohnDewey)** bio na dobrom putu da razvije svoj pragmatički pristup psihološkoj i socijalnoj teoriji. Džui(1896),koji je studirao kod Džozaje Rojsa (*JosiahRoyce*) i C. S. Pirsaa (*C.S.Peirce*), objavio je rad „Koncept refleksnog luka u psihologiji“, iznoseći tezu protiv linearnog razumevanja odnosa stimulus-odgovor, a zagovarajući „cirkularni“ opis gde određenje stimulusa u odnosu na odgovor zavisi od prirode situacije. Mid je takođe imao snažnu pragmatičnu osnovu zahvaljujući studijama kod Viliijama Džejmsa (*WilliamJames*). Ovi pragmatični mislioci, poput geštaltista, odbacili su kauzalna i redukcionistička objašnjenja u korist opisa stvarnog iskustva, ispitujući razvoj Selfa u objektivnosti socijalnog sveta. Za Mida(1982), „um pojedinca može postojati samo u odnosu na druge umove sa zajedničkim značenjima“ (str.5). Značenje se stvara kroz ljudsku akciju i interakciju, gde se Self pojavljuje kroz društveni proces.

Interpersonalno polje **Harija Steka Salivana** je značajno u ovom bogatom kontekstu. Polje za Salivana nije psihoanalitički koncept već se odnosi na duboku međuzavisnost pojedinaca u interpersonalnoj situaciji, gde je osoba društveno biće, a Self se nalazi u odrazu procena drugih. S obzirom na uticaj pragmatizma, ovo je polje koje može da se posmatra, u vezi sa onim što ljudi čine jedni s drugima, a ne s onim što fantaziraju (Levenson,1981). Jasno je da je ovaj bogati kontekst mišljenja uticao na njegove formulacije u vezi sa međuzavisnošću kao konceptom polja. Ovo je bio temelj njegovog mišljenja, pružajući osnov za interpersonalne psihoanalitičare, što je dovelo do relacionog zaokreta, o čemu će biti reči kasnije u ovom poglavlju.

Iako su geštaltistički principi bili istaknuti u Evropi u prvoj polovini 20. veka, oni su preuzeli centralnu ulogu u radu sve uticajnijeg mislioca u francuskoj filozofiji. **Moris Merlo-Ponti**, blizak prijatelj Žana Pola Sartra (*JeanPaulSartre*) i Simon de Bovari (*SimonededeBeauvoir*), podučavao je prvo na Sorboni a zatim je bio šef katedre za filozofiju na Koledžu de Frans, od 1952. godine do svoje prerane smrti 1961. Geštaltističko razmišljanje mu je predstavio **Aron Gurvič (AronGurwitsch)**, učenik Štumpfa i Huserla koji je emigrirao u Pariz pre nego što je prihvatio poziciju na Novoj školi u Njujorku. Merlo-Ponti nikada sebe nije smatrao geštaltistom (bio je istaknuta ličnost fenomenološke filozofije) već je koristio geštaltistički način razmišljanja da zagovara filozofiju utelovljenog subjekta usvetu. „Svet“, sledeći Huserla i njegovog učenika Hajdegera (*Heidegger*), jeste svet kakav se živi, „lemondevécu“ (Merlo-Ponti, 1945/2012, str.57), međusobno povezana ali neodređena struktura značajnih angažovanja. Geštaltistički fenomeni su pružili put za istraživanje prirode ponašanja, mišljenja i percepcije, gde se značenje percepcije proširuje sa jednostavno vizuelnih fenomena na čitav opseg utelovljenog iskustva.

U svojim ranim radovima, Merlo-Ponti je konstatovao kako je najpoznatija definicija geštalta zapravo definicija onoga što geštalt nije: on je različit od zbira svojih delova. Umesto toga, Merlo-Ponti (1933/1971) je ponudio pozitivnu definiciju koja počinje da razjašnjava kako je koncept polja utkan u geštalte: „Geštalt“ je spontana organizacija čulnog polja koja čini da navodni „elementi“ zavise od „celina“ koje su same artikulisane u proširenije celine“ (str.193). Geštalti su organizacije polja koje su, pak, organizovane kao elementi drugih geštalta u većim poljima. Merlo-Ponti (1945/2012) je ponudio shvatanje koje podrazumeva slojeve organizacija ili struktura koje čine „fenomenološko polje“ (str.54). **Merlo-Ponti** (1942/1963) je predložio tri tipa ili poretka polja kao način suprotstavljanja dualističkoj podeli materijalnog ili tela (*resextensa*) i uma (*rescogitans*). Fizički/vitalni/ljudski poreci, na drugom mestu označeni kao *umwelt/mitwelt/eigenwelt*, jesu međuzavisna polja koja se međusobno prožimaju i posreduju između unutrašnjosti/povezanosti/spoljašnjosti. U osnovi, on se vraća konceptu figure-pozadine:

„Figura na pozadini je najjednostavnija čulna datost koju možemo da dobijemo... [Ovo je] sama definicija fenomena percepcije, ona bez koje se za fenomen uopšte ni ne može reći da je percepcija. Perceptivno „nešto“ uvek je u „okruženju“ nečeg drugog, ono uvek čini deo polja“ (str.4).

Forme su date u kontekstu, a bez konteksta, mi nemamo formu. Ovo je tačno za fizičke sisteme, ali Merlo-Ponti (1942/1963) tvrdi da sistemi prirodne nauke nisu osnov iz kojeg analogno konceptualizujemo razumevanje fenomenološkog polja (str.142). Zapravo, sama percepcija je pozadina; utelovljeno iskustvo nudi organizujuću strukturu iz koje otkrivamo i razrađujemo zakonitost prirode, koja zauzvrat, osvetljava našu strukturu. Pored naglašavanja strukturalne međuzavisnosti forme i polja, ova perspektiva uvodi posmatrača u kreativni proces onoga što se posmatra. Posmatrač je deo polja. Objekat iskustva nikada nije odvojen od subjekta koji ga doživljava. Drugim rečima, percepcija ili iskustvo je uvek situaciono određeno. Nalazimo se u značajnim situacijama koje oblikujemo i koje, sa svoje strane, oblikuju nas. Merlo-Ponti je naglašavao fenomenološku definiciju strukture koja zamenjuje termin „geštalt“. Struktura se shvatala kao odnos sastavnih delova koji čine celinu, gde odnos obuhvata značenje fenomena koji je u pitanju.

Psihoanaliza je bila fascinantan kontrast mišljenju Merlo-Pontija tokom njegove karijere. Merlo-Ponti (1960/1982) je konstatovao: „Sklad fenomenologije i psihoanalize ne treba shvatiti na način da fenomenologija jasno govori ono što je psihoanaliza rekla nejasno. Naprotiv, upravo onim što fenomenologija implicira ili otkriva kao svoje granice—svojim latentnim sadržajem ili njenim nesvesnim—ona je u skladu sa psihoanalizom... Fenomenologija i psihoanaliza nisu paralelne: još bolje, one teže ka istoj latentnosti“ (str.71).

Zanimljivo je primetiti da je koristio koncept figure i pozadine (tj. koncept polja) dabi

artikulisao formulacije nesvesnog procesa. Da bismo upoznali sebe, potrebna nam je određena distanca koju nismo u stanju sami da uspostavimo.

„Ne radi se o nesvesnom koje bi naszavaravalo; problem mistifikacije potiče iz činjenice da je svaka svest privilegovana svest „figure“ i da teži da zaboravi „pozadinu“ bez koje nema značenje (upoređi Geštalt teoriju). Mi ne poznajemo pozadinu iako je živimo... Da bi znanje napredovalo... neophodno je da ono što je bila pozadina postane figura“ (Merlo-Ponti, 1964a, str. 113; prev. Filips – *Phillips*, 1999, str. 71).

U ovoj fazi razmišljanja, Merlo-Ponti je nesvesno shvatao kao „neopaženu pozadinu“, kao perceptivne procese gde ne može da se napravi razlika između figure i pozadine, niti da se prepozna pozadina koja otkriva figuru i daje joj značenje (Filips, 1999, str. 71). Stoga, na primer, potisnuto traumatično iskustvo se ne uočava usled upornosti poznatog polja, konteksta unutar kojeg traumatsko nema formu. „Traumatsko iskustvo ne postoji kao reprezentacija u modusu objektivne svesti. ... Zapravo, njegova priroda je da preživi samo kao stil postojanja i samo do određenog stepena opštosti“ (Merlo-Ponti, 1945/2012, str. 85). Trauma se oseća telesno kao generalizovana anksioznost ali nije poznata ni u jednoj specifičnosti, jer postoji uporno i istrajno usmeravanje pažnje napoznate konture netraumatskog polja.

Okvir Merlo-Pontija u odnosu na psihoanalizu dobio je novi zaokret u njegovim predavanjima na Sorboni (1950/2010) kao i predavanjima sa Koledža de Frans (1968) gde ga je sve više interesovao intersubjektivni proces, i gde je njegov koncept fenomenološkog polja naglašavao „tranzitivizam“ a potom i „reverzibilnost“ u njegovom poslednjem radu. Ovi koncepti će biti samo kratko pomenuti u nastavku, ali su ključni za razjašnjavanje radikalizacije shvatanja polja Merlo-Pontija, onog koje naglašava međusobno prožimanje. U ovim predavanjima, on je ispitivao psihoanalitičke koncepte u svetlu fenomenologije, naglašavajući recipročno kretanje između Selfa i drugog: „Postoji veza između odnosa sa drugima i odnosa sa sobom... Odnosi sa drugima prolaze kroz odnos sa samim sobom“ (Merlo-Ponti, 1950, str. 267). Korišćenje projekcije i introjeksije Melanije Klajn smatrao je ključnim u ovom procesu, smeštajući njihovo delovanje u telo u svom tumačenju M. Klajn: „Razlika između fantaziranog i stvarnog je manje oštra. Između telesne aktivnosti (sisanje, gutanje) i introjeksije više nema jasno utvrđenih granica“ (Merlo-Ponti, 1964a, 1964b, str. 368; prev. Filips, 1999, str. 76). Filips pokazuje kako Merlo-Ponti pronalazi kod Klajn drugačije polje. Preko Klajn, psihoanalitički koncepti se mogu shvatiti „u smislu telesnosti shvaćene kao sama potraga za spoljašnjim u unutrašnjem i za unutrašnjim u spoljašnjem, odnosno, kao globalna i univerzalna moć inkorporacije“ (Merlo-Ponti, 1968, str. 130). Merlo-Ponti je ove psihičke mehanizme preoblikovao iz „mentalnih operacija“ u „modalitete aktivnosti tela“, tj. u način pristupa između unutrašnjeg i spoljašnjeg (Merlo-Ponti, 1964b, str. 319).

U ovom kasnijem radu tokom 1950-ih, Merlo-Pontijevo viđenje nesvesnog i polja dalje se promenilo od perceptivnog polja koje se ne vidi do strukture iskustva gde se reciprocitet između unutra i spolja, između Selfa i drugog doživljava u utelovljenoj rezonanzivnosti. Projekcija i introjeksija nisu samo deo elastičnijih i manje diferenciranih struktura malog deteta već su univerzalizovane kao dimenzija iskustva odraslog, nešto što je Merlo-Ponti video kao Frojdvov „najinteresantniji uvid“ (Filips, 1999, str. 77). I Merlo-Ponti i Lakan (*Lacan*) se oslanjaju na Frojdvov (1915) rad o preokretima i negativnom. „Tranzitivizam“ se odnosi na zamene koje nastaju između Selfa i drugog. Trogodišnjakinja udari nogu i ne reaguje, a njen mali prijatelj počne da plače kao odgovor na taj udarac i da trlja sopstvenu nogu. Iako savremena istraživanja osporavaju gledište nediferenciranom odojčetu, ove transpozicije se i dalje lako pronalaze u iskustvu i postaju nov način shvatanja nesvesnog procesa. U ovoj recipročnosti, Merlo-Ponti (1968) je video kvalitet sanjanja u budnom životu gde se, na nivou telesnog iskustva, odvojenost i diferencijacija povlače u propustljivost senzacije, naše prijemčivosti za druge gde sebe pronalazimo u drugima kao i druge u sebi. Naši budni odnosi sa objektima i drugima posebno imaju onirički karakter kao stvar principa: drugi su prisutni za nas na način na koji su prisutni snovi, na koji su prisutni mitovi, i ovo je dovoljno da se dovede u pitanje rasep između stvarnog i zamišljenog (str.48). Umesto da se nesvesno traži iza svesti, nesvesno je sanjajući aspekt svake budne svesti koji odnose čini mogućim (Filips, 1999, str.79). Filips (1999, str.80) se osvrnuo na jedan izvanredan citat Merlo-Pontija, objavljen posthumno, koji opisuje ovo poslednjeshvatanje nesvesnog:

„Uvek se govori o problemu „drugog“, „intersubjektivnosti“, itd...Zapravo, ono što se mora shvatiti jesu, izvan „osoba“, egzistencijali pomoću kojih ih razumemo, a koji su sedimentirano značenje svih naših voljnih i nevoljnih iskustava. Ovo nesvesno ne treba da se traži na dnu našeg sopstva, iza naše „svesti“, već ispred nas, kao artikulacije našeg polja. Ono je „nesvesno“ samom činjenicom da nije objekat, već ono kroz šta su objekti mogući, ono je konstelacija u kojoj se čita naša budućnost—ono je između njih kao razmak između drveća ili kao njihov zajednički nivo“ (Merlo-Ponti, 1964b/1968, str.180).

U ovoj formulaciji, nesvesno je polje „egzistencijala“ koje prevazilazi našu individualnost, strukture značenja koje se žive pre nego poznaju, „kao sve strukture, između naših radnji i naših ciljeva a ne iza njih“ (Merlo-Ponti, 1964b/1968, str.232). Ovo „između“ je nepoznata „nevidljiva“ značajna matrica, Merlo-Pontijev osećaj da su Self i drugi deo nadređene strukture gde je nesvesni proces deo sedimentirane strukture jezika i simbola, a ne omeđen granicama naše odvojenosti. Vidljivo polje povezuje nevidljiva struktura značenja. Subjektivnost se suštinski izražava u ovoj strukturi koja se organizuje u isprepletenom odnosu subjekata (ne svodeći se samo na njihovu interakciju). „Struktura geštalta“ gde se celina (nesvesno polje) shvata kao ono što nastaje iz tog preplitanja delova (utelovljenih subjekata) zauzvrat čini subjekat.

U Latinskoj Americi (de Leon de Bernardi –*deLeondeBernardi*, 2008) posebno postoji veza

između geštaltističkih shvatanja percepcije i Merlo-Pontijevog naglašavanja funkcije posmatranja, i perceptivnih fenomena kao indikatora stvarnosti. Konačno, latinoamerički analitičari ovde vide glavni uticaj na koncept analitičkog stava učestvujućeg posmatrača Hajnriha Rakera, od ključnog značaja za koncept polja Baranžeovih.

Među jedinstvenim interdisciplinarnim korenima u Evropi, pojam „susreta“ u idealističkoj filozofiji Hegela i fenomenologiji Huserla, smatra se od strane nekih (Boleber,2013,str. 807-809) pretečom verzije psihoanalitičke intersubjektivnosti *dijaloškog susreta*, koji prevazilazi dinamiku transfer-kontratransfer. Ovo je, zauzvrat, moglo da pruži filozofsku pozadinu za Koraov psihoanalitički koncept polja koje generiše susret Velikog praska.

II.B.PSIHOANALITIČKI KORENI

Na globalnom nivou, Merlo-Pontijev rad i geštaltisti su uticali na Pišon Rivijea (*PichonRivière*), Hosea Blegera (*JoséBleger*) i Vilija i Madlen Baranže u regiji Rio de la Platau Južnoj Americi, čiji je rad oblikovao italijanske mislioce Ferai Čivitarezea (*Civitarese*),kao i severnoameričkog autora Roberta Lengsa.

U Latinskoj Americi, klasični koncept „Psihoanalitičkog polja“ Baranžeovih prošao je sopstveni razvoj u dijalogu sa drugim uticajnim latinoameričkim autorima unutar psihoanalitičke kulture ukorenjene uglavnom u freudijanskoj kao i u klasičnoj britanskoj tradiciji objektnih odnosa.

U Evropi, gde je koncept Baranžeovih postepeno postao poznat tek tokom 1980-ih i 1990-ih, njihova konceptualizacija „Psihoanalitičkog polja“ postala je dominantna u svim daljim konceptualizacijama polja, pa ipak, treba priznati da postoje i drugi „domaći“ koreni, u konceptu „susreta“ Frančeska Koraa i britanskih teoretičara objektnih odnosa, naročito Vilfreda Biona.

Svojtveno za Severnu Ameriku, gde je Robert Lengs uveo koncept Baranžeovih 1976. godine, postoji nekoliko drugih važnih ulaznih tačaka, kao što su „psihoanalitička situacija“ Lea Stouna(*Leo Stone*), razvoji iz Interpersonalne teorije Harija Steka Salivana, kao i oni iz široko zasnovane britanske tradicije objektnih odnosa.

Na svim kontinentima, raniji i kasniji razvoji teorija i koncepata polja oblikovani su širim društveno-istorijskim uticajima šire kulture koja ih je okruživala.

II.C.RAZVOJI TEORIJA I KONCEPATA POLJA U LATINSKOJ AMERICI

II.Ca.Klasičan koncept Baranžeovih i njegovi koreni

Madlen i Vili Baranžesu početkom 1960-ih napisali rad „*Analitička situacija kao dinamičko polje*“. On je proizvod njihovog originalnog razmišljanja nastalog u dijalogu sa drugim regionalnim psihoanalitičkim doprinosima iz kasnih 1940-ih i tokom 1960-ih godina. Glavni uticaji dolaze od **Enrikea Pišona Rivije, Hajnriha Rakera, Luize Alvarez de Toledo (Luisa Álvarez de Toledo), Horhea Moma (Jorge Mom), Leona Grinbergai Dejvida Libermana (David Liberman)**. Štaviše, postoji vidljiv uticaj mnogo šireg kulturnog konteksta psihoanalize i njenih veza sa socijalnom psihologijom, kao i filozofskim i književnim idejama. Složeno preplitanje raznih uticaja i postepeni nastanak i razvoj originalne konceptualizacije Psihoanalitičkog polja Madlen i Vili Baranže bili su temeljno istraženi od strane Beatriz de Leon de Bernardi (2008).

Baranžeovi su došli u Argentinu iz Francuske 1946. godine kada se grupa Argentinskog psihoanalitičkog društva (APD, formirano 1942. godine) okupljala. Njeni prvi članovi su bili Seles Karkamo (*Celes Carcamo*), Giljermo Ferari Ardoj (*Guillermo Ferrari Ardoy*), Anhel Garma (*Angel Garma*), Mari Lanže (*Marie Langer*), Enrike Pišon Rivije i Arnaldo Raskovski (*Arnaldo Rascovsky*). Vili Baranže, profesor filozofije i Madlen Baranže, profesor klasičnih studija u Francuskoj (Kansiper, 1999; Melgar – *Melgar*, 2001), prošli su psihoanalitičku obuku u Buenos Ajresu. Bili su članovi druge generacije analitičara APD, zajedno sa Armindom Aberasturi (*Arminda Aberastury*), Luizom Alvarez de Toledo, Hoseom Blegerom, Leonom Grinbergom, Salomonom Resnikom, Dejvidom Libermanom i Horheom i Terezom Mom. Baranžeovi su se potom preselili u Montevideo, gde su živeli od 1954. do 1965, s ciljem da doprinesu osnivanju Urugvajске psihoanalitičke grupe. Godine 1966. su se vratili u Argentinu trajno i postali sastavni deo insitucionalnog života APD, gde su radili kao analitičari, predavači i promoteri psihoanalitičkog mišljenja u Latinskoj Americi.

Teorijsko-tehnički koncept dinamičkog polja razvijen je dok su Baranžeovi živeli u Urugvaju. Dinamičko polje konceptualizuje centralne fenomene analize shvaćene kao duboki susret koji uključuje dva subjektiviteta koja su intenzivno posvećena zadatku jačanja pacijentovih psihičkih transformacija. Koncept dinamičkog polja pružio je novi kontekst koji je omogućio da se artikulišu opšti koncepti psihoanalize kao što su transfer, kontratransfer, otpor, interpretacija, itd., u fenomenološkom kontekstu konkretnog psihoanalitičkog iskustva (de Leon de Bernardi, 1999). Novi koncepti koji su iz toga dalje razvijeni, kao što su „bastion“ i „drugi pogled“, pokazali su se izuzetno korisnima za klinički rad.

Koncepcija dinamičkog polja takođe je nastala delimično i kao odgovor na metodološke i epistemološke nedoumice Baranžeovih u vezi sa problemima kliničkog istraživanja i validacije u psihoanalizi. U svom ranijem radu, *Métodos de objetivación en la investigación psicoanalítica* [Metode postizanja objektivnosti u psihoanalitičkom istraživanju], Vili Baranže (1959) se osvrnuo na

doprinos Glovera (*Glover*, 1952), Eskalona (*Escalona*, 1952), Belaka i Bruster Smita (*BellakiBrewsterSmith*, 1956), između ostalih. On je predložio odbacivanje kvantitativnih i, prema njegovom mišljenju, mehanističkih metoda inherentnih prirodnim naukama. Umesto toga, psihoanalizu je smatrao „naukom dijaloga“ u okviru „dvoosobne psihologije“ koja može pronaći sopstvene principe objektivnosti i validacije. U tom smislu, napisao je: „Psihoanaliza mora, na osnovu svoje prakse, otkriti sopstvene principe objektivnosti i prihvatiti svoju ulogu kao nauke —na mnogo načina privilegovane—o čovečanstvu. Ona mora prihvatiti svoj karakter kao nauke dijaloga—odnosno, dvoosobne psihologije—svoj karakter kao interpretativne nauke...sa suštinski originalnim zakonima i tehnikama validacije različitim od onih koje vladaju prirodnim naukama. Prvi zadatak epistemološkog istraživanja jeste da formuliše uslove koji obezbeđuju validnost naših interpretacija“ (Baranže V., 1959, str.27).

Međutim, precizirajući da njegov stav nije bio subjektivistički niti interpretativni, s obzirom na to da je svrha analitičara stvaranje interpretacije, Baranže je napisao: „Sistematsko ispitivanje onoga što se događa u dvoosobnoj analitičkoj situaciji je jedini način pristupa idealu validacije znanja koji se istinski odnosi na psihoanalizu. Ovaj ideal, kako ga sada shvatamo, postignut je—iako nije formulisan—u raznim radovima poslednjih godina koji pružaju veoma iscrpan opis analitičke situacije sa interpretacijama i modifikacijama koje se dešavaju u ograničenim „vremenskim ansamblima“ (Baranže V., 1959, str.29).

Prema mišljenju deLeondeBernardi(2008), ova perspektiva je zasnovana na konceptualnom okviru fenomenologije percepcije Merlo-Pontija (1945/2005) i konceptu analitičara kao učestvujućeg posmatrača Hajnriha Raker, pri čemu obojica prikazuju dijalektičku međusobnu povezanost između subjekta i objekta, naglašavajući funkcije posmatranja i percepcije, kao i gledištana spoljašnju stvarnost. Raker je naglašavao potrebu analitičara za samoposmatranjem različitih aspekata njegovog ili njenog učestvovanja. Prema mišljenju Vilija Baranžea (1961-1962), Rakerove ideje su dovele do širenja analitičareve perspektive i reflektivnog kapaciteta u vezi sa interpersonalnom situacijom analize. U vezi sa Rakerovim radom o znanju kontratransfera, Vili Baranže ističe da analitičarev Ego mora biti pozicioniran „pomoću procesa relativne podele, kao posmatrač interpersonalne situacije“ (Baranže V., 1961-62, str.168). Shodno tome, „Budući da je analitičarevo posmatranje kako posmatranje pacijenta tako i korelativno samoposmatranje, ono se može definisati jedino kao posmatranje ovog polja“ (Baranže M. i Baranže V., 1961-62/2008, str.796).

Kasnije su Baranžeovi razvili koncept „bastiona“, i predložili da analitičar treba da uspostavi „drugi pogled“ na analitičko polje, naročito u vezi sa preprekama u procesu koji uključuje oba učesnika: „Ovo nas je dovelo do toga da predložimo uvođenje nekoliko termina: „polje“, „bastion“ i „drugi pogled“. Kada proces naiđe na prepreku ili dođe do zastoja, analitičar može samo sebe da preispita u vezi sa tom preprekom, okružujući sebe i svog analizanda, Edipa i Sfingu, drugim pogledom, u

totalnom promatranju: to je polje“(BaranžeM.,Baranže V. i Mom,1979,str.1).

Rad u periodu od 1961. do 1962. godine,u međuvremenu, trebalo je da pruži detaljno posmatranje i opis suštinskih aspekata psihoanalitičke situacije shvaćene kao dinamičko polje. Ovo je, zauzvrat, otvorilo nova pitanja, kao što su značaj analitičarevog učestvovanja i kontratransfera kao tehničkog instrumenta; važnostgovora tela i emocionalne komunikacije kao izraza nesvesne komunikacije između pacijenta i analitičara; fenomeni otpora koji mogu izraziti otcepljena primarna iskustva; proces verbalnog slobodnog asociiranja i faktori promene ili odsustva promene u analitičkom procesu.

Baranžeovi(Baranže V.,1959,1979;BaranžeM. i Baranže V.,1961- 62;BaranžeM.,1992)su i sami prepoznali šire uticaje koji su se stapali u njihovu ideju dinamičkog polja. Među njima, teorija geštalta, naročito rad Kurta Levina, davala je prioritet životnom prostoru pojedinca i njegovoj dinamici kao odrednicama njegovog ili njenog ponašanja. Levin, zvanični osnivač socijalne psihologije, opovrgao je asocijacionizam i naglasio važnost percepcije struktura koje omogućavaju otkriće novih dimenzija realnosti. Geštalt teorija je, zauzvrat, uticala na koncept percepcije Merlo-Pontija (kao što je detaljno razmatran iznad).

Prema**Beatrizde Leon de Bernardi**(2000), Ugo Veceti (*HugoVezzetti*, 1998)je Enrikea Pišona Rivijea (1998)smatrao jednim od psihoanalitičara koji je uveo ideje geštalt teorije u Argentinu. U svojoj studiji o ljudskim grupama, ovaj pionir socijalne psihologije i njena najveća pokretačka snaga sa obe strane Rio de la Plate uključio je i geštaltistički pojam polja i klajnijanske ideje o primitivnim objektnim odnosima. Međutim, njegovo shvatanje unutrašnjeg sveta pridavalo je veću važnost internalizovanom iskustvu ranih odnosa nego instinktivnim faktorima. U njegovom shvatanju, unutrašnje iskustvo je organizovano kao grupno iskustvo, pristup koji je razvio u različitim socijalno-psihološkim istraživanjima, naročito u oblasti psihijatrije. Ovaj model je uticao na koncept fantazije seanse kao fantazije koju stvara par, koji su razvili Vili i Madlen Baranže. Prema Vecetiju(1998),Pišon Rivije je verovatno imao pristup geštalt teoriji kroz izučavanje francuskih mislilaca**Morisa Merlo-Pontija iDanijela Lagaša (Daniellagache)**. Radovi Lagaša su objavljeni u časopisu *Revista Uruguaya de Psicoanálisis*od prvih brojeva 1956. godine, i nesumnjivo su bili deo intelektualnog dijaloga šireg regiona. Lagašov rad koji spaja biheviorizam, fenomenologiju i psihonalitički klinički rad (u njegovoj koncepciji različitih oblasti uma, tela i sveta) uticao je, potom, na **HoseaBlegera**(1963).Pedesetih i šezdesetih godina 20. veka, ove ideje su počele da nailaze na prijemu Urugvaju, gde je fenomenološka struja uticala na druge psihoanalitičare, uključujući **Gilberta Kulhasa (GilbertoKoolhaas)**i**Rodolfa Agorija (RodolfoAgorio)**.

Ideje o „Psihoanalitičkoj situaciji kao dinamičkom polju“ formulisane su postepeno, kako su Vili i Madlen Baranže i osnivačka grupa Psihoanalitičkog društva Urugvaja bili u stalnom dijalogu sa

vodećim argentinskim analitičarima. Kasnije se Vili Baranže (1979) osvrnuo na kreativnu atmosferu Pišon Rivijeovih seminara u Montevideu, posebno navodeći njegove ideje o analitičkom „spiralnom procesu“, kao i zajedničku ljubav prema poeziji francusko-venecuelanskog pesnika iz 19. veka Isidora Dikasa, grofa Lotreamona (*Isidore Ducasse Count Lautréamont*), čije su „Bolesne zore“ shvaćene kao moto većeslobode psihoanalitičkog mišljenja u odnosu na ustaljenu doktrinu. Dok su Frojdovi radovi činili osnovu obuke, postojao je dodatni entuzijazam za nove teorije ranih objektnih odnosa Melanije Klajn, Pole Hajman (*PaulaHeimann*), Vilfreda Biona i drugih. Dok je teorija polja omogućavala gledište koje je istraživalo različite manifestne aspekte analitičke situacije—prostorne, vremenske i funkcionalne—klajnjanska teorija je doprinela stubovima za razumevanje osnovne nesvesne dinamike unutar koncepcije koja je podrazumevala recipročno zajedničko određivanje fenomena polja: „Stoga, analitička situacija mora biti formulisana...kao situacija između dve osobe, koje su neizbežno povezane i komplementarne sve dok situacija traje i koje su uključene u isti dinamički proces...Analitičar „interveniše uprkos njegovoj ili njenoj neophodnoj neutralnosti i pasivnosti—kao potpuni učesnik““ (Baranže M. i Baranže V. 1961-62, str. 8).

Fokus proučavanja dvopersonalnog odnosa jeste na *njegovim nesvesnim aspektima*, u okviru duboke razrade analitičarevog kontratransfernog učestvovanja, prema konceptualizacijama Raker, Hajman i Mani Kirla (*MoneyKyrle*) (deLeonde Bernardi, 2008). Baranžeovi su delimično sledili Hajman kada sukontratransfer sagledavali kao globalni fenomen i vredni tehnički instrument, što su razvoji koje je Raker već predložio u Buenos Ajresu. Međutim, dok su Klajn pa čak i Hajman posmatrale transfer i kontratransfer iz intrapsihičkog ugla pacijenta i analitičara, Baranžeovi su težište stavili na analitičarev doprinos od samog početka. Ovo je analogno Rakeru (1948), uzimajući u obzir ne samo repetitivnu karakteristiku kontratransfera, već i njegove nove aspekte stvorene analitičkim odnosom. Njihova centralna hipoteza bila je da se u analitičkom susretu pojavljuju nove strukture (geštalti) i zajedničke fantazije koje su proizvodi međusobnog delovanja recipročnih identifikacija između pacijenta i analitičara. Transformacija ovih fantazija generiše dinamiku analitičkog polja. Ovo gledište je bilo radikalna promena u odnosu na unipersonalni (jednoosobni) pristup u to vreme: „Osnovna fantazija seanse nije puko analitičarevo razumevanje fantazije pacijenta, već nešto što se konstruiše u odnosu para... Ova fantazija se postepeno formira međusobnim delovanjem procesa projektivne i introjektivne identifikacije kao i kontraidentifikacija koje deluju, sa svojim ograničenjima, funkcijama i različitim karakteristikama unutar pacijenta i analitičara“ (Baranže M. i Baranže V., 1961-62, str. 19).

Sam koncept *osnovne fantazije* ima različite izvore. Prvi je strukturalna konceptualizacija fantazije Suzan Ajzaks (*Susan Isaacs*), kao izraz različitih aspekata psihičkog života (impulsi, sentiment i odbrane). Ostale čine koncepti projektivne identifikacije Melanije Klajn i Bionove konceptualizacije osnovnih pretpostavki grupnog funkcionisanja (Baranže M., 1992), primenljivi na psihoanalitičku grupnu psihoterapiju, čija se praksa dalje razvijala i u Argentini i u Urugvaju.

Seansa je scenario gde se odigravaju *primitivni objektni odnosi*, dok koncept fantazije analitičkom polju pruža „kao da“ dimenziju njegove „suštinske dvosmislenosti“ u funkcionalnim, prostornim i vremenskim aspektima. Manifestna dimenzija analitičkog odnosa zamišljena je kao ona koja ima dijalektički odnos sa fantaziranim nesvesnim aspektima. Fokus analitičareve *interpretacije* tom slučaju je usmeren na aspekte transfera i kontratransfera u vezi sa trenutnim odnosom sa analitičarem. Ovo gledište je razvijeno iz perspektive koja je kritički razmatrala pozicije Frojda i Klajn, istovremeno uzimajući suštinske aspekte njihovih doprinosa. Baranžeovi se nisu slagali sa Frojdomovom „arheološkom“ tendencijom, koja je mogla dovesti do preuveličavanja istorijsko-„geološkog“ stanovišta o evoluciji i fikasaciji libida (Baranže M. i Baranže V., 1961-1962/2008, str. 811-812). Iako su se slagali sa stavom Melanije Klajn da transforni odnos dovodi do aktualizacije arhaičnih iskustava koja moraju biti interpretirana u sadašnjem odnosu sa analitičarem, oni su naglašavali važnost doprinosa analitičarevog kontratransfera, ističući njegovo ili njeno aktivno učestvovanje. Oni naglašavaju „duboki kontakt sa osobom i duboko različitu strukturu koja se stvara između te osobe i nas“ (Baranže M. i Baranže V., 1961-62, str. 19; 1961-1962/2008, str. 806). Ova struktura je radikalno drugačija od individualnog doprinosa svakog učesnika. Oni se oslanjaju na Suzan Ajzaks (1948), smatrajući da se najprimitivniji nivoi ovog kontakta („primarne fantazije“) izražavaju neverbalnim tipovima komunikacije: emocionalnim iskustvima, raznolikim načinima reagovanja i delovanja i govorom tela ustanovljenim između pacijenta i analitičara. Ovde, „logika emocije“ vodi interpretativne procese i zaključke u vezi sa kontratransferom i transferom. Emocionalno i životno iskustvo analitičara kao i njegova ili njena fleksibilnost u procesima delimične ikonkordantne identifikacije sa pacijentom (Raker, 1957) omogućavaju izbor tačke „hitnosti“ koja se pojavljuje kao najdirektniji izraz pacijentovih nesvesnih aspekata. Istovremeno, osećanje veće ili manje hitnosti regulisano je analitičarevim razumevanjem paranoidnih ili depresivnih anksioznosti pacijenta. Nesvesni aspekti se izražavaju u raznim manifestacijama anksioznosti kao i u „stereotipnim obrascima doživljavanja i ponašanja“. Kao što su Baranžeovi primetili: „Pacijentova upotreba projekтивne identifikacije, podstaknuta fundamentalnim pravilom, omogućava reaktualizaciju reakcionih obrazaca kojipotiču iz prošlih situacija koje nisu prevaziđene“ (Baranže M. i Baranže V., 1961-62, str. 31).

Fenomeni kao što su „*bastion*“ otkrivaju kristalizovane i disocirane aspekte psihe i njene najprimitivnije mehanizme odbrane koji izmiču procesu verbalne slobodne asocijacije, umesto toga delujući tiho. Ponekad se naracija i obnavljanje sećanja iz pacijentove istorije, vođeni procesom slobodne asocijacije, odvijaju paralelno sa postojanjem kristalizovanog odbrambenog nukleusa koji je ostao otepljen od prividnog napretka analize. Njegov pad izaziva duboka katastrofalna iskustva kod pacijenta. Inicijalno, autori su *bastion* suštinski razmatrali sa intrapsihičke tačke gledišta. Međutim, ubrzo su počeli da pominju njegovu pojavu u analizi stabilne, složene i recipročne strukture, koja teži da „kristalizuje izvesnu konfiguraciju u polju i da uslovi izranjanje rekurentnih fantazija. Ova konfiguracija je prilično kompleksna, budući da uključuje recipročne manifestacije svih psihičkih

instanci pacijenta, poziciju Ega, Ida, Superega i unutrašnjih objekata na različitim tačkama u polju, koje imaju određene funkcije“(BaranžeM. i Baranže V.,1961-62,str.36).

Uticaji Rakerovog (1957),„komplementarnog kontratransfera“, proširenog „projektivnom identifikacijom“ M. Klajn i Grinbergovom (1957) „kontraidentifikacijom“ su uočljivi kada Baranžeovi pišu, „skup transferno-kontratransferne neuroze ima tendenciju da formira čisto repetitivni granitni blok koji potpuno parališe analitički proces“(BaranžeM. i Baranže V.,1961-62,str.37).

Takve ideje o bastionu imaju dodirnih tačaka sa skorijom idejom Džozefa Sandlera (1976) o „reagovanju na ulogu“ i savremenim razvojem pojma odigravanja (deLeondeBernardiiBernardi,2005;Kasorla,2005).Do 1979. i 1982. (Baranže M., BaranžeV. i Mom, 1982), bastion je smatran *odbrambenom formacijom polja* koja uključuje i pacijenta i analitičara. S ovim napretkom, jedan od najvažnijih faktora za napredak analize jeste analitičarevo razumevanje njegovih ili njenih komplementarnih odgovora na pacijentove nesvesne načine povezivanja, koji se ispoljavaju tiho kroz analitičku interakciju.

Suočeni sa regresivnim doživljajem uspostavljanja i analize*kontratransferne mikro-neuroze*, interpretacija pruža mogućnost dvostrukog oporavka u vezi s pacijentom i analitičarem. Autori se vraćaju temi posmatranja polja, u njegova dva aspekta: samoposmatranju i hetero-opservaciji pacijenta i vrstama interakcije koja je uspostavljena.Regulišući afektivne tenzije, analitičar se trudi da ima dovoljno „prozračnosti“ kako bi podržao sklonost pacijenta ka samoposmatranju i posmatranju jedinstva polja.Nakon seanse, analitičar treba biti sposoban da „ponovno pogleda“ seansu i razvoj procesa. U radu iz 1961-62, *interpretacija* se koncipira kao deo dijalektičkog procesa, zasnovanog na frojdijanskoj ideji o nesvesnoj komunikaciji između psihičkih sistema. To je slično PišonRivijeovoj ideji „spiralnog procesa“ dijalektičke spirale između „ovde, sada, sa mnom“ i „tamo i onda“.Proces interpretacije koncipira se kao sekvencijalna, progresivna spirala koja se širi iz tačke hitnosti, pokazatelja nesvesnog aspekta pacijenta, u interpretaciju i uvid, što vodi ka restrukturiranju polja.To ilustruje retrospektivni i prospektivni karakter interpretacije, analitičar je „transakcionalni“ objekat između stvarnog i fantaziranog sveta, tj. „dvostruki projekcioni ekran“ (Baranže M. i Baranže V., 1961-62, str. 44).

Dodatno, interpretacija teži dijalektičkom integrisanju različitih dimenzija, posebno senzornih i telesnih emocija, delimično disociranih primitivnih iskustava, čime se izbegavaju „opasnosti intelektualizacije“ (ibid, str. 46). Interpretacija je ovde uokvirena kao psihoanalitička komunikacija, sledeći razmišljanje**Luize Alvarez de Toledo**(1954) o jeziku interpretacije i karakteristikama analitičke komunikacije. Ovaj pogled na interpretaciju nastavlja se tokom narednih decenija u psihoanalizi regiona Rio de la Plata. Sveobuhvatan pristup ovoj temi nalazi se u radu Dejvida Libermana(1970) koji je integrisao razvoje lingvistike sa razumevanjem komplementarnih stilova pacijenta i analitičara.

Za Alvarez de Toledo, interpretacija je „čin sa pacijentom“. I za Baranžeove, reči interpretacije

takođe mogu biti „nositelji zadovoljstva i agresije, i uopšte nebrojenih fantazija“ (Baranže M. i Baranže V., 1961-62, str. 43). Iz ove perspektive, regresivni procesi omogućavaju rečima da povrate „njihovu prvobitnu moć da dosegnu unutrašnji život“ (ibid., str. 46), da ponovo integrišu cepanje i transformišu primitivne, patološke objektivne odnose. Analitičarev jezik može povratiti određene karakteristike slične onima u komunikaciji deteta s majkom, omogućavajući pacijentu da stekne nove nivoe simbolizacije emocionalnih i telesnih iskustava. Prema de Leon de Bernardi (1993), ovaj pogled na simbolizaciju koji se razvio u scenografiji primitivnih fantazija klajnijanskog unutrašnjeg sveta, delimično se poklapa sasavremenijim gledištima potvrđenim istraživanjima ranih razvojnih procesa. Nalazi Danijela Sterna (1985) o jedinstvu čula i nemođalnom prenošenju informacija svojstvenom komunikaciji deteta s majkom, čini se da se podrazumevaju u terapijskom odnosu i procesima umetničkog opažanja i stvaranja, gde transsenzorne analogije i metafore zauzimaju istaknuto mesto. Interesantno, i Alvarez de Toledo (1954 [1996]) i **Danijel Stern** (1985) utemeljili su svoje razmišljanje na citatu iz iste pesme Boderla, „Les correspondances“ [Korespondencije].

Godine 1979, u radu objavljenom u *Revista Uruguaya de Psicoanalisis*, Vili Baranže (1979), u dijalogu s međufaznim doprinosima **Pišon Rivijea, Majkla Balinta, Donald Melcera, Melanije Klajn i Žaka Lakana**, kritički je revidirao početnu konceptualizaciju polja iz 1961-62. U ovom članku on postavlja pitanje fokusa na transfer i kontratransfer u radovima iz 1960-ih, što može dovesti do redukcionističkog, osiromašujućeg viđenja fenomena koji se dešavaju između pacijenta i analitičara. To, s druge strane, može dovesti do tehnike koja bi forsirala interpretaciju transfera ili kontratransfera i ignorisala aspekte pacijentove istorije. Slično, sada je doveo u pitanje proširenje termina projektivne identifikacije i projektivne kontraidentifikacije, mešajući ih sa pojmovima transfera i kontratransfera. Po njegovom mišljenju, to pokazuje kako psihoanalitička otkrića i koncepti mogu izgubiti svoje specifične granice. Proces projektivne identifikacije i kontraidentifikacije, iako česti, ne mogu objasniti mnogobrojnost fenomena polja. Dodatno, Vili Baranže ovde radi s **Lakanovim pojmom podeljenog subjekta** i kritički sagledava ogledajući i odbrambeni karakter dvopersonalne psihologije. U delimičnom preformulisanju svog prethodnog viđenja analitičkog polja, izjavljuje: „Ne radi se o dva tela ili dve osobe, već o dva podeljena subjekta, čija podela proizlazi iz početne triangulacije. Tačan termin bi stoga bio „intersubjektivno polje““ (Baranže V., 1979, str. 30). Ideje Žaka Lakana o mestu analitičara u simboličkom svetu, strukturno različitom od pacijentovog, verovatno su uticale na važnost koju je Vili Baranžeu ovom trenutku pridavao funkciji analitičke asimetrije analitičkog polja. Takođe, razrađuje pojam „drugog pogleda“, koji obuhvata jedinstvo polja u trenucima kada analitičar uočava prepreke. Takođe, Lakanova predložena neuhvatljiva i tačkasta priroda/subjekt nesvesnog navodi i Vilija Baranžea (1979) i Madlen Baranže (1992) da preispitaju pitanja vezana za transformacijski potencijal interpretacije, koji je previše optimistički sagledan u radovima iz 1960-ih. Međutim, u svojoj reviziji iz 1979, Vili Baranže potvrđuje osnovne tačke svojih formulacija iz 1961-62. Na primer, smatrao je da bi pojam bastiona mogao biti osnova za negativnu terapijsku reakciju, čorsokak, neanalizabilnost, ograničenja analitičkog procesa, osećaj

analitičara da je pacijent kao „parazit“ i „perverzno sado-mazohističko saučestvovanje“. Ovi pojmovi biće dalje razrađeni 1982. godine od strane Baranžeovih i Moma, i u radu iz 1992. godine od strane Madlen Baranže.

Kroz sve to, Vili Baranže čvrsto se drži pojma cepanja. U dijalogu sa **Seržom Leklerom** (*Serge Leclaire*) (Baranže V., 1972), istakao je svoje razlike u odnosu na razmišljanje Lakana i Leklera: „Za nas, analiza deluje tako što modifikuje unutrašnje objekte pacijenta, smanjuje cepanje u osobi i postiže veću integraciju... Nasuprot tome, za Leklera, cepanje čini sam uslov postojanja subjekta“ (Baranže V., 1972, str. 34, 35).

I Vili i Madlen Baranže su zadržali situaciono-kontekstualni i dijalektički pristup iz svojih ranih radova. Njihov dijalektički pogled na komunikaciju između psihičkih sistema i njihovu integraciju kao cilja analize **bio je u skladu sa frejdijanskom i klajnijanskom teorijom**, razlikujući se od Lakanovog koncepta nesvesnog kao radikalno ekscentričnog i heterogenog u odnosu na Ego. Baranžerov dijalektički pogled na nesvesnu komunikaciju u polju formirao je osnovu za buduće važne razvoje (Asevedo de Mendilaharsu – *Acevedo de Mendilaharsu*, 1995; Ogden, 1994). Baranžeovi su se takođe razilazili s Lakanovim konceptom nesvesnog strukturiranog kao jezik, zadržavajući svoj stav koji daje značaj neverbalnim formama, ponekad nemim ili ispoljenim, emocionalnih i fizičkih aspekata analitičke komunikacije. U tom smislu, Baranžeovi su ostali verni svom fenomenološkom pristupu iz 1960-ih, u oštrm kontrastu s regionalno uticajnim strukturalističkim (post-lakanovskim) pristupima koji daju prioritet verbalnom označitelju u interpretaciji. Čvrsto su se držali perspektive koja naglašava slušanje, shvatanje zajedničkih nesvesnih fenomena, i posebno nužnost da analitičar treba da prepozna formiranje bastiona u polju. Ako se razumeju, ove važne prepreke takođe mogu biti pokretačka snaga za dalji analitički proces: „Tako se čini da je glavna opruga analitičkog procesa proizvodnja otpora i bastiona injihovo odgovarajuće interpretativno razlaganje, generator „uvida““ (Baranže M., Baranže, V. i Mom, 1982). Godine 1992, Madlen Baranže upozorava na varljive puteve kojima konstrukcija „zajedničkog jezika s pacijentom“ može voditi, i, pozivajući se na pristup **Pijere Olanje** (*Piera Aulagnier*, 1979), primećuje kako interpretacija treba da povрати svoju reprezentabilnost tako što će izazvati „Predstave stvari“ i konkretne afekte za pacijenta. Istovremeno, ističe pojavu emocionalne integracije i uvida kao najvažniji pokazatelj dijalektičkih transformacija analitičkog polja.

II. Cb. Dalji savremeni razvoj koncepta u Latinskoj Americi

Ideje Baranžeovih su korišćene od strane većine latinoameričkih psihoanalitičara koji govore španski. U Brazilu, njihov uticaj je takođe širen putem prevoda knjiga Antonina Fera. Luis Kansiper je 1999. godine uredio knjigu „Volviendo a pensar con Willy and Madelaine Baranger“ („Ponovno razmišljanje s Vilijem i Madlen Baranže“), objavljenu u Buenos Airesu. Sama Madlen Baranže je 2005.

godine pregledala svoje ideje i povezala ih s idejama Andrea Grina (*André Green*), Tomasa Ogdena (*Thomas Ogden*), Cezara i Sare Botelje (*César i Sára Botella*), Kristofera Bolasa (*Christopher Bollas*) i drugih.

U 2012. godini, *the Revista de Psicoanálisis*, časopis Argentinskog psihoanalitičkog društva objavio je posebno izdanje (tom LXIX, broj 1-2) pod nazivom „El campo psicoanalítico de nosotros a los Barangers - 1962 <-> 2012“ („Analitičko polje od nas do Baranževih 1962 <-> 2012“). U ovom izdanju, **Klaudija Borenštajn** (*Claudia Borensztejn*) je predstavila latinoameričke autore koji su dalje razvijali koncept polja u različitim kontekstima. Primeri uključuju: naglasak **Suzane Ade Dirindžer** (*Susana Ada Diringer*) po pitanju *energija* polja i gledište analitičke situacije kao *sna*; **Rafael Paz** (*Rafael Paz*) predložio je potrebu za ograničenjem *podregiona polja* i ukazao da osnovna fantazija polja ne postoji uvek; **Letisija Gloser Fjorini** (*Leticia Glocer Fiorini*) se bavila pitanjem *kompleksnosti* i prisustva simboličkog trećeg lica; **Luis Kansiper** je istakao važnost *afekata* (vidi ispod); **Beatris de Leon de Bernardi** (*Beatriz de Leon de Bernardi*) naglasila je važnost „*drugog pogleda*“ i povezanost s idejama Pišon Rivijea; **Klaudio Ejcirik** (*Claudio Eizirik*) se bavio *maštanjem* i stvarnom osobom analitičara; **Karlos Sopena** (*Carlos Sopena*) je povezao ideje Baranževih s Grinom i Vinikotom; **Volmer Filjo** (*Volmer Filho*) i **Antonio Karlos Pires** (*Antonio Carlos Pires*) proširili su ideju analitičkog polja na *polje supervizije*. Nadalje, **Huan Tubert-Oklander** (*Juan Tubert-Oklander*) je povezao koncept polja s *grupnim terapijama*; **Beatris Pereira** (*Beatriz Pereira*) je istakla *prelazak iz bipersonalnog u intersubjektivno*; **Hilda Marija Fojerhake** (*Hilda Maria Fehuerhake*), **Marta Lebrero** (*Marta Lebrero*) i **Gustavo Mario Harast** (*Gustavo Mario Jarast*) povezali su koncept polja s konceptom *odigravanja*; **Rikardo Velasko Rosas** (*Ricardo Velasco Rosas*), **Ester Romano** (*Esther Romano*) i **Leonardo Martin Solvej** (*Leonardo Martin Solvey*) povezali su ideje o polju s *nepostojanošću analitičke formacije „trećeg“*; **Ana Nelida Salazar** (*Ana Nélide Salazar*) je primenila ideje Grina i Mišela de M'Uzana (*Michel de M'Uzan*) na koncept polja. **Roberto Loso** (*Roberto Losso*) i **Ana Pakciarš de Loso** (*Ana Packciarz de Losso*) su proširili ideju polja na *terapije porodice i parova*; **Leonardo Gojman** (*Leonardo Gojman*) je demonstrirao njegovu kliničku korisnost u radu s *decom i adolescentima*; **Bencion Vinograd** (*Benzión Winograd*) je povezao ideje Baranževih s *teorijom komunikacije* Dejvida Libermana; a **Felipe Muler** (*Felipe Muller*) istakao je „*između*“ koje se dešava između pacijenta i analitičara.

Takođe, **Paulo Enrike Favali** (*Paulo Henrique Favalli*, 1999) je demonstrirao konfluenciju ideja analitičkog polja Fera i Ogdena; **Serapio Markano** (*Serapio Marcano*, 1999) istraživao je analitičku obuku kroz prizmu koncepta polja; **Raul I Tebaldi** (*Raúl I Tebaldi*, 2004) koristio je koncept polja u kontekstu odnosa između *društvene traume* i društva; **Rikardo Bernardi** i **Beatris de Leon de Bernardi** (2012) su povezali analitičko „polje“ sa suštinski latinoameričkim psihoanalitičkim konceptima „*vinculo*“ (veza) i „*spiralnog procesa*“, koji potiču iz dela Enrikea Pišona-Rivijea; **Rakel Zak de Goldštajn** (*Raquel Zac de Goldstein*, 2012) istraživala je dinamiku granice unutar polja; **Ruzvelt Kasorla** (2012) je diskutovao o

manifestaciji aspekata koji *nisu reprezentovani* u analitičkom polju; **Ruđero Levi** (*Ruggero Levy*, 2016) je proučavao *opsihički bol* iz perspektive polja; **Ida Jošpe Gas** (*Ida Ioschpe Gus*, 2016) je uvela ideje *praznine* i *poniženja* u polje, a **Mauro Gas** (*Mauro Gus*, 2016) je proučavao *perverzne odbrane* unutar polja; **Letisija Gloser Fjorini** (2016) povezala je ideje *intersubjektivnosti*, *drugosti* i *trećosti* iz perspektive kompleksnosti polja; **Beatris de Leon de Bernardi** (2015; 2017) je radila s *metaforom* i *dijalektičkom spiralom* u perspektivi polja; **Elsa Rapoport de Ajseberg** (*Elsa Rappoport de Aisemberg*, 2017) istakla je aspekt *nesvesne komunikacije* polja; **Huan Tubert-Oklander** (2017) povezo je koncept sa severnoameričkom relacijskom psihoanalizom; **Norberto I. Maruko** (*Norberto Y. Marucco*, 2017) govorio je o *tugovanju* i *telu* u analitičkom polju; **Ruzvelt Kasorla** (2017a) predložio je *polje snova* i *ne-snova* (ispod). Nadalje, **Ruzvelt Kasorla** (2017b) je proučavao „*potpolja*“ *interpretacije*, uz *Neprirrodnost* u analitičkom polju (Kasorla, 2019).

II. Cba. Luis Kansiper

Prema **Luisu Kansiperu** (1998, 1999), razjašnjenje osnovne nesvesne fantazije zahteva kompleksno i detaljno prorađivanje analitičara. Drugim rečima, koncept polja implicira „drugipogled“ („dvostruku viziju“) analitičara kako bi se rastavila „fantomska montaža“ intersubjektivne dinamike i, ako je moguće, kako bi se zaključilo nešto o vlastitoj intrasubjektivnoj istoriji. Cilj je istaknuti koje „loše povezane stranice“ vlastite istorije analitičara su zakačene za „loše povezane stranice“ drugog, i na koji način ta saradnja između nesvesnih fantazija, identifikacija, mitova i paktova oba na kraju dovode do zajedničke fantomske montaže, gde svako zadržava stereotipnu i repetitivnu ulogu.

Iz toga proizilazi da kroz nesvesnu fantaziju polja možemo početi razmotavati psihičko funkcionisanje svakog učesnika i njegovu intrasubjektivnu istoriju, [prelazeći od] intersubjektivnosti ka intrasubjektivnosti, iz *sadašnjeg* u prošlo i buduće, iz ovog naizgled bezvremenog taloga u temporalnost prošlosti i budućnosti (Kansiper, 1998).

Prema Kansiperovom gledištu, koncept polja Baranžeovih može se posmatrati kao makrokoncept u kompleksnom razmišljanju, kao ključno mesto za postavljanje pitanja. Iz ovog ugla, sve reference na Gordijev čvor odnosa između intrapsihičkog, intersubjektivnosti i transsubjektivnosti su povezane. Ovo je u skladu sa zagovaranjem makrokoncepta Edgara Morina (*Edgar Morin*, 2007), analogno atomu kao konstelaciji čestica, i solarnom sistemu kao konstelaciji oko zvezde. Na ovaj način, istakao je potrebu da se razmišlja u smislu solidarnosti koncepata, pri čemu složenost ne dovodi do potiskivanja jednostavnosti. Naprotiv, ona integriše u najvećoj meri pojednostavljujuće načine razmišljanja, odbacujući redukcionističke, osakaćujuće, jednodimenzionalne i na kraju zaslepljujuće posledice pojednostavljenja kao žive slike onoga što je stvarno.

Prema Kansiperovom gledištu, koncept analitičkog polja Baranžeovih otvorio je nove načine razmatranja sopstva istovremeno sa konsolidacijom drugosti, omogućavajući pregled vlastite istorije i istorije drugog, istovremeno prepoznajući veze i njihove tačke sličnosti, razlike i komplementarnosti.

Još jedan aspekt koji je Kansiper istakao je odnos između analitičkog polja i afektivne klime. Polje je karakteristično po svom dinamičkom karakteru, a njegovi pomaci se istovremeno registruju na dva nivoa: u sadržaju razmišljanja i u cirkulaciji afekta, kao i presecanju oba. Kansiper je napisao da analitičari moraju percipirati *Stimmung*, klimu ili atmosferu seanse i pažljivo auskultirati svojim „kontratransfernim stetoskopom“ različita osećanja i afekte koji se pojavljuju u analitičkoj situaciji. *Stimmung* otkriva ono što je neizrecivo u dinamičkom polju. Precizno detektujući težinu osećanja i afekata koji prevladavaju u svakom trenutku seanse, kao i njihove nijanse i fluktuacije, analitičar je u stanju da instrumentalno koristi atmosferu polja, kao da su ta osećanja i afekti kompas i svetionik koji orijentiše i osvetljava tamu i lavirinte ljudske duše.

U savremenom Kansiperovom viđenju (1998, 1999), osnovna nesvesna fantazija ne bi trebalo da bude svedena na svoje najregresivnije aspekte bastiona i „parazitiranja“, jer je takođe trajno prisutna tokom prospektivnog procesa kreativnosti, promovišući katalitičko, produktivno polje novih ideja i izuma u intersubjektivnoj dinamici.

S druge strane, Kansiper je priznao da baranžeovski koncept polja i *bazična fantazija* koja komanduje nesvesnim aspektima odnosa mogu izazvati u analitičarima nekoliko prepreka i otpora, jer mogu naneti novu ranu njihovom narcizmu i moći; ponovno mogu izgubiti iluziju o svojoj svemoći i suverenoj samodovoljnosti. Fantazija rođena u i kroz polje „širi svoja krila“ u vezi s drugim i drugima. Ona je autonomna i vrši vlastiti uticaj na subjekte, analogno Nesvesnom, imajući svoje zakone i psihodinamiku nezavisnu od svesnog i racionalnog pravila.

Prihvatanje prisutnosti osnovne fantazije u svakom (više ili manje) stabilnom i trajnom odnosu neizbežno podrazumeva pretpostavku dodatnog, složenog rada. Analitičari ne mogu zadržavati poziciju pasivnih posmatrača situacije koja ih nepravedno otuđuje i frustrira. Kada su frustrirani ili otuđeni, analitičari moraju da ulože dodatni psihički napor, svesni da putem sopstvenog psihičkog funkcionisanja asimetrično učestvuju u ishodu negujućih ili destruktivnih veza. Ovaj dodatni psihički rad zahteva da se preusmeri automatska tendencija da se u druge osobe deponuje tok projekcija i projektivnih identifikacija ili masivan povratak ovih na Self, i da se prizna da je konačno svaki član polja uključen u proizvodnju intersubjektivne fantazije, koja je izvorna i nastaje u specifičnoj situaciji tog polja.

Iako se koncept polja pojavio u teoriji tehnike za tretman odraslih osoba, Kansiper (1998, 1999) ga smatra visoko relevantnim i u analizi dece i adolescenata. Međutim, ovde je stvar složenija, zbog efekata trougla sastavljenog od roditelja, analizanda i analitičara. To zahteva od analitičara temeljno istraživanje dinamike višestrukih polja, jer bi ona trebalo da uključi uticaje nesvesnih fantazija roditelja u

uspostavljanju i stvaranju osnovne nesvesne fantazije polja.

II. Cbb. Ruzvelt Kasorla

U nizu publikacija, Kasorla (2001, 2005, 2008, 2012, 2017, 2018) je razvio mnoge aspekte teorije psihoanalitičkog polja. Evo nekoliko njegovih glavnih doprinosa:

(1) *Kompleksnost koncepta polja*

Kasorla (2017) primećuje da stvarnost može biti „jednostavna“ ili „složena“ u zavisnosti od toga kako je posmatrač posmatra. Ideje o konceptu polja navode posmatrača da manje pažnje posvećuju činjenicama, a više odnosima i uticajima koji postoje među njima. Ovi odnosi su u stalnom kretanju, i upravo ta percepcija čini polje dinamičnim. Polje je proizvod sposobnosti posmatrača da posmatra, i treba imati na umu da svaki posmatrač utiče na činjenice koje posmatra. Drugim rečima, posmatrač je deo polja. Svaki koncept „objektivnog posmatranja“ gubi svoje značenje i, iz tog razloga, posmatrač, kao učesnik u polju, moraju naučiti da objektiviraju sopstvenu subjektivnost.

Posmatrajući složenost ovog koncepta, može se uočiti da određena pravila određuju funkcionisanje polja. Principi nesigurnosti i nepotpunosti pokazuju da je posmatranje uvek privremeno, nesigurno, parcijalno i prolazno. Kako se nešto posmatra, ono se menja, ne samo zato što je u stalnom kretanju, već i zato što ga je sam proces posmatranja promenio. Međutim, nema načina da se odredi stepen uticaja posmatrača na ono što se posmatra, ili obrnuto. Navodna paraliza polja može biti ništa više nego paraliza u sposobnosti posmatrača da se kreće od jedne tačke posmatranja do druge.

Kasorla (2017) identifikuje funkcije koje određeni analitičar zamisli za polje i faktore koji su doveli do toga da određeni psihoanalitičar izabere tačke gledišta koje određuju te funkcije. Ovaj pristup omogućava svakom analitičaru da koristi i prepozna eksplicitne i implicitne teorije koje su ga navele da pripada određenom polju. U tom duhu, Kasorla (2017) predlaže sposobnost transformacije i proširivanja simboličke mreže mišljenja u vezi s mnoštvom tački gledišta iz kojih analitičar posmatra funkcije polja. Transformacija ove mreže može se videti u sve većoj sposobnosti analitičke dijade da dodeljuje značenje svojim iskustvima, tj. da razmišlja o svesnim i nesvesnim činjenicama koje se mogu identifikovati u analitičkom polju. Na ovaj način razvijaju se mentalni resursi koji im omogućavaju da se suoče sa stvarnošću i transformišu je u korist učesnika (i, nadamo se, čitavog čovečanstva).

(2) *Polje sanjanja*

Među faktorima polja koji su predloženi, mogu se identifikovati neki fenomeni koji su izrađeni na veoma kompleksne načine, kao što su kvalitet veza između analizanda i analitičara, kvalitet emocionalnih iskustava koja proizlaze iz ovih veza, kapacitet analitičara za kontejniranje, i sanjarenje (*reverie*) koje mu omogućava da transformiše emocionalna iskustva u snove (budni i noćni snovi). Takođe je važna

sposobnost analitičke dijade da proširi značenja snova koji su odsanjeni („ovde i sada“), kapacitet analitičara da identifikuje i suoči se s elementima koji se ne mogu sanjati, sposobnost dijade da se nosi s napadima na opisane procese, i mnogi drugi aspekti. Kasorla kombinuje ideje Baranževih s Bionovom teorijom mišljenja (Bion, 1962a, 1962b, 1992, Fero, 2009), njenim ishodima i transformacijama.

U predloženom modelu, polje je preplavljeno emocionalnim nemirima i katastrofama (Bion, 1976). Analitičar i analizand su povezani emocijama, a polje je u konstantnoj transformaciji, što ukazuje na kvalitet veza i oblike napada na veze. Sve što se događa jednom članu dijade ima emotivne posledice za drugog. Avantura analize je podstaknuta kod oba člana analitičke dijade povezanošću kroz ljubav, želju za saznanjem i mržnju prema patnji. Ove početne emocije dovode do daljih kompleksnih setova emocionalnih veza nazvanih slovima L (ljubav), H (mržnja) i K (saznanje), koje utiču jedna na drugu i spajaju se na različite načine. Suprotno tome, njihova negativnost (-L, -H, -K) napada pozitivne veze (Bion, 1962b). Veza K (instinkt za saznanjem) nagoveštena je kako kod Frojda (1905) (Instinkt za saznanje) tako i kod Klajn (1932) (Epistemološki instinkt). Bion je ovaj instinkt uključio među emocije, čime je proširio percepciju polja. Kako se posmatranje polja razvija, identifikuju se sve složenije, suptilnije i sofisticiranije kombinacije emocija.

Jedna od karakteristika analitičkog polja je njegova sposobnost da poveže L i H sa K ili da ih transformiše u K kako bi se saznanje moglo razvijati. Saznavati sebe kroz analizu je emocionalan proces, i svaki dosegnuti K je prolazni korak u potrazi za krajnjom stvarnošću (O). Međutim, O nikada zaista nije dostignuto, što znači da je iz ove tačke gledišta analitičko polje beskrajno.

Sanjanje se odvija 24 sata dnevno, kao i druge biološke funkcije, poput disanja i varenja. Sanjanje je „pozorište koje generiše značenja“ (Melcer, 1983), trajno nesvesno sanjanje čiji se sadržaj manifestuje kroz dnevne sanjarije i noćne snove. Ovi snovi, zauzvrat, neprestano se ponovo sanjaju, a simbolička mreža i kapacitet za razmišljanje apstraktnijim mislima se širi. Kao što majke rade sa svojim bebama, analitičari primenjuju svoju sposobnost za sanjarenje tokom seansi. Kada je sanjanje moguće, analizand nesvesno sanja ono što se događa ovde i sada u analitičkom polju. Putem slobodnog asocijativnog procesa, analizand potom prenosi analitičaru ove snove - koji su deformisani usled odbrana - tako što opisuje slike, fantazije, osećanja i ideje koje mu ili joj padaju na pamet tokom slobodnih asocijacija. Naracije uključuju emocije i akcije. Pošto je analizand budan, sekundarna obrada čini naraciju više ili manje organizovanom, što predstavlja izazov zaveštinu analitičara, jer je i sam analitičar takođe transferno uključen u te snove. Analitičar takođe sanja o tome što se dešava u analitičkom polju. Asimetrija odnosa čini analitičara „drugim“ u intersubjektivnom odnosu, i on ili ona ponovno sanjaju analizandove snove, i sanjaju emocionalna iskustva koja nisu mogla biti sanjana. Pažljivo posmatranje pokazuje da analitičar u nekom trenutku ima posla sa „snovima za dvoje“, odnosno snovima koji su stvoreni od strane analitičke dijade koja uključuje činjenice izvan individualnih snova svakog člana dijade. Tada se može reći da „analitička dijada sanja i snove i ne-snove koji čine analitičko polje“. Takođe se može reći da „analitičko polje sanja snove i

ne-snove koji ga čine“.Sledi da proširenje ideja zavisi o tački koja se koristi za posmatranje polja sanjanja.

Kada pacijent (ili deo njega) nema dovoljno kapaciteta za simbolizaciju, on ne može sanjati i razmišljati. Nesimbolizovani senzorni i emocionalni podsticaji se izbacuju putem projekcionih identifikacija. Ovo izbacivanje može uključivati otcepljene delove aparata za razmišljanje (mentalne funkcije) i stvarati bizarne objekte. Ovde se nalazimo u oblasti funkcionisanja psihotičnih i nereprezentovanih delova ličnosti.

Proizvod ovih projekcionih identifikacija izražava se u analitičkom polju kroz pražnjenja u obliku činjenja, fizičkih simptoma, halucinacija, verovanja, fanatizma, deluzija, praznina i drugih transformacija u halucinoze (Bion, 1965), drugim rečima, u *ne-snove* (Kasorla, 2005, 2008). U ovoj psihotičnoj oblasti (sa simboličkim deficitom), analitičar takođe sluša, ali, posebno, *oseća ili trpi* u sebi dejstvo pacijentove projekcione identifikacije, njegovog ne-sna, koji pokušava da navede analitičara da izbegne psihološku promenu. Na početku, analitičar bi trebalo da se dopusti regrutovati tako što će doživeti aspekte koje pacijent pokušava da eliminiše. Ali istovremeno, ili uskoro nakon toga, trebalo bi da se oslobodi od te identifikacije sanjajući, razmišljajući i interpretirajući ono što se događa. Drugim rečima, analitičar sanja pacijentov ne-san. Analitičareva interpretacija postaje deo simboličke mreže pacijenta.

Međutim, analitičar se ponekad može prepustiti masovnoj projekcionoj identifikaciji pacijenta i tako izgubiti svoju analitičku sposobnost. Kada se to dogodi, analitičar postaje nesposoban da dopusti da pacijentov ne-san bude transformisan u san. U ovim situacijama, analitičar i pacijent rizikuju da ostanu neodvojivi ili simbiotični u oblasti međusobnog usporenog psihološkog funkcionisanja. U ovom slučaju, prisustvujemo *ne-snu-za-dvoje*, koji je sirov materijal za hronična odigravanja (Kasorla, 2008, 2018). Hronično odigravanje je oblik manifestacije bastiona. Čini se da je analitičar postao glup (Kasorla, 2013).

Zapravo, ova dva pomenuta ekstrema (snovi i ne-snovi) su hipotetičke apstrakcije (Kasorla, 2018). U praksi se susrećemo s međusituacijama i mešovitim situacijama jer psihotično funkcionisanje oscilira i koegzistira sa nepsihotičnim funkcionisanjem, kao što je PS ↔ D (Bion, 1963). Na primer, mogu postojati ne-snovi koji pokušavaju postati snovi, *kvazisnovi*, snovi s teško proširivim značenjima, snovi koji se pretvaraju u ne-snove, prekinuti snovi (Ogden, 2005) i stanja konfuzije koja spajaju ne-snove i snove. Na ovom kontinuumu može se videti mnogo različitih nivoa simbolizacije, kao što su sirovi elementi, nesigurni simboli sa malo kapaciteta za povezivanje, simboličke jednačine (Segal, 1957), ometene ili sofisticirane simboličke mreže itd. Ponašanja koja se pojavljuju kao činovi koji podsećaju na pozorišnu mimikriju ili nemi film (Sapisočin –*Sapisochin*, 2013) deo su ovog kontinuumu. U ovom slučaju dolazi do eksternalizacije u analitičkom polju ranih mentalnih zabeleški koje nisu simbolizovane verbalno jer su se dogodile kada simbolički um još nije bio konstituisan. Ovi činovi su povezani s onim što je Frojd (1914) nazvao *Agieren* i spadaju u kategoriju hroničnih odigravanja.

Polje sanjanja uključuje činjenice kontinuuma između snova i ne-snova, s različitim stepenima simboličke reprezentacije i nereprezentacije. U tom smislu, model palimpsesta može pomoći. Svaki san prekriva druge snove koji, pak, prekrivaju oblasti ne-snova koje predstavljaju traume, koje prekrivaju neodsanjane dečje traume koje prekrivaju druge traume koje se prenose transgeneracijski, koje prekrivaju druge snove i ne-snove, i tako dalje. Trebalo bi proširiti model u multidimenzionalni model palimpsesta u konstantnom kretanju. Komunikacija između ovih oblasti nas navodi na pretpostavku da kada analitičar ponovo sanja simbolički san kroz san-za-dvoje, možda, implicitno, sanja i oblasti ne-snova, i obrnuto.

(3) Hronično i akutno odigravanje

Kasorla (2001, 2005, 2012) je razmatrao dve kategorije odigravanja, hronično i akutno, u vezi s „bastionom“ Baranžeovih.

Vojni model, kada je povezan s konceptom projekcione identifikacije, koristan je za klasičan rad Baranžeovih (1961–1962), u kojem opisuju „bastion“, prepreku napretku bitke koja se pojavljuje u analitičkom setingu. Poreklo reči „bastion“ sugerise na utvrđenja koja štrče pod uglom iz zaštitnih zidova, omogućavajući njihovo čuvanje i gađanje neprijatelja.

Ideja o bastionu kao utvrđenju iz kojeg se analitički rad ometa može sugerisati da analitičar aktivno napreduje dok se pacijent povlači i brani. Međutim, ovaj utisak bio bi netačan. Naprotiv, gore navedeni model treba razumeti u okviru koncepta „polja“, koji obuhvata trenutne ideje o intersubjektivnosti.

Za Baranžeove, analitička situacija uključuje dve osobe koje učestvuju u istom dinamičkom procesu, u kojem ni jedan član dijade nije razumljiv bez reference na drugog. A zauzvrat, te dve osobe kriju multipersonalne strukture. „Polje“ se sastoji od spoja prostornih i vremenskih struktura i onoga što se naziva „nesvesna fantazija dijade“. Ova fantazija nema svoje korene u zbiru elemenata pacijenta i analitičara, već „To je nešto što se stvara između njih dvoje, unutar jedinice koju čine tokom seanse, nešto što je radikalno različito od onoga što svako od njih jeste pojedinačno“ (1961-1962/2008, str. 806). Važno je napomenuti da sve što se događa u dvopersonalnom polju neće jednostavno biti ponavljanje, s obzirom na to da se javlja u novom kontekstu.

Susret s bastionima vraća paralizu u polje, osećanje da se ništa ne dešava i da su narativi stereotipni. Iako Baranžeovi ponekad govore o bastionu kao da pripada pacijentu, jasno je da ga smatraju proizvodom polja. Ova kontradikcija bolje je razjašnjena kasnije (Baranže i saradnici, 1983), kada bastion smatraju „sedimentom“ iz polja, koji može nastati samo između ovog analitičara i ovog analizanda, i „nastaje, u nesvesti i tišini, iz kompliciteta između dva protagonista kako bi zaštitili vezu koja ne sme biti otkrivena“ (str. 2). To je neoformacija polja, „oko zajedničkog fantazijskog sklopa koji implicira važne delove lične istorije oba učesnika i dodeljuje stereotipnu imaginarnu ulogu svakome“ (str. 2).

Na ovaj način, delovi pacijenta i delovi analitičara prepliću se i utapaju u odbrambenoj strukturi.

Bastion može izgledati kao statično strano telo, dok se analitički proces čini da i dalje teče ili preuzima celo polje, postajući patološki. Rušenje bastiona pokreće razaranje statusa quo, omogućavajući da otcepljeni delovi ponovo dobiju značenje, omogućavajući im da ponovo postanu deo emocionalnog sveta. Zanimljivo je primetiti sličnost između opisa Baranžeovih i onoga što se naziva hronično odigravanje.

Odigravanje se odnosi na ponašanja koja se dešavaju u analitičkom polju kao rezultat međusobne emocionalne indukcije. Stoga uključuje oba člana analitičke dijade.

Hronično odigravanje se ispoljava kroz ponašanje u kojem se formira ometajuća koluzija, pri čemu ni pacijent ni analitičar nisu svesni šta se dešava. Analitički proces postaje paralizovan u određenim oblastima. Ovo ponašanje se odnosi na situacije u kojima je verbalna simbolizacija oslabljena. Kada reči postoje, one služe kao alat za pražnjenje ili kao forme za izražavanje afekata koji emocionalno uključuju slušatelja. Kao rezultat toga, *hronično odigravanje se može smatrati vrstom bastiona*. Međutim, prema definiciji, hronična odigravanja nisu percipirana od strane dijade. Hronično odigravanje je takođe posledica potrebe za obnavljanjem početnih mehanizama povezivanja u analitičkom polju. Ponekad, tokom ovog obnavljanja, pacijent nesvesno dobija alfa-funkciju analitičara, koja se postepeno introjektuje, što se takođe dešava nesvesno. Kada postane dovoljna, *simbiotsko hronično odigravanje može se naglo transformisati (razrešiti) kao akutno odigravanje*, koje uključuje pražnjenja u analitičkom polju, uključujući i mogućnost da se proces uništi. Ova pukotina se ispoljava kao nagla ponašanja koja se, zbog svoje intenzivnosti, nameću analitičarevom opažanju. Tek *tada analitičar shvata šta se dogodilo tokom prethodnog hroničnog odigravanja*. Ova *retroaktivna re-signifikacija* odgovara freudijanskoj ideji o *Nachträglichkeit*, odloženoj akciji ili après coup (Frojd, 1918). U nizu, analitičar uviđa da akutno odigravanje uključuje ne samo pražnjenja ne-snova već i ne-snove koji se sanjaju. Ovo pokazuje da, barem u graničnim konfiguracijama, može postojati potreba za početnim, više ili manje hroničnim odigravanjem ili koluzijom koja može proći neprimećeno. Tokom ove faze, analitičar i pacijent nesvesno se „pripremaju“ za suočavanje s triangulacijom. Kada ovo postane moguće, dolazi do promene u prirodi odigravanja, koja pokušava komunicirati energično i intenzivno ono što je bilo sakriveno od analitičara, koji sada može da se oslobodi koluzije. Ovo može biti deo „prirodne istorije“ analitičkog procesa sa narcističkim i graničnim pacijentima: simbiotska faza (u kojoj se nesvesne promene takođe dešavaju, prikrivene koluzijom) koja zahteva vreme da se proradi, postepeno stvarajući mogućnost da bude „prekinuta“. Ovaj nagli „prekid“ (akutno odigravanje) znak je da je proces prorađivanja došao do tačke u kojoj je moguće preuzeti rizik suočavanja sa činjenicom da je analitičar treća strana, nezavisan entitet, i da više nije narcistički produžetak pacijenta. U analitičkom procesu, najranije faze razvoja pojedinca se ponovo proživljavaju, sa mogućnošću da nova iskustva zamene arhaična negativna iskustva roditelja i okoline kako bi se postigla edipalna situacija koja se može proraditi. U ovom kontekstu, *akutna odigravanja* su konglomerati koji uključuju pražnjenja, ne-snove koji se sanjaju i snove koji regresiraju u ne-snove. Oni ukazuju na pukotine u ranijim situacijama najranijeg razvoja. Da bi analitički rad uspešno napredovao, analitičar mora identifikovati i dati značenje

činjenicama koje su se davno dogodile, kako bi ih uključio u simboličko razmišljanje.(Vidi takođe ODIGRAVANJE)

(4) „Normalna odigravanja“ i analitičko polje

Analitički proces kao celina može se opisati kao kontinuum normalnih i patoloških odigravanja. Analitičar nastoji transformisati sadržaje unutarnjeg sveta pacijenta „postavljenih“ kroz interakciju s vlastitim sadržajima, koristeći se i onima koji proizlaze iz njegovog nesvesnog kontratransfera. Drugim rečima, on ili ona namerno ulazi - kao ko-učesnik - u odigravanja koja se neprestano odvijaju u analitičkom setingu, nužno, samo zato što je analitičar. Njegova uloga je da unapred prepozna neprestana odigravanja i rastavlja ih kako bude napredovao. Većina ovih odigravanja potiče od realističkih projektivnih identifikacija i javlja se zajedno sa simboličkom verbalnom komunikacijom. Kasorla (2001) ih naziva „normalnim odigravanjima“. Normalna odigravanja odvijaju se na kontinuumu, a analitičar koristi svoje intervencije da ih rastavi. Ove se razlikuju od „patoloških odigravanja“ koje proizilaze iz masivnih projektivnih identifikacija i teže ih je izbeći ili rastaviti. One se mogu klasifikovati kao: *akutne* - kada se pojave sa velikim intenzitetom, mobilizujući analitičku dijadu na nasilan način, i traju samo trenutak kad se razumeju; ili *hronične* - koje traju u koluziji koja zahteva neko vreme da bude prepoznata ili koje dovode do ćorsokaka koji se ne može razrešiti.

Upoređujući Kasorline ideje o normalnim odigravanjima sa pisanjem Baranžeovih i saradnika (1983) o psihoanalitičkom procesu (i ne-procesu) u polju, „Proces postoji sve dok sebastioni detektuju i uništavaju“ (str.13), proizilazi da kada bastioni preuzmu kontrolu nad poljem, u potpunosti prestaje bilo kakav psihoanalitički proces. Ovo se može posmatrati kao potvrda da su bastioni i „hronična odigravanja“ delovi sličnih kliničkih činjenica.

(5) *Seting i analitičko polje*

Kasorla (2017) razlikuje seting i analitičko polje. Seting obuhvata neke aspekte analitičkog polja, ali ne i njegovu kompleksnost. On smatra mentalni seting važnijim od setinga definisanog prostornim i vremenskim pravilima. Mentalni seting pokazuje analitičarevu sposobnost održavanja stanja uma u kojem se on ili ona uključuje u analizu. Međutim, mentalno stanje analitičara mora mu takođe omogućiti da prepozna kada se dijada udaljava od onoga što analitičar smatra psihoanalizom. S tom svesti, analitičar će se vratiti svom zadatku psihoanalize, bilo gde i bilo kad, čak i van ordinacije. Strogo govoreći, polje sanjanja uključuje ne samo vremenski i prostorni okvir, već i mentalni seting. Međutim, polje ide dalje od ovih aspekata jer obuhvata sve situacije u kojima se simbolizacija može pojaviti kao odraz analitičkog procesa. Emocionalno uključivanje između analitičara i analizanda počinje čak i pre prvog intervjua i nastavlja se nakon svake seanse, izvan analitičareve ordinacije. Analitičar ima prednost da može da primeti kako se njenili njegov svemir uma širi kada piše o seansi, kada razgovara o analizandu s kolegama, supervizorima i analitičarima, kada noćni san baci svetlo na jedan ili drugi analitički proces ili kada on ili

ona stekne uvide u analizu tokom čitanja knjige, gledanja filma ili učešća na naučnom skupu. Ista stvar događa se i sa analizandima, ali analitičari imaju pristup ovim činjenicama kasnije, tokom seansi.

Analitičko polje takođe podrazumeva razmatranje situacija kada se psihoanaliza ne dešava. Na primer, prekidi u prostornom, vremenskom ili mentalnom setingu su deo analitičkog polja i predstavljaju privilegovani aspekt analize. Kada se seting poremeti, analitičko polje i dalje ostaje prisutno, što omogućava da se posmatraju i razumeju prekidi u setingu. Konfiguracije transfera i kontratransfera su deo polja, ali ne treba ih mešati s njim. U polju su sve emocionalne veze prolazne, čak i kadase na prvi pogled čini da se prate određeni obrasci. Treba takođe napomenuti da svaka promena tačke posmatranja može promeniti te obrasce. Prava osoba analitičara, prava osoba analizanda i aspekti spoljne stvarnosti takođe su deo analitičkog polja. Polje uključuje pol, starost, religiju, ideologiju, uverenja i životna iskustva kako analitičara tako i analizanda. Finansijske teškoće mogu biti fantazije, ali mogu biti i stvarne činjenice. Isto tako, akt terorizma može poslužiti kao materijal za snove dijade, ali njegove posledice su i dalje stvarne. Analitičar je obučan da se bavi sanjanjem i teškoćama koje se javljaju tokom sanjanja, ali mora proširiti svoju percepciju polja da obuhvati činjeničnu stvarnost i biti svestan posledica ove stvarnosti u radu dijade. Analitičar radi na razaznavanju oblasti u kojoj dijada radi u određenom trenutku, iako zna da su trenuci prolazni i da se različite oblasti preklapaju.

(6) Model pozorišta i analitičko polje

Kasorla (2005, 2018) je predložio model pozorišta kao način da se opišu funkcije analitičara koji deluje kao posmatrač-učesnik u analitičkom polju, gde je istovremeno objekat fantazija i stvarna osoba. Kada se suočava sa scenama postavljenim u analitičkom pozorištu, analitičar, sa svojom netaknutom analitičkom funkcijom, obavlja sledeće funkcije istovremeno:

1. *Lik*, kroz interakciju s drugim likovima koji ulaze u polje.
2. *Gledalac*, posmatrajući i pokušavajući da razume šta se dešava. (Moć da učestvuje i posmatra istovremeno mu ili joj omogućava da sprovodi funkcije opisane u nastavku.)
3. *Koautor*, u meri u kojoj, tokom interakcije sa likovima u polju, analitičar ne mora nužno da deluje samo prema pritisku koji oseća. Veliki deo analitičke aktivnosti sastoji se od ukazivanja na ovaj pritisak kako bi bio razumljiv za analizanda (za kojeg to nije svesno).
4. *Reditelj*, analitički delujući zajedno s likovima u polju, tražeći najbolji način za razumevanje i promenu originalnog zapleta.
5. *Pozorišni kritičar*, povlačenjem korak unazad iz scene i koristeći svoje znanje za kritičku procenu kako je drama izvedena, kako su se likovi ponašali ili da li se scena mogla odigrati na neki drugi način; ovde će se naglasiti analitičareva kritička funkcija. Analitičar takođe može proceniti koje su

eksplicitne i implicitne psihoanalitičke teorije korištene za posmatranje i razumevanje fenomena, kao i da li su druge teorije ili novi koncepti ili modeli potrebni za potpunije razumevanje onoga što se dogodilo. Uloga kritičara postaje moćnija nakon što se dramatisacija dogodila. Ukratko, analitičareva kritička sposobnost je važan faktor za definisanje njegovih tačaka posmatranja.

6. *Tehničar za svetlo i zvuk*, pomažući reditelju da vidi i čuje šta se događa. Pozorišni performansi su nemogući bez zvuka ili osvetljenja i iz tog razloga tehničari treba da osvetle tamne aspekte, uključujući one koji pokušavaju da nestanu u pozadini. Dobri tehničari za svetlo osvetljavaju likove odgovarajućim nijansama svetlosti i boje. Analitičareva funkcija osvetljenja zavisi od njegove sposobnosti da uđe u kontekst scena i proživi ih u stanju „sjedinenosti“ (Bion, 1970). Adekvatno osvetljenje je ekvivalentno psihoanalitički obučenoj intuiciji. Budući da je analitičar istovremeno koautor, lik i/ili reditelj, ove funkcije će dopuniti njegovu sposobnost za psihoanalitičko posmatranje. Fokusiranje na režiju i osvetljenje od strane reditelja-analitičara (koji je takođe koautor i glumac) spontani je proizvod snova koji se sanjaju. Sposobnost da se naprave odgovarajući prekidi postaje važan faktor za obavljanje ovih funkcija. Kritička sposobnost analitičara određuje u koje funkcije polja treba da se uključi kao učestvujući posmatrač. Kasorla je istakao kapacitet dijade da se uključi u analitičko polje sanjanja, koje generiše značenja i proširuje simboličku mrežu mišljenja. Ovaj kapacitet određuju faktori u analitičarevoj intuiciji koji mu omogućavaju da radi „bez pamćenja, bez želje, bez namere da razume“, omogućavajući sebi da bude vođen onim što se dešava i bez blokiranja značenja. Treba se setiti da je jedan od ciljeva analize upravo proširivanje kapaciteta za stvaranje značenja. U praksi, polje sanjanja može uključivati potpolja koja se mogu preplitati. Na primer, modeli filma, pozorišta, cirkusa, pričanja priča i igrališta su različiti načini za posmatranje i razumevanje vrtloženja i međusobnog preplitanja u polju. Ako je potrebno, analitičar može promeniti svoje tačke posmatranja i transformisati polje (na primer, polje sanjanja) u druga polja. Takve tranzicije između različitih aspekata polja ili između različitih polja zavise od kohezije njegovog analitičkog identiteta, omogućavajući analitičaru da ostane veran sebi, bez obzira na polje u kojem učestvuje.

II. Cbc. Teorija višestrukih polja Fabija Hermana: slična terminologija sa različitim značenjem

Teorija višestrukih polja Fabija Hermana može se smatrati *interpretacijom psihoanalize*. Ona preuzima od freudijanskog interpretativnog metoda njegovu istovremenost, neuobičajenu konjunkciju, istražujući delovanje stvaranja znanja i lečenja kroz psihoanalitički metod. Ponovo sledeći freudijanski put, ona ga proširuje i primenjuje na psihoanalitičku interpretaciju odnosa između pojedinca i njegovog sveta.

Evolucija, ekspozicija i primena koncepta

Teorija višestrukih polja brazilskog psihoanalitičara Fabija Hermana razvijena je u Sao Paulu krajem 1960-ih kao kritika kliničke psihoanalize koja se proširila, a koja nije napredovala dalje od ponavljanja i detaljnog razmatranja istih tema koje su odobrene od strane vodećih psihoanalitičkih škola

(frojdijanske i klajnijanske-bionijanske). U ovom kontekstu, teorija se može sagledati kao pokušaj suočavanja sa krizom teorijske prirode koja je karakterisana nepomirljivošću psihoanalitičkih škola, posebno onih koje su počele dominirati svetom psihoanalize u drugoj polovini 20. veka. Ova kriza je nastala zato što jesvaki od glavnih predstavnika koji su predvodili različite škole zadržao određene aspekteu frojdijanskom projektu za koje je smatrao da sadrže celu Psihoanalizu. Za Hermana, ovo je značilo da je istorija psihoanalize funkcionisala kao otpor prema Psihoanalizi (Herman, 2002). On, na primer, navodi:

„Kod Frojda, Psihoanaliza se bavila mnogo širim područjem od terapije u ordinaciji; kasnije, unutar psihoanalitičkog pokreta, nije se širila, već se smanjivala. S druge strane, psihoanalitička teorija se prilagodila individualnoj praksi, transformisana u individualnu psihologiju i obuku, deleći se na doktrinarne, školske sisteme. (...) Isti politički sporazumi koji su odredili centre psihoanalitičke moći standardizovali su dopušteni obim kliničkog rada i, automatski, nivo teoretskog pristupa, definišući standardnu praksu i standardnu teoriju. (...) Danas, kriza kliničke prakse prisiljava čak i najtvrdoglavije grupe da praktikuju prošireni obim psihoanalitičke prakse, koja se, međutim, pogrešno oslanja na standardne teorije postojećih škola ili na pojednostavljenu verziju koja se ređe primenjuje; dok, naprotiv, proširena klinička praksa zahteva viši stepen teoretizacije: [Herman govori o takozvanoj] „visokoj teoriji“ - oblasti metapsihologije koja neguje dodatne sofisticiranije alate psihoanalitičke metodologije.“ (Herman, 2003a, str. 168)

Nepostavljajući se kao nova psihoanalitička škola, ovaj sistem mišljenja je pokušao da povрати heurističku vrednost kliničkog rada prema formulaciji psihoanalitičkog znanja. To je pokušaj povratka onoga što je Herman nazvao *psihoanalitičkom idejom* - frojdijanskim dostignućem da u nauku svog vremena uključi istraživanje ljudskog značenja.

Teorija višestrukih polja rezultat je Hermanovih razmišljanja o **dve teme** koje su tesno povezane: **nesvesno i psihoanalitička metoda**. Stoga je to *tumačenje Psihoanalize* koje se zasniva na kritičkoj diskusiji o njenim osnovama.

Prema Hermanu, osnovna karakteristika psihoanalitičke metode je da otkriva nesvesno gde god se primenjuje. Svi sistemi ljudskih odnosa - *odnosau* smislu bilo kog ljudskog proizvoda, od pojedinačne ideje ili emocije, do intersubjektivnih odnosa, do ljudske stvarnosti kao takve, pokušavajući da predstavljaju stvarnost - kada se tumače metodom Psihoanalize, *otvaraju se*, takoreći, otkrivajući svoje nesvesno. Ovo nesvesno sastoji se od skupa pravila koja određuju, ograničavaju i oblikuju odnose, iako je njihovo delovanje skriveno onima koji učestvuju u njemu. Površina ljudskih odnosa – odnosno, sve što mislimo, sećamo se, o čemu sanjamo ili što činimo - oblikovana je reprezentacijama (*Vorstellungen*). Njihova određujuća pravila nisu skrivena u dubinama duha, već jednostavno u formaciji samih reprezentacija. Slično se dešava u polju sila koje organizuje raspodelu čestica - mada je nevidljivo, ovo polje se ne krije na

nekom udaljenom mestu, već je samo oblik koji čestice zauzimaju. I pošto psihoanalitička metoda sadrži seme *relativnih nesvesnih* (Hermanov neologizam) - *nesvesnih* različitih odnosa, čini se da je bolje reći da otkriva *polja* odnosa koji se proučavaju. U slučaju teorije višestrukih polja, ovo razmišljanje se primenjuje na generalizaciju freudijanskog koncepta nesvesnog.

Osnovni razlozi za ovu generalizaciju (koja predlaže novi termin *polje*) su trostruki. Prvo, ona je kritičke prirode. Iako je interpretativna metoda bila Freudovoosnovno otkriće, još od osnivačevog vremena prekrivena je slojem doktrine - kao da su psihoanalitičari, bez obzira na komunikaciju nesvesnih generisanih i razotkrivenih psihoanalitičkim metodom, odlučivali u svakom trenutku da je određeno nesvesno ili dovoljno ili totalno. Od svih doktrina, Freudova je nesumnjivo bila najopsežnija, jer je u njoj bila sačuvana, u gotovo čistom stanju, interpretativna metoda. Prva ambicija teorije višestrukih polja kao sistema mišljenja bila je obnavljanje kreativne moći metode, njeno spasavanje iz doktrinarnog zatvora. Drugi razlog je praktične prirode. Budući da analitičari zarađuju za svoj život u svojim savetovalištim (svojoj praksi), psihoanalitička terapija je zaokupljala svu njihovu pažnju. Osim toga, s umnožavanjem škola, pojavili su se različiti tehnički recepti o tome kako analizirati. Drugim rečima, metoda se izgubila u tehnikama i doktrinama. Ipak, budući da su rezultati postignuti ovim doktrinama - sa svojim različitim modelima psihe i različitim formulama kliničkog postupka - izgledali fundamentalno slično, postalo je vrlo očigledno da ih sve podržava isti činilac, *metoda*. Treći razlog proizilazi iz ovog poslednjeg, a ima veze sa činjenicom da je Psihoanaliza tokom vremena postala vrsta nauke analitičke terapije. Međutim, to nije njen *profesionalna svrha*, koja je stvaranje opšte nauke o psihi, bilo da se radi o fenomenima koji se smatraju patološkim ili (kao što je Freud neprestano pokazivao) onima koji se smatraju normalnim.

Teorija višestrukih polja je nastala iz ove kritike i preuzela je zadatak da povрати psihoanalitičku metodu, metodu koja se bila sakrila među teorijskim doktrinama i ukorenila u tehnikama kliničke prakse. U svojoj ambiciji da doprinese razvoju moguće *opšte nauke o psihi*, ona stoga nije samo još jedna škola, već interpretacija Psihoanalize.

Reč *metoda* ima dugu istoriju. Etimološki, ona kombinuje značenja *puta* (odós) i *cilja koji prelazi granice* (metá) - metá/hodós. Pre i posle pozitivizma - u okviru pozitivizma ona označava sistem, jasnoću, ponavljanje, dokaz - metoda je pre svega značila pokret i način. Kada je Freud izmislio Psihoanalizu, pitanja o prirodi njene metode se nisu postavljala. Metoda, u prihvaćenom epistemološkom smislu, nije bila problematična, jer je bila utelovljena u svakoj freudijanskoj analizi, a naročito u njegovom pisanju.

Pojam metode, u bilo kojoj disciplini, označava oblik procesa sticanja znanja, oblik proizvodnje znanja i oblik proizvedenog znanja - odnosno oblik njegove *empirije* (izvora istraživanja), posebnog univerzuma koji ona predstavlja. Psihoanalitička *empirija* je, pre svega, psihoanalitički klinički rad a psihoanalitički oblik proizvodnje znanja je psihoanalitička interpretacija.

U nastojanju da odredi promenljivo delovanje psihoanalitičke interpretacije, Herman upozorava da interpretacija nije jednostavno ekvivalent prevodu, te da psihoanalitička interpretacija poseduje izuzetnu sugestivnu moć ne samo nad pacijentom, već i nad samim analitičarem. **Teorija višestrukih polja** koncipira interpretaciju kao proces koji **proizvodiotvaranje psihe za nova značenja** koja su prethodno bila sprečavana. Iz ove perspektive, nesvesno je ništa više od skupa emocionalnih pravila koja, u svakom trenutku analize, drastično ograničavaju značenja diskursa na samog subjekta kojeg pacijent pokušava razviti - polje psihičkih sila koje pokušava isključiti većinu svojih emocionalnih konotacija. Pojam „polje“ ovde se odnosi na frojdijansko nesvesno preokrenuto naglavačke, odnosno, ne potpuno na otpor, već na proizvodnju konvencionalnog značenja. **Razbijanjem polja** putem psihoanalitičke metode, analitičar dopušta da se pojave druga emocionalna značenja, koja zauzvrat uzima u obzir.

Teorijski doprinos Fabija Hermana –teorija višestrukih polja - predstavlja se kao originalno kritičko heurističko razmišljanje, posebno u Brazilu. Nakon Hermanove smrti 2006. godine, nastavilo je da inspiriše dalje razvoje razmišljanja Lede Herman (*Leda Herrmann*, 2007, 2017), Fernande Sofio (*Fernanda Sofio*, 2014, 2015) i Lusijane Sadi (*Luciana Sadi*, 2017). Primeri takvih daljih razvoja uključuju istraživanja položaja psihoanalitičke metode u odnosu na opštu naučnu metodologiju (Tafarel – *Taffarel*, 2005). Jedna od tema koja je najskorije razvijana jestesučeljavanje između „Prinude sudbine“ (Frojd, 1920, str. 23) u Frojdomovom opusu i „Dijaloške sudbine“ u Hermanovom razmišljanju (Gimaraes – *Guimarães*, 2018).

(Vidi takođe unose NESVESNO, TEORIJE OBJEKTNIH ODNOSA, TRANSFER, KONTRATRANSFER, KONTEJNIRANJE, INTERSUBJEKTIVNOST i ODIGRAVANJE)

II. D. TEORIJA I KONCEPTI PSIHOANALITIČKOG POLJA U EVROPI

Koncept polja, koji su razvili **Madlen i Vili Baranže**, ostao je relativno nepoznat u Evropi sve dok radovi njihovih latinoameričkih kolega nisu prevedeni. Međutim, zahvaljujući dvama IPA kongresima u Madridu 1983. i Amsterdamu 1993. godine, kao i kasnijim prevodima njihovih tekstova na francuski, italijanski i engleski jezik, njihove ideje su postepeno pronalazile put u širu psihoanalitičku zajednicu. Koncept se tako široko primio u Italiji, a u manjoj meri i u Francuskoj i Belgiji. Naravno, činjenica da su i Vili i Madlen Baranže francuskog porekla olakšala je veze koje su nastavljene nakon njihovog odlaska u Argentinu i Urugvaj. Oboje su studirali filozofiju u Tuluzu i Parizu pre nego što su napustili Francusku 1946. godine.

II. Da. Razvoji u Italiji

U svom enciklopedijskom eseju o Viliju Baranže (u: de Mižola, 2003/2005), Madlen Baranže je primetila: „Dela [Vilija] Baranžea su uglavnom dobro poznata i priznata u Latinskoj Americi, ali mnogo

manje u Evropi, osim u Italiji, gde je izbor njegovih dela objavljen 1990. godine pod naslovom „La situazione psicoanalitica come campo bipersonale (Psihoanalitička situacija kao dvopersonalno polje)“ (str. 150). Od tada se Baranžeova teorija polja dalje razvijala i proširivala ne samo u Latinskoj Americi već i u Evropi, posebno u Italiji.

Antonino Fero

Fero (1999, 2009) je dao značajan doprinos da koncept polja dobije svoj sadašnji status u italijanskoj i evropskoj psihoanalizi. U svojim brojnim kasnijim radovima na ovu temu, Fero je identifikovao najmanje *dva korena koncepta polja kako se prvo razvio u italijanskoj psihoanalizi, a zatim i u drugim delovima Evrope.*

Prvi koren, i dominantni uticaj, svakako se može pratiti do Latinske Amerike i rada **Baranžeovih**, čiji originalni koncept polja predlaže da analitičar i pacijent zajedno formiraju slepe tačke, koje oni nazivaju „bastioni“, a koje su oblikovane projektivnim identifikacijama oba člana analitičkog para, pacijenta i analitičara. Ovi džepovi otpora ili stvarne slepe tačke se kontinuirano formiraju i treba ih razrešiti analitičarevim „drugim pogledom“ kao „tumačem bastiona“. Dakle, odmah je očigledno da postoji polje, iako ono koje uključuje visok stepen asimetrije, jer je analitičar taj koji zauzima poziciju snage i privilegije u razbijanju ovih zona otpora. Povezano sa ovim otporom, važno je uvesti još jedan od doprinosa Baranžeovih, u saradnji sa Mom (1988), u kojem oni razrađuju koncept „čiste traume“, univerzuma u kojem su „opasnosti“, „bezimene“, „besprostorne“, bez objekta (str. 124). Upravo za ova iskustva psihoanalitički proces pokušava da veže objekat i osigura da budu reprezentovana i uključena u narativ. U ovom članku autori navode da „psihoanaliza sebe smešta nasuprot čiste traume“, ali prilikom razmatranja „čiste traume“ ukazuju na trenutke i zastoje kada se poteškoće „čine nemogućim za prevazilaženje kako bi se otišlo dalje u psihoanalitičkom procesu“ u toj „ničijoj zemlji“ (str. 124).

Fero vidi drugi važan koren evropske teorije polja u radu **Frančeska Koraa**, italijanskog psihoanalitičara i lekara koji je bio zainteresovan za grčku misao i epistemologiju. Obučavao se iz psihoanalize kod učenice Melanije Klajn, Aleksandrefon Volf-Štomerze (*Alexandra von Wolff-Stomersse*), koja se preselila na Siciliju. Korao je od nje preuzeo dalji razvoj psihoanalize na Siciliji. Postao je svestan rada Melanije Klajn i takođe se zainteresovao za misao Vilfreda Biona i njegovu teoriju o grupama.

Korao (1985) definiše polje kao ono što nastaje *susretom unutrašnje dinamike kako pacijenta tako i analitičara*, odnosno, kao vrstu „Velikog praska“ koji se događa kad god se analitički par sretno, stvarajući jedinstvenu celinu gde su nekada postojala dva odvojena unutrašnja sveta. Taj veliki prasak stvara nešto što možemo nazvati *funkcijom koja oživljava samo u polju*. Njegove karakteristike više ne pripadaju ni analitičaru ni pacijentu, već se zajednički generišu u analitičkom susretu kada se različiti unutrašnji svetovi para spajaju i formiraju jedan entitet. Analitičarev interpretativni pristup se tako menja da bi se prilagodio ovim jedinicama, fokusirajući se na kretanje unutar polja u celini, a ne na njegove

pojedinačne aspekte. Pažnja koja je prethodno bila posvećena interpretacijama sada se usmerava na proces transformacije.

Feroov koncept „*dvopersonalnog polja*“ (Fero, 1999), strukture koja proizlazi iz konvergencije subjektivnih polja analitičara i pacijenta, predstavlja radikalni način razumevanja *nesvesne intersubjektivnosti*. Entitet koji nastaje interakcijom ova dva subjektiviteta je nešto novo, više od zbira dva individualna polja, koja su preuzeta od strane ove nove strukture. U meri u kojoj dvopersonalno polje pripada sadašnjem, „ovde i sada“ koje je stvoreno od strane ova dva subjekta uključena u psihoanalitičko putovanje, vremenska dimenzija pojedinaca je zanemarena, ocrtavajući svojevrsno „horizontalno modelovanje intersubjektivnosti“ (Boleber, 2013, str. 812), vrstu horizontalne koncepcije nesvesnog.

Fero (2009) je dalje *proširio* i pojasnio svoju konceptualizaciju polja na Bostonskoj konferenciji o Bionu, gde je kombinovao *teoriju polja sa bionijanskim konceptualnim okvirom*: „...nakon dugog perioda angažovanja, došlo je vreme da se objavi brak između Biona (ili, bolje rečeno, mnogih njegovih koncepata) i koncepta Polja“ (Sabadini –Sabbadini i Fero, 2010, str. 424). Polje sada uključuje: „1. *Eksplisitni prelazak sa dvopersonalnog na multipersonalno polje*, gde unutrašnja grupisanja pacijenta i analitičara stupaju u kompleksne interakcije. 2. *Uvođenje koncepta karaktera polja* kao trajnog holograma/manifestacije uparivanja unutrašnjih grupisanja analitičara i pacijenta; i, iz druge perspektive, shvaćenog kao narativni derivati misli budnog sna. 3. *Identifikacija unutar polja struktura i oblika funkcionisanja koji pripadaju polju*, u smislu α funkcije polja, β turbulencija u polju i kontejnirajućih kvaliteta specifičnih mesta u polju (\ominus) i hipersadržaja (\otimes) na drugim mestima. 4. *Polje, koje je sada jasno trodimenzionalno, postaje mesto svih mogućih istorija. Postepeno, svi alati za razmišljanje koje je Bion predstavio biće smatrani delom polja*, čiji je trenutni odnos jedno od mesta, kao i Istorija koja neprestano traži da se dekonstruiše, dekonkretizuje i ponovo odsanja. Isto važi i za β elemente koji čekaju da budu sanjani...“ (Sabadini i Fero, 2010, str. 424-425; kurziv dodat).

Glavna poenta je da je ono što oživljava u polju poput sna, što se odnosi na Bionov koncept alfa funkcije - beta transformacije u alfa i razvoj alata za razmišljanje - koji tako postaje deo koncepta polja. *Polje postaje suštinski koncept poput sna, polje sposobno za proizvođenje transformacija* i polje u kojem sve što se predstavlja, i što potiče odatle, pripada samo polju. Ništa nije izvan polja i, na neki način, ništa ne može postojati izvan njega, bez neophodnog dekodiranja i dekonstrukcije. Dekonstrukcija i interpretacija su stvari koje analitičar može da uradi. Druga mogućnost je da se prati ono što pacijent kaže, prateći nit sličnu snu i tako omogućiti transformacije.

U Feroovom radu sa **Robertom Bazileom (Roberto Basile)** (Fero i Bazile, 2008), polje se razume kao mesto susreta *višestrukih likova* pacijenta i analitičara koji imaju sopstveni život, kao da su na sceni. Transformacije likova u narativima seansi posmatraju se kao reprezentovanje *transformacija u analitičkom polju*. Fero (2009) i **Duzepe Čivitareze** (Čivitareze, 2008; Fero i Čivitareze, 2013a, b) ističu korišćenje uma

i tela analitičara, držanih *usanjarenju*, kao vodiča ka nesvesnim procesima u pacijentu i između analitičara i analizanda. U kontekstu klasične psihoanalize, kada pacijent govori o ljudima, oni se obično smatraju istorijskim likovima. U klajnijanskom modelu analize, likovi koji ulaze u seansu razumeju se kao unutrašnji objekti, stanovnici unutrašnjeg sveta pacijenta. Sa stanovišta koncepta polja, postoji dodatna složenost: koncept ljudi zamenjuje se konceptom likova. Dakle, ako pacijent govori o svom ujaku Francisku, svom psu, dedi ili bratu, ti likovi se smatraju zajedničkom konstrukcijom analitičara i pacijenta i predstavljaju kontinuirane signale života polja unutar setinga.

Stoga, bez obzira na sadržaj diskursa, bez obzira na njegove širinske ili dužinske koordinate, ili na način na koji se narativna tema otkriva u seansi, likovi koji se uvode na scenu čine funkcije polja, služeći da konstruišu i komuniciraju šta god da se dešava u dubinama psihičkog života polja.

Fero (2009, 2017a) takođe opisuje operaciju koju naziva „Nulta vremenska tačka polja“ ili tugovanje za stvarnošću: „Operacija 'Nulta vremenska tačka polja' je tugovanje za Realnošću, onom Realnošću koja odgovara Vremenu 'Nula', 'O', Konačnoj (ili Prvoj) realnosti koja će se razraditi u Crnoj rupi kolone dva Bionove Mreže (kako nas Grotstajn (*Grotstein*) na izuzetan način podseća), koja se sužava, usisavajući 'Realnost', pretvarajući je u narativ ili koristeći različite puteve kroz nju, mogli bismo reći da je sređuje abecedno i pretvara je u materijal pogodan za konstrukciju sna“ (2017a, str. 73).

Analitičko polje, prema Feru, nema granice osim svoje *trajne ekspanzivnosti*. U analitičkom polju postoji „360 stepeni slušanja“. U „prostor-vremenu“ analize - a to zavisi od trijade koju čine seting, analitičar i pacijent - nema fenomena ili komunikacija van polja. Čak i najstvarnija i najrealističnija komunikacija smatra se relevantnom za polje, čak i ako je potrebno vreme da se shvati ili izrazi njena relevantnost. Svaka komunikacija će na kraju biti dekonstruisana, dekonkretizovana i ponovno dramatisovana sa više mogućih scenarija. U tom smislu, Fero stavlja naglasak na razvoj *narativnog kapaciteta*, koji oživljava u polju kroz operacije dekonkretizacije, desaturacije, dekonstrukcije, što dovodi do mogućnosti zajedničkog konstruisanja, zajedničkog pripovedanja i zajedničke igre. Kako je kasnije primetio (Fero, 2019), čitanje, pisanje i igra postaju instrumenti i stubovi *kreativnosti*. Počevši od zasićenog i konkretnog sadržaja, tkaju se novi emocionalni doživljaji. Ovde, analitičko polje je takođe mesto svih *potencijalnih identiteta* pacijenta i analitičara, što ne znači da svi potencijalni identiteti moraju oživeti ili biti integrisani: ponekad je prikladno da ostanu otcepljeni unutar slojeva samog polja tokom celokupnog vremena, kada je to korisno za razvoj mentalnog života i kreativnosti.

Iz *relacione perspektive*, mentalno funkcionisanje analitičara u seansi je operacija koja je prepoznata i preuzeta na određeni način asocijacijama pacijenta. Ovo je donekle komplikovano teorijom polja, jer ono što oživljava u seansi odnosi se na i opisuje samo funkcionisanje polja, pri čemu nije moguće odrediti šta potiče od pacijenta, a šta od analitičara. Polje mora biti sposobno da se transformiše iz beta polja u alfa polje.

U celini, Antonino Fero (2017b) je obogatio koncept polja na više načina tako što je inkorporirao neke od Bionovih kasnijih ideja o *Transformacijama u O* i njegove brojne ideje o razvoju mišljenja. Uveo je „*prošireni koncept polja*“ povezujući koncept polja sa idejama „alfa funkcije“ u metaboličkoj i elaborativnoj sposobnosti i „narativne funkcije“ koja omogućava pretvaranje emocija u naracije i obrnuto, naracija u emocije. Kako bismo dodali na složenosti, koncept Polja nije ograničen samo na dijadu, uzimajući u obzir Bionov binokularni pogled na pojedinca-u-grupi-kao-celini.

II. Db. Razvoji u Francuskoj

U **Francuskoj**, 1983. godine, u pripremi za IPA kongres u Madridu, Luisa de Urtubej (*Luisa de Urtubej*) je prevela jedan od najznačajnijih radova Baranžeovih: „Analitička situacija kao dinamičko polje“ (1961-62). U svom uvodu (1985), de Urtubej je istakla važnost ovog članka kao reference za južnoameričku psihoanalizu.

Luisa de Urtubej i **Ajde Fajmberg** (*Haydee Faimberg*, 1987), obe južnoameričke analitičarke i članice Psihoanalitičkog društva Pariza, znatno su doprinele podizanju svesti među francuskom psihoanalitičkom zajednicom o latinoameričkom razmišljanju. Fajmberg (1987) je razvila koncept *slušanja* na osnovu rada Baranžeovih i Hosea Blegera. Fajmbergino „Slušanje slušanja“ odnosi se na slušanje „kako“ pacijent čuje i interpretira ili reinterpreтира analitičarevu interpretaciju, intervenciju ili čak tišinu, kako bi se promovisala svest o intenzivnom psihičkom radu koji se odvija u procesu.

Na osnovu teorija Klajna i Biona, Baranžeovi naglašavaju centralnu ulogu transfernog odnosa i *novogtransfernog objekta* koji taj odnos, postajući nova formacija za sebe, konstituiše. U celini, na ovaj i mnoge druge načine, koncept „polja“ omogućava da se određeni aspekti i dimenzije analitičke situacije shvate potpunije. Istovremeno, *razlikuje se od* drugih koncepata koji su *slični, ali se ne poklapaju*, poput *atmosfera, okvira, odnosa* ili *analitičkog trećeg*. Naglašavajući razumevanje *ne-neurotskih stanja*, kako ih naziva **Andre Grin**(2002), Baranžeovi su pronašli prijemčivu publiku u francuskoj psihoanalizi, posebno zato što su ostali što je moguće bliže nesvesnom bez pada u čisto fenomenološku intersubjektivnu dimenziju koja bi uzrokovala da nesvesna dimenzija analitičkog procesa izgubi svu snagu.

Drugi trend u francuskoj psihoanalizi, koji takođe proističe iz društvene dimenzije i sociopolitičkog interesa, predstavljen je radom **Renea Kesa** (*René Kaës*, 2009), koji je razvio pojam *nesvesnog saveza u grupama* i *u analitičkom odnosu*. Kes je takođe razvio pojam *izomorfne polarnosti*, koja je odbrambena organizacija protiv arhaičnog distresa. Obe ideje su *bliske, „bastionima“* opisanim od strane Vilija i Madlen Baranže. Prema Kesu, *nesvesni savez postoji u svakom tretmanu* i može imati strukturalnu, odbrambenu, ali i otuđujuću funkciju, posebno jer je nesvestan i dele ga oba člana analitičke dijade, čak i ako je struktura asimetrična. U tom kontekstu, Kesova tri psihička prostora su poučna:

- 1) *prostor pojedinačnog subjekta*: subjekt u odnosu na svoj unutrašnji prostor i prostor drugih, ali i aktiviranje nesvesnih procesa i nesvesnih psihičkih formacija koje omogućavaju subjektu da uspostavi veze sa drugima i sa celinom koje je deo i koju čini. Na taj način se stvaraju paktovi, savezi i ugovori koji organizuju psihički prostor subjekta i čine ga subjektom nesvesnog, zahvaljujući njegovom statusu subjekta grupe.
- 2) *psihički prostor grupe* i pluri-subjektivnih skupova specifične celine koju formira grupa: porodica ili par. Ovde, „celina“ odgovara Frojdovom (1921) modelu „Psihologije grupe“. Ta „celina“ psihologije grupe, savremenim Kasovim izražavanjem, predstavlja *psihu grupe, psihički prostor grupe*.
- 3) *psihički prostor intersubjektivne veze* koja se uspostavlja između subjekta u „celini“ koju on čini i koja ga obuhvata. Veza je ono što povezuje nekoliko subjekata u celinu, ona je, kao što je par, grupa ili porodica, nesvodiva na zbir njenih sastavnih subjekata.

II. Dc. Razvoji u Belgiji

U **Belgiji** je prvi članak Viliija Baranžea objavljen 1985. godine. To je bio njegov članak „Mrtav-živ: struktura objekta u tugovanju i depresivnim stanjima“, koji je sam preveo za časopis Belgijska revija za psihoanalizu pod naslovom „Structure des objets dans le deuil et les états dépressifs“ (V. Baranže, 1985), omogućavajući čitaocima da cene bogatstvo psihoanalitičkih misli u Argentini, neposredno nakon francuskog prevoda knjige Hosea Blegera (1967) *Simbioza i dvosmislenost*.

U svom zajedničkom izveštaju predstavljenom 2002. godine na frankofonom kongresu u Briselu, **Žaklin Godfrind (Jacqueline Godfrind)**, **Moris Aber (Maurice Haber)**, **Mari-Frans Dispo** i **Nikol Karels (Nicole Carels)** odlučili su se da se usmere na psihičke transformacije povezane sa analitičkim procesom, uzimajući u obzir transferno-kontratransferna kretanja u interpsihičkom polju. Psihička promena koju nazivaju „psihičkom transformacijom“ posmatra se kao posledica analitičkog procesa izgrađenog na susretu dve psihe, stvarajući interpsihičko funkcionisanje u analitičkom prostoru ili analitičkom polju. Istražujući uticaj transferno-kontratransfernih kretanja na transformacije i njihov intrapsihički efekat, identifikovali su kao pokazatelje psihičke transformacije kvalitativne promene u makar stabilnim načinima psihičkog funkcionisanja, koje karakteriše sve veća mentalna kompleksnost.

Uticaj Baranžeovih pisanja osećao se kroz ceo izveštaj, posebno u „Iskustvu zajedničke akcije“ **Ž. Godfrind-Aber i M. Aber** (2002), koji su započeli sa svojim interesovanjem za događaje tokom analize. Oni uzimaju u obzir mrežu nesvesnih radnji koja se tka između analizanda i analitičara ispod razvijanja neurotskog materijala; oni produbljuju njeno učešće u psihičkim transformacijama.

U „Prema izvorima interpretacije“, Mari-Frans **Dispo** (2002) razvija interpretaciju o „analitičkom mestu“,

pozivajući se na izraz koji koristi **Žan-Lik Done (Jean-Luc Donnet, 1995)**. Ona zamišlja analitički rad koji je zasnovan na vrsti interpretacije koja svoj smisao nalazi u povezivanju. Zagovara ideju „koestetskog“ rada u kome psihički rad analitičara predstavlja odgovor na potrebu pacijenta za reprezentacijom.

Nikol Karels (Karels, Dispo, Godfrind-Aber i Aber, 2002) se oslanja na Vinikotov prelazni prostor kako bi pokazala, posebno u dečjoj psihoanalizi, važnost psihičkog rada analitičara u izgradnji tog prostora. Transformacije se posmatraju iz ugla intrapsihičkih i interpsihičkih granica i prema hipotetičkom principu konvergencije i divergencije.

Rad **Fabija Hermana** (2003) nije dobro poznat u Evropi, ali bi njegova teorija o *višestrukim poljima* i njegova kritika preterano dogmatskih psihoanalitičkih struja mogla naići na slične kritike u Evropi. U Francuskoj, Hermanova želja da obnovi snagu nesvesnog i da prioritet analitičkoj metodi izazvala je rad **Donea** (2005) o metodi. Done ističe da je *jaz između pravila i igre ono što oživljava analitički seting* i podržava dinamiku transfera koja čini „analitičku situaciju“.

U Evropskoj federaciji, različite radne grupe su primenile pristup „*grupe kao psihičke celine*“ kako bi slušale psihoanalitički materijal tokom seanse. Prva je bila grupa Ajde Fajmberg „Slušanje slušanja“. Ova metoda (Fajmberg, 2005) stvara uslove za razumevanje nevidljivih, nečujnih teorijskih i kliničkih osnovnih pretpostavki koje usmeravaju rad analitičara. Drugu radnu grupu predstavio je B. Salomonson (*B. Salomonsson, 2012*), koristeći svoju metodu „Pletenje misli“, odnosno metodu prezentovanja i komentaranja psihoanalitičkog kliničkog materijala u okviru grupe kolega primenjujući metodu slobodnih asocijacija. Konačno, treća radna grupa, koju vode Evelin Sešo (*Evelyne Sechaud*) i Serž Friš (*Serge Frisch*), primenila je metodu „Specifičnosti psihoanalize danas“. Ovde je grupa psihoanalitičara slušala fragment kliničkog materijala i uspešna razreši mnoge aspekte i pitanja seanse zahvaljujući deljenju, od strane svih učesnika, eha koje je predstavljena analiza izazvala kod njih (*Lizebet –Lysebeth, Dirk –Dirkx, Minacio –Minazio, di Bled –du Bled, Dikarme –Ducarme, Friš i drugi, 2008*). Ove tri metode koriste snagu grupe kao rezonantnu tablu za slušanje materijala, zasnovanu na teorijama Biona, Pišon Rivijea, Baranževih, Donea i Kesa.

(Vidi takođe unose NESVESNO, PROJEKTIVNA IDENTIFIKACIJA, TEORIJE OBJEKTNIH ODNOSA i KONTEJNIRANJE)

II. E. ISTORIJA I SAVREMENI RAZVOJI KONCEPTA POLJA U SEVERNOJ AMERICI

Fenomenološki projekat je donet u Njujork od strane Huserlovog studenta, Arona Gurviča, i zajedno sa američkim pragmatizmom doprineo je oblikovanju Interpersonalne psihoanalitičke osetljivosti

koju je osnovao Salivan. Značajne doprinose dali su Erih From, Frida From-Rajhman (*Frieda Fromm-Reichmann*), Klara Tompson (*Clara Thompson*) i Bendžamin Volstajn (*Benjamin Wolstein*), dok je kasnija generacija teoretičara, Edgar Levenson (*Edgar Levenson*), Filip Bromberg (*Philip Bromberg*) i Donel Stern, direktnije razradila osetljivost polja. Može se pronaći uticaj među Relacionim misliocima, gde se koncept polja ne ističe kao zaseban koncept, već se osetljivost polja upliće u njihovu osnovnu orijentaciju (Mičel, Stern, Bendžamin– *Benjamin*, Bas –*Bass*, Aron –*Aron*). Fenomenološki fokus na polje kasnije se može pronaći i u Intersubjektivnom radu severnoameričkih autora Stolorova, Brandšafta –*Brandshaft*, Atvuda –*Atwood* i Orandža–*Orange* (Stolorov, Brandšaft i Atvud, 1987; Atvud, Stolorov i Orandž, 2011).

Dalji uticaj se može pronaći kroz Bionov boravak u Los Andelesu, gde je uticao na svog pacijenta Džejmisa Grotstajna, a potom i na oblikovanje koncepta analitičkog trećeg svog učenika Tomasa Ogdena.

II. Ea. Tačke ulaza i linije razvoja

Jedna tačka ulaska koncepta analitičkog polja u severnoameričko psihoanalitičko razmišljanje i praksu bila je kroz pisanje o „psihoanalitičkoj situaciji“, što je sveobuhvatno obrađeno u monografiji Lea Stouna istog naslova iz 1961. godine, u kojoj je opisao osnovnu metapsihologiju kliničke situacije u psihoanalitičkoj praksi. U tom radu, zajedno sa kasnijim radovima, posebno u članku „Psihoanalitička situacija i transfer: dodatak ranijoj komunikaciji“, objavljenom 1967. godine, Stoun je opisao analitičku situaciju kao „centralno komunikativno polje“ koje se sastoji od slobodne asocijacije koja, zajedno sa apstinencijalnim pravilom, stvara „dinamički efekat“ koji podstiče regresivnu transfernu neurozu. Stoun je naglasio da analitička situacija ima „specifičan, dinamički efekat“ koji daje posebnu kvalitativnu i kvantitativnu dubinu transferu i psihoanalitičkom procesu, a koji je ključno oblikovan kako od strane analitičara tako i od strane analizanda. Kasnije, Stoun (1975) definiše psihoanalitičku situaciju kao „geštaltni skup“ i „sinergističku organizaciju“ sa „dinamičkom snagom“ (str. 334). Može se povući direktna linija razvoja od rada Stouna i drugih do savremenih ideja koje se odnose na analitičko polje.

Druga linija razvoja širi se iz ideje Klajna o unutrašnjem objektu, za koju je Melcer naveo da je ona kasnije smatrala da bi se mogla pravilnije shvatiti u smislu „polja“ sila i objekata, čiju prirodu je Melcer izrazio u svom opisu analitičkog procesa kao procesa koji uključuje unutrašnje objekte analizanda i analitičaru međusobnom dijalogu, kao i implikacije za analitičko slušanje koje takva slika implicira. Slične indikacije mogu se pronaći u evoluciji unutrašnjeg sveta i tehničkog fokusa na ovde i sada u analitičkoj seansi. Klajn (1935, 1940) (Stajner, 2017), prekorazrade Bete Džozef (*Betty Joseph*, 1985) konceptualizacije transfera Klajna kao „totalne situacije“, do ideje analitičkog polja. Ove ideje su koncentrisanije predstavljene dolaskom Biona u Los Andeles 1970. godine, gde je izvršio ogroman uticaj na određene američke analitičke pisce i mislioce, među kojima je najistaknutiji bio Džejmis Grotstajn.

Grotstajn (2007) je proširio Bionove (1965, 1970) ideje o transformacijama i invarijantnim elementima u analitičkom procesu, kao i ideje materinskog sanjarenja i konceptualizaciju grupe kao „ustanove“ i, kao takve, kontejnera ili „polja“ koje mora biti sposobno da primi i metabolizuje novo iskustvo kako bi se ostvario rast.

II. Eb. Konceptualizacije polja u Severnoj Americi i povezani koncepti polja

II. Eba. Lengsovo(a)dvopersonalno(a) komunikativno(a) polje(a)

Psihoanalitičar i teoretičar **Robert Lengs** (1976, 1979) koristio je obe ove linije razvoja, u procesu u kome je pokušao da integriše rad Stouna, Klajn i Biona na izričit način. Pored toga, iako Lengsov rad nikada nije postigao opšteprihvaćenost u uticajnim krugovima severnoameričke psihoanalize, on je bio zapažen po tome što je bio prvi severnoamerički analitičar koji je uveo ideju analitičkog polja, kako su je prvi put opisali Baranžeovi (1961-1962) u severnoamerički psihoanalitički diskurs svojom konceptualizacijom „dvopersonalnog polja“, dodavajući opis podtipova „komunikativnih polja“ u psihoanalitičkom tretmanu duž dimenzije kapaciteta analitičkog para za kontejniranje i simboličku obradu, kao i implikacije različitih podtipova za dubinu mogućeg analitičkog procesa.

Oslanjajući se na doprinose postklajnjanski teorija objektnih odnosa, posebno Biona, Vinikota, Rakera, Grinberga i Blegera, uz pomoć Frojda, Stouna, Grinsona i Gila, Sirlsa (*Searles*) i Grina, a naročito inspirisan konceptualizacijom Psihoanalitičke situacije kao dinamičnog dvopersonalnog polja Baranžeovih (1961-1962, 1966, 1969, 2008), Lengs (1979, 1986) je konstruisao složen model *Komunikativnog dvopersonalnog polja*: tip A, gde se javlja simbolička komunikacija i gde samo polje postaje oblast iluzije; tip B, gde preovladava projektivna identifikacija i akcija; i tip C, gde se svaka komunikacija i značenje uništavaju. Modifikujući Frojdovu Topografsku teoriju nesvesnog, predsvesnog i svesnog sistema, u kombinaciji sa Signalnom teorijom anksioznosti, Lengs je naglasio nesvesno opažanje umesto nesvesnih fantazija i konflikata. Pokretanjem signala anksioznosti, emocionalno nabijena opažanja se vizuelno kodiraju i skladište u sistemu Duboko nesvesnog, prema zakonima primarnog procesa. Posebno razrađujući transformaciono-komunikativne osobine dvopersonalnih polja, Lengs (1986) postulira „Podsisteme transformacije“ koji deluju između Duboko nesvesnog i Svesnog sistema, utičući prvo na vizuelno kodiranje elemenata emocionalno intenzivnih i nepodnošljivih nesvesnih opažaja i njihovo skladištenje (prema zakonima mehanizama primarnog procesa) u Duboko nesvesnom. Njihova transformacija i pristup svesnom umu olakšani su interpretativnim porukama analitičara, koje su usmerene na ovde-i-sada, interaktivno podešene i emocionalno obojene. Terapeutova transformaciona interpretativna akcija postepeno se introjektuje od strane pacijenta kao transformativna funkcija, kroz složen proces prorade. Budući da emotivno najintenzivnije nesvesno prenošene i kodirane poruke neizbežno uključuju elemente primitivne anksioznosti smrti i projekcije slika smrti, potrebna je povećana pažnja prema analitičkom

okviru da bi se kontejnirale.

Važno je napomenuti da Teo Dorpat (*Theo Dorpat*, 1999) uvodi „tip D“ neautentične afektivne komunikacije „lažnog Selfa“, koji predstavlja način povezanosti kao i interakcionalnu odbranu od strane pacijenta, što generiše kontratransferni konflikt analitičara između nepažnje i „profesionalne dužnosti da sluša“. Naknadna identifikacija „D komunikacije“ obe strane omogućava analizu „lažnog Selfa“.

(Vidi takođe unos TRANSFORMACIJA)

II. Ebb. Koncept polja u interpersonalnoj i relacionoj teoriji

U Sjedinjenim Američkim Državama, koncept polja u interpersonalnoj teoriji započeo je u radu **Harija Steka Salivana**, **Erika Froma**, **Fride From-Rajhman** i **Klare Tompson**. U Salivanovoj „Interpersonalnoj teoriji psihijatrije“, „interpersonalno polje delovanja“ smatrano je matricom celokupne psihijatrije. Kroz svoju teoriju razvoja usmerenu na povezanost majke i odojčeta, i svoj rad na disocijaciji, između ostalog, Salivan je bio najvažniji konceptualni uticaj.

Još jedan rani predstavnik, **Šandor Ferenci** (1928/1955, 1932/1988), prikazivao je psihoanalizu kao interakciju dve stvarne ličnosti. Njegovo prepoznavanje značaja kontratransfera kao međusobno oblikujućeg i dopunjujućeg elementa transferu, aktivno učešće analitičara, fleksibilnost psihoanalitičke tehnike, kao i njegovo interesovanje za nesvesnu komunikaciju pored traume i retraumatizacije, nastavili su da inspirišu kasnije generacije interpersonalnih i relacionih teoretičara polja (Aron i Haris – *Harris*, 2010; Bas, 2001, 2003, 2015; i mnogi drugi).

I interpersonalna i relaciona psihoanaliza su usredsređene na koncept polja, kao *veoma široko definisane teorije polja*. Implicitno u većini interpersonalnih i relacionih radova jeste da je analitička situacija definisana u smislu njene *povezanosti*, što je **Stiven Mičel** (1988) nazvao *relaciona matrica*.

Tokom evolucije ove perspektive, jedna od tema je tranzicija od analitičara kao učesnika posmatrača ka *posmatrajućem učesniku*. Ovde se naglašava da analitičar ne može da ne učestvuje u terapijskom procesu (Hirš – *Hirsch*, 2015). Osnovu ove promene postavili su radovi **Edgara Levensona** (1972, 1983, 1991, 2017; Levenson, Hirš i Januci – *Iannuzzi*, 2005), **Bendžamina Volstajna** (Bonovic – *Bonovitz*, 2007; Volstajn, 1953, 1959, 1983; Hirš, 2015), a kasnije i **Mertona Gila** (1982, 1995).

Levenson opisuje nesvesno „*transformisanje*“ analitičara *od strane polja*, oblikovano nesvesnim interpersonalnim obrascima osećanja, mišljenja i ponašanja koji potiču iz porodice pacijenta, a koji postaju nesvesni i trajni strukturirajući uticaji u pacijentovom umu. Za Levensona, terapija postaje borba za

analitičara da shvati tu transformaciju i koristi to razumevanje u korist pacijenta. Ovde se počelo shvatati da je analitičar uključen u odnos sa pacijentom na isti način kao što je pacijent sa analitičarem, pri čemu su oboje u početku nesvesni značajnog dela ove uključenosti.

Donel Stern(2013a, 2013b, 2013c) elokventno izlaže osnovne principe teorije analitičkog polja, opisujući kako su analitičar i pacijent neprekidno i neizbežno, svesno i nesvesno, u interakciji jedno s drugim. Ova interakcija odnosi se na ono što doživljavaju u prisustvu jedno drugog, posebno u smislu afektivnih aspekata iskustva i njihovog ponašanja. Polje ovde predstavlja *ukupnost svih svesnih i nesvesnih uticaja* koje svaki od analitičkih učesnika vrši na drugog, kao i *ishod* svih tih uticaja, povezanost i iskustvo koje se stvara između dve osobe kao rezultat načina na koji se međusobno ophode.

Čim postoji ishod u polju - čim se polje menja kako bi se prilagodilo uticajima koje pružaju njegovi učesnici - taj ishod postaje deo uticaja na sledeći trenutak povezanosti. Kao i uticaji koji se uzajamno razmenjuju, ishodi u polju nisu nužno svesni. U kontinuiranom razvojnom nizu, svaki trenutak uticaja u polju stupa u interakciju s ličnostima onih koji su pod uticajem, stvarajući sledeće trenutke povezanosti; a ti trenuci povezanosti, zauzvrat, deo su svesnih i nesvesnih uticaja na iskustvo svakog učesnika u sledećem trenutku.

Za većinu teoretičara interpersonalnog polja, čak i kada se proces formulisanja svesnog iskustva odvija bez preterane odbrambene inhibicije, prekida ili zaobilaženja, tok tog formulisanja se beleži u istom trenutku kada se odvija, a njegov konačan oblik stoga nastaje tek kada stigne u naše umove. Pre tog trenutka, za mnoge interpersonalne i relacione analitičare, ono što će postati formulisano iskustvo je samo mogućnost. Svesno iskustvo, dakle, ne prethodi njegovom formulisanju; nije prethodno određeno, već se javlja; nije otkrivanje nečega što već „postoji“ u umu, već proces, aktivnost. Ovde se može dostići interpersonalna, relaciona ili intersubjektivna dimenzija iskustva: iskustvo koje se može formulirati unutar analitičke dijade je funkcija prirode povezanosti između dve osobe. Mogućnosti za promenljivi sadržaj svesti određene su podjednako nestalnom prirodom interpersonalnog polja.

Ovde, *polje je zajednički stvorena konfiguracija povezanosti*, društveni medijum koji je rezultat svesnog i nesvesnog uključivanja i ukrštanja dve subjektivnosti, uključujući interakciju onoga što se u drugim tradicijama naziva unutrašnjim objektima. Učesnici u polju mogu ili ne moraju biti svesni uticaja polja na njih, što barem delimično zavisi od posledica koje bi proizašle iz te svesti. Slično *analitičkom ili intersubjektivnom trećem* (Ogden, 1994; Bendžamin, 2004), ili *relacionom nesvesnom* **Samjuela Gersona** (**Samuel Gerson**, 2004), polje je konfiguracija uticaja koja neprestano daje kliničkom procesu svoj poseban, promenljiv oblik i prirodu.

Polje povezuje dve subjektivnosti, međutim, nije jednostavna aditivna kombinacija uticaja. Umesto toga, to je jedinstvena kreacija, novi i neprestano menjajući *geštalt* koji izražava i predstavlja trenutna, promenljiva stanja povezanosti između pacijenta i analitičara. *Šire od transfera-kontrtransfera*, polje

uključuje uticaje na svakog učesnika celokupne mreže afekata, motiva i namera, misli, proto-misli, značajnih ponašanja, metafora i fantazija koje nastaju kada su dve osobe povezane jedna s drugom.

Način na koji je polje u određenom trenutku oblikovano podstiče neke nenamerne artikulacije iskustva, dok druge obeshrabruje. Sastav polja stvara se interakcijom stanja Selfa njegovih učesnika i stoga je neprekidno promenljiv. Kako se stanja Selfa menjaju u umovima svakog učesnika u responzivnoj recipročnosti sa stanjima Selfa drugog učesnika (Bromberg, 1998, 2006), menja se polje.

„*Interpersonalno polje ostaje koncept, a ne iskustvo*“ (Stern, 2013c, str. 233). U terminima bližim iskustvu, promene u polju su promene u mogućnostima za povezanost - tj. promene u vrstama povezanosti koje se olakšavaju i inhibiraju. Retko zaista „poznajemo“ polje. Većinu vremena, polje nam postaje vidljivo samo kroz ono što *naslućujemo ili osećamo* od njegovih uticaja. Eksplicitno razmišljanje o polju obično zahteva svesni napor, koji retko ko osim psihoterapeuta i psihoanalitičara, zbog njihovih profesionalnih interesa, ima razloga da uloži; a postoje i mnoge okolnosti ili aspekti polja koji čak ni ne dopuštaju mogućnost takvog razmišljanja. Na fenomenološkom nivou, kako se priroda polja menja, kako različite vrste povezanosti postaju najočiglednije ili najprirodnije učesnicima, pacijent i analitičar „upadaju u, i izlaze iz“ određenih relacionih obrazaca. Kada jedna vrsta povezanosti postane prirodna (prijateljstvo), druge vrste povezanosti (iritabilnost) padaju u pozadinu i doživljavaju se manje komforno, lako ili prirodno za stvaranje u tom okruženju ili se čak aktivno izbegavaju, ponekad sa nesvesnom dinamičkom svrhom (tj. nesvesnom odbrambenom svrhom). Stern (2013c) sažeto naglašava dve tačke: prvo, uzimanje u obzir olakšavajućih i inhibirajućih uticaja polja na sadržaje individualnih umova, s posledničnim značajem dopuštanja najšireg mogućeg spektra nezvanih iskustava, što se zasniva na stepenu fleksibilnosti i slobode polja. Drugo, stepen fleksibilnosti polja određen je opsegom povezanosti dostupnog za oba učesnika.

Ekstremni primeri inhibirajućih uticaja u polju su *disocijativna odigravanja*. Ovde, Sternova (1990, 1997, 2004) teorija odigravanja predstavlja proširenje i razradu njegovog rada o neformulisanim iskustvima (1997), perspektivi o nesvesnom zasnovanoj na disocijaciji. Priznajući uticaje razmišljanja **Filipa Bromberga** (1998) o odigravanjima ka posledici disocijacije, kada konflikt ne postoji, Stern (2004) piše: „1. Odigrano iskustvo, pa stoga i disocirana stanja, ne mogu biti simbolizovana i stoga ne postoje ni u kojem drugom eksplicitnom obliku osim samog odigravanja. Odigrano iskustvo je neformulisano iskustvo. 2. Disocirana stanja, jer nisu simbolizovana, nemaju i ne mogu imati konfliktni odnos prema stanjima uma dovoljno sigurnim da bismo ih prepoznali kao „ja“ i nastanjivali ih na svesno uočljiv način. 3. Odigravanje je interpersonalizacija disocijacije: konflikt koji se ne može doživeti unutar jednog uma doživljava se između ili preko dva uma. Stanje disocirano od strane pacijenta eksplicitno se doživljava od strane analitičara, a stanje eksplicitno doživljeno od strane pacijenta disocira se u umu analitičara. Svaki učesnik stoga ima samo delimično razumevanje onoga što se događa. 4. Odigravanje, dakle, nije izražavanje unutrašnjeg konflikta. Odigravanje je *odsustvo* unutrašnjeg konflikta - iako spoljni konflikt, konflikt između dve osobe u odigravanju, može biti intenzivan. 5. Odigravanje se završava

postizanjem unutrašnjeg konflikta, što se događa kada se dva disocirana stanja, od kojih po jedno pripada svakom od učesnika odigravanja, mogu formulirati unutar svesti jednog ili drugog od dva psihoanalitička učesnika.“ (Stern 2004, str. 213)

Stern dalje predlaže (2013c) da je cilj u radu sa disocijativnim odigravanjima i blažim ograničenjima polja postati svestan, a potom olabaviti stegnutu interakciju. To otključava kapacitet povezanosti da služi kao posuda za neželjeno. Međutim, s obzirom na to da svi događaji u polju utelovljuju *pojavni* kvalitet same povezanosti, nemoguće je propisati tehniku kojom bi se to postiglo i opisati tačno šta treba uraditi kako bi se *proširila relacionala sloboda*. Umesto toga, Stern ističe otvorenost za neočekivano, spremnost da *se dozvoli iznenađenje* posvećivanjem pažnje „afektivnim problemima i trenju“ i dopuštanje da se duboko oseti klinička povezanost. Afektivno uključivanje analitičara i promišljeno proučavanje sopstvenog iskustva je sve što oni mogu da doprinesu.

Mnogi drugi mislioci relacije i interpersonalne analize dali su značajan doprinos teoriji polja i konceptualizacijama. Ova raznolika grupa uključuje, između mnogih drugih, **Džodi M. Dejvis (Jody M. Davies, 1996, 2003)** koja piše o višestrukim Selfovima, disocijaciji, odigravanjima, ali i integraciji unutrašnjih objekata i savremenom interpersonalnom polju; **Lju Aron (Lew Aron, 1995, 2005)** koji piše o relacionom pogledu na primalnu scenu i interpersonalnom viđenju interakcije; **Džil Džentil (Jill Gentile, 1998, 2008, 2010)** koja pristupa temi polja kao proizvodu dijalektike između a priori i intersubjektivno-relacionog, privatnog i javnog, i želje (za saznanjem) nasuprot destrukciji želje. **Džesika Bendžamin (1988, 1995, 2017)** teorijski razrađuje relaciono polje u smislu kretanja između projekciono-identifikacione komplementarnosti i intersubjektivne uzajamnosti, unutrašnjeg i spoljašnjeg, a u novijim radovima se usredsređuje na eksperimentalnu strukturu Trećeg koja olakšava međusobno prepoznavanje, pomerajući polje iz odnosa „činitelj-kome je učinjeno“. Priroda kontinuiranih procesa u polju tada se definiše kao kretanje napred-nazad između intersubjektivnosti i odnosa činitelj-kome je učinjeno.

(Vidi takođe unose NESVESNO, INTERSUBJEKTIVNOST, SELF, KONFLIKT)

II. EBC. Intersubjektivno polje u Self psihologiji

Kohut, Lihtenberg (*Lichtenberg*), Stolorov i saradnici

Self psihologija je započela prenošenjem Ego psihološkog naglaska na intrapsihički fokus. Tom fokusu **Hans Kohut (Heinz Kohut, 1971)** je dodao koncept posebnog odnosa između Selfa i *Self-objekta*. U ovom konceptu povezanom sa poljem, deficit Selfa (kao što je regulacija anksioznosti) udružen je sa transmutirajućom internalizacijom funkcije iz objekta u Self. Ovaj odnos, u kojem Self postaje kohezivan kroz aktivnost Self-objekta, nazvan je psihologijom „jedne i po osobe“.

Napravljene su dve ključne revizije ovog originalnog koncepta. Jedna je bila prelazak sa jezika i koncepata strukturne hipoteze na teoriju bližu iskustvu (Lihtenberg, 1975, 1979, 1992). Bavljenje osećajem Selfa, osećajem objekta i *Self-objekt iskustvom oživljenosti* i kohezije, povezalo je Self psihologiju sa subjektivnošću intersubjektivnosti. Druga dalekosežna revizija bila je predlog **Roberta Stolorova** (1997) o intersubjektivnosti, koja je inherentna svim ljudskim povezanostima i intersubjektivnom polju. Prema Stolorovljevom širem konceptu (Stolorov, 1997), *intersubjektivno polje*, koje se nalazi na raskršću individualnih subjektivnosti, nalazi se u centru celokupnog psihoanalitičkog okvira, kao i svih ljudskih povezanosti i razvoja. Individue se spajaju kao talozi polja. Polje funkcioniše u sadašnjem, realnom vremenu. Repeticija se, striktno govoreći, ne dešava (Kac–Katz, 2013, str. 291). Samo intersubjektivno polje, a ne pojedinci koji ga čine, predstavlja neodeljivu osnovu iskustva. To polje je funkcionalna celina i objekat je psihoanalitičkog procesa (Stolorov i Atvud, 1989). U psihoanalitičkom procesu, „Psihološko polje formirano međudelovanjem pacijentovog transfera i transfera analitičara predstavlja primer onoga što nazivamo *intersubjektivnim sistemom*“ (Stolorov, 2013, str. 383, izvorni kurziv).

Suočavajući se s kontekstualizmom i fenomenologijom naspram metafizike i metapsihologije, Stolorov i Atvud (2013) suizneli izvanrednu tvrdnju: „Kako su se naše ideje razvijale tokom decenija (Atvud i Stolorov, 1984, 1993; Orandž, Atvud i Stolorov, 1997; Stolorov i Atvud, 1992; Stolorov, Atvud i Orandž, 2002; Stolorov, Brandšaft i Atvud, 1987), postalo nam je očigledno da ni mi nismo izbegli metafizički impuls. Koncept intersubjektivnog polja - ključan u našem teorijskom radu tokom mnogo godina - pokazuje tendenciju da se objektivizuje i univerzalizuje. Stoga smo pokušali da razmotrimo ukorenjenost ove ideje u ličnom i kolaborativnom kontekstu našeg zajedničkog rada (Atvud i Stolorov, 2012) i time prevaziđemo njegov potencijalno ograničavajući uticaj na napore da se razumeju još uvek neistražene oblasti ljudskog iskustva. Metafizika, koja nastaje kao odgovor na tragičnu konačnost našeg postojanja, ne može trajno biti prevaziđena, i stoga nikada neće postojati psihoanalitička teorija koja je potpuno oslobođena metapsihologije. Odgovor na ovu dilemu za našu disciplinu, međutim, leži u zajedničkom opredeljenju da se razmišlja o konstitutivnim kontekstima svih naših teorijskih ideja, uključujući i samu ideju konteksta...“ (Stolorov i Atvud, 2013, str. 418-419).

U analitičkoj terapiji, intersubjektivno polje međudelovanja subjektivnosti analitičara i analizanda pomera tradicionalno naglašavanje transfera i kontratransfera na prošireno izražavanje subjektivnog iskustva analitičara. Ova redefinicija uloge analitičara u dijadnom odnosu stvara „više recipročnu (ali i dalje asimetričnu) intimnost subjekta-sa-subjektom“ (Lihtenberg, Lahman–Lachmann i Foshejdž –Fosshage, 2016, str. 86-87). Subjektivnost intersubjektivnosti odnosi se na svest pojedinca o afektima, namerama, ciljevima, perspektivama i razmišljanjima o sebi. Osim toga, kako je naglašeno u Self psihologiji i teoriji privrženosti/vezanosti, intimnost subjekta-sa-subjektom se zasniva na i neophodna je za svaku osobu da se uživi u stanje uma, perspektivu i stremljenja druge osobe (empatija [Kohut, 1971] i

mentalizacija [Fonagi–Fonagy, Gergeli–Gergely, Džurist –Jurist i Target, 2002]). Pored toga što pomaže u objašnjenju empatičnog opažanja, intersubjektivnost polja pomaže u objašnjenju još tri koncepta koja su centralna za Self psihologiju: fokus na adaptivne težnje, sekvence disrupcije-restauracije i atmosfera koja se razvija u polju. Na svom ključnom mestu ulaska u razvoje u intersubjektivnom analitičkom polju, Self psihologija ima tendenciju da daje prioritet zaključcima o pozitivnim težnjama pacijenta (kao vodeća linija), dok mnoge druge relacione teorije daju prioritet interpretiranju maladaptivnih konfliktnih težnji (kao sledeća, odnosno prateća linija). *Atmosfera* - opšte afektivno stanje, koje je više od individualnih subjektivnosti članova bilo koje intimne dijade - koje se formira u intersubjektivnom polju tokom analize koja traje, ima dubok uticaj na analitičara, analizanda i ishod tretmana.

(Takođe vidi unose SELF, NESVESNO, INTERSUBJEKTIVNOST)

Polje u istraživanju odojčadi: Beatris Bib, Frenk Lahman, Danijel N. Stern i drugi

Konceptualizacije koje proizlaze iz razvojno-psihoanalitičkih istraživanja (Bib, 2000; Bib, Džafi –Jaffe, Lahman, Feldstajn –Feldstein, Kraun –Crown i Džasnou –Jasnow, 2000; Fonagi, Gergeli, Džurist i Target, 2002; Džordž –George, Kaplan –Kaplan i Mejn –Main, 1985-1996; Harpaz-Rotem –Harpaz-Rotem i Bergman, 2006; Stil –Steele, 2010; D. N. Stern, 1985; D. N. Stern i saradnici, 1998; Tronik –Tronick, 2002) oslanjaju se, između ostalih, na radove Špica (1950), Boulbija (1958), Maler, Pajna i Bergman (1975), Ejnsfort–Ainsworth, Blehar, Votersa i Vol (1978), Vinikota (1971) i različitih *ranih teorija o uzajamnoj regulaciji* (Bejtson –Bateson, 1972).

Nakon konstrukcije Intervjua o afektivnoj privrženosti/vezanosti kod odraslih od strane Mejn i Goldvin–Goldwyn (1998), naglasak je prešao na longitudinalna istraživanja i dinamičke procese koji leže u osnovi ponašanja. O internalizaciji, reprezentaciji i *uzajamnoj afektivnoj regulaciji* (Tronik, 2002; Fild –Field, 1995) se zaključivalo na osnovu pažljivo praćenih interakcionih matrica između odojčeta i negovatelja koje su uključivale pogled partnera, izraze lica, dodir i vokalni ritam i kadencu, zajedno sa verbalnim narativima (Bib, Džafi, Lahman, Feldstajn, Kraun i Džasnou, 2000; Koen –Cohen i Bib, 2002).

Uopšteno, nalazi istraživanja (Bib i Lahman, 2002) ukazuju da afektivno-kognitivne interakcije između negovatelja i odojčeta postavljaju obrazac i ton povezanosti u uzajamnoj afektivnoj regulaciji. Praćenjem interakcija iz trenutka u trenutak, Bib, Lahman i Džafi (1997) predlažu *sistemski model inherentne teorije polja koji leži u osnovi „sistema definisanog stalnim interaktivnim procesom koji postoji između njegovih komponenti...“* (str. 215).

Takav interaktivni sistem nastaje kao funkcija dijade; nije „trajan“, već je u stalnom procesu potencijalne reorganizacije i nelinearnog transformacionog aktivnog restrukturiranja (Samerof –Sameroff, 1983; Samerof i Čendler –Chandler, 1976). Osim toga, ovaj nelinearni model razvojnog procesa otvara

mogućnost transformacije reprezentacija dok dijada nastavlja da pregovara o *obrascima povezanosti*.

Bostonska grupa za proučavanje procesa promene, koju vodi **Danijel N. Stern** (Stern, Sander, Nahum –*Nahum*, Harison i sar., 1998), pružila je još jedan važan model psihoanalitičkog tretmana zasnovanog na opservacijama iz studija odnosa majke i odojčeta, drugim razvojnim podacima i teorijelinearnih sistema. Ovde, nalazi sugerišu da neverbalni proceduralni elementi *dijadnog kliničkog procesa* mogu igrati veću ulogu u ostvarivanju terapijske promene od verbalne interpretacije.

II. Ebd. Dimenzija poljasavremene frojdijanske misli, moderne teorije konflikta i „Intersubjektivne Ego psihologije“

II. Ebda. Koncept u tranziciji: od „psihoanalitičke situacije“ do „psihičkog polja“ i odigravanja

Centralna teza **Hansa Levaldau** reviziji Frojdove teorije nagona ponudila je još jedan koncept povezan sa poljem. On je izjavio: „Instinkti shvaćeni kao psihičke i motivacione sile postaju organizovani kao takvi kroz interakcije unutar psihičkog polja, koje se prvobitno sastoje od (psihičke) jedinice majka-dete“ (Levald, 1971, str. 118). Bio je priznat od strane Stivena Mičela (jednog od osnivača Relacione teorije) jer je „pomerio lokus iskustva, tačku porekla, sa individue na polje unutar kojeg individua dolazi do svesti... Na početku, Levald ponavlja iznova i iznova... na početku je polje u kojem su sve individue ukorenjene“ (2000, str. 35).

Ranije je **Leo Stoun** razvio rudimentarnu metapsihologiju psihoanalitičke situacije u vezi sa poljem (1961, 1967, 1975) i sopstveno razmišljanje o početku psihičkog života kroz „...uzajamnu organizaciju, u smislu organizovanja jedno drugog, što čini neodvojivu međusobnu povezanost „unutrašnjeg i spoljašnjeg sveta“...“ (1960, str. 23). Levald je proširio Stounovo razmišljanje i napisao rad, „Psihoanaliza kao umetnost i fantazijski karakter psihoanalitičke situacije“ (1975), gde pacijent i analitičar stupaju u interakciju jedno s drugim, zajedno stvarajući iluziju unutar transferne neuroze, pri čemu su oboje koautori u dramatičnim ponovnim odigravanjima pacijentove životne priče (str. 278-279).

Postoji direktna veza između Levaldovih dramatičnih ponovnih odigravanja kako pacijenta tako i analitičara unutar iluzorne transferne neuroze psihoanalitičke situacije i pionirskog rada **Teodora Džejkobsa** (*Theodore Jacobs*, 1986, 1991) koji vidi odigravanje kao izvedeno iz kontratransfera. U svom seminalnom radu, Džejkobs (1986) uvodi termin „kontratransferno odigravanje“ kada upućuje na suptilna odigravanja analitičara, čiji je izvor moguće pronaći u uticaju pacijentovih transfera na um analitičara. Polazna tačka je da se odigravanje definiše iz iskustva analitičara, unutar relacionog polja koje on ili ona uspostavlja sa pacijentom.

Džejms MekLeflin (*James McLaughlin*) ide dalje u smeru interpersonalne koncepcije. Za njega,

odigravanja su ko-konstituisana kao posledica zajedničke regresije u psihoanalitičkoj situaciji. Ona su

„događaji koji se dešavaju u dijadi, koje obe strane doživljavaju kao posledicu ponašanja druge osobe... Pažljivo proučavanje interpersonalnih ponašanja oblikovanih između para pružiće tragove i signale koji vode ka latentnim intrapsihičkim konfliktima i ostacima prethodnih objektnih odnosa, koje je jedna strana pomogla da se pokrenu u rezonancu kod druge strane, i koji su između njih aktualizovani za oboje“ (MekLeflin, 1991, str. 600f.).

Nakon toga, terminologija u vezi sa poljem u kontekstu psihoanalitičke situacije počela je da se pojavljuje u savremenoj složenoj freudijanskoj misli, poput „polja transfera-kontrtransfera“ (Blum, 1998, str. 196); kontrtransfernih odigravanja (Čused –*Chused*, Elman –*Ellman*, Renik, Rotštajn – *Rothstein*, 1999); „ljudskog polja povezanog s objektom“ (Poland, 1996, str. 33) i „transindividualnog polja... kontejnera višestrukih nivoa stvarnosti“ (Model –*Modell*, 1989, str. 9).

(Vidi takođe unose ODIGRAVANJE, NESVESNO)

II. Ebdb. Psihoanalitička situacija u modernoj teoriji konflikta

Dalje razrađujući ideje Lea Stouna (1961, 1967) o psihoanalitičkoj situaciji kao centralnom „komunikativnom polju“ koje se sastoji od slobodne asocijacije koja, zajedno sa pravilom apstinencije, stvara „dinamički efekat“, **Eliot Adler (Elliot Adler)** i **Dženet Bašant (Janet Bachant)**(1996) definišu psihoanalitičku situaciju u smislu osnovnih elemenata psihoanalitičke povezanosti. Psihoanalitička situacija je (re)konstruisana kao „izvanredan interpersonalni aranžman, utemeljen na dva jasno diferencirana, ali dopunjujuća načina povezivanja: slobodnoj asocijaciji i analitičkoj neutralnosti“ (Adler i Bašant, 1996, str. 1021). Opisana kao jedan pol „recipročnih zahteva uloga“, slobodna asocijacija se posmatra kao preduslov za izražajnu slobodu koja omogućava pacijentu introspektivni susret sa svojim najdubljim emocionalnim komešanjima „u kontekstu interakcije sa drugom osobom“ (ibid, str. 1025; izvorni kurziv). Kao interpretativno sredstvo, slobodna asocijacija se smatra važnijom čak i od resursa teorijskog znanja. Uloga analitičara se smatra dopunjujućom ulozi pacijenta. Ona služi funkciji zaštite pacijentove izražajne slobode. Na taj način, psihoanalitička situacija i tehnika se predstavljaju kao *dvopersonalni proces* analitičkog istraživanja neuroze jedne osobe: „jedna neuroza, a ne jedno-personalni model analitičkog tretmana“ (ibid., str. 1038, izvorni kurziv).

Među područjima interesovanja savremenih freudovskih psihoanalitičara relevantnim za konceptualizacije polja su: nesvesno deljenje „stanja svesti“ (Libi –*Libbey*, 2011), dvosmerni nesvesni uticaji unutar međupsihičkog domena (MekLeflin, 2005), odigravanje (Elman i Moskovič – *Moskowitz*, 1998, 2008) i „enakcija“ (*enaction*)(Rejs – *Reis*, 2009), te proces rekonstrukcije kao ko-konstrukcija u dvopersonalnom polju (Gotlib –*Gottlieb*, 2017) i drugi.

(Vidi takođe unose KONFLIKT, NESVESNO)

II. Ebdc. Intersubjektivna Ego psihologija

Intersubjektivna Ego psihologija **Nensi Čodorou (Nancy Chodorow, 2004)** čvrsto se drži Ego psihološke teorije i tehnike, dok istovremeno promišlja o centralnosti i sveprisutnom uticaju objektno-relacionih, razvojnih i analitičkih transferno-kontratransfernih polja. Ona predstavlja severnoameričko sjedinjenje Ego psihologije i Relacione psihoanalize, ukorenjeno i u Salivenovoj teoriji interpersonalnih polja i u Hartmanovoj Ego psihologiji, oslanjajući se na rad Hansa Levalda i Erika H. Eriksona. Intersubjektivna Ego psihologija inkorporira oba - fokus na intrapsihički konflikt, kompromisnu formaciju, unutrašnji svet i intrapsihičku fantaziju, ali i naglašava da se psiha (kako pacijenta, tako i analitičara) stvara i interpersonalno i kulturno. Transfer je repeticija pokrenuta istorijom, gde analitičar tumači pacijentu, ali ne potiče sve što se dešava između pacijenta i analitičara od pacijenta. Pacijent takođe može interpretirati iskustvo analitičara ili uticati na analitičarev konratransfer, a oba učesnika mogu *ko-kreirati analitičko polje*, koje je u nekom smislu više od zbira delova dve osobe. Intersubjektivni Ego psiholozi istovremeno zastupaju obe perspektive i na taj način ih međusobno modifikuju.

Savremeni Intersubjektivni Ego psiholog **Voren Poland (Warren Poland, 1996)** izražava tu hibridnu integraciju sledećim rečima: „Nijedan pojedinac ne postoji izvan *ljudskog polja povezanog sa objektima*; analitički prostor utiče na to kako takav pojedinac biva shvaćen od strane druge osobe i dolazi do uvida. Istovremeno, um bilo kog pojedinca može biti angažovan od strane drugog, ali je uvek krucijalno odvojen, privatni univerzum unutrašnjeg iskustva“ [Poland, 1996, str. 33].

(Vidi takođe unose INTERSUBJEKTIVNOST, EGO PSIHLOGIJA)

II. Ebe. Tercijarne formacije povezane s poljem u postbionovskom razmišljanju: „treći“ Tomasa Ogdena i Džejmisa Grotstajna

U najuopštenijem obliku, koncepti „trećeg“ mogu se posmatrati kao proširenje prelaznih kreativnih konstruktivnih svojstava polja. Posebna formacija „analitičkog trećeg“ smatra se generisana dijalektikom subjektivnosti analizanda i analitičara (Kac, 2013). Ovo treće istovremeno je stvoreno i stvara subjektivno iskustvo analizanda i analitičara (Ogden, 2009). Nužno jedinstvena matrica koja se razvija iz međusobne igre i kreiranja subjektivnosti i intersubjektivnosti unutar analitičkog procesa postaje aspekt objekta

psihoanalitičkog proučavanja.

Severnoamerički psihoanalitičar **Tomas Ogden**, školovan u Britaniji, koristi vinikotijansku ideju *potencijalnog prostora* kao preteču svog shvatanja *intersubjektivnog prostora*. „Analitičar pokušava da prepozna, razume i verbalno simbolizuje za sebe i analizanda specifičnu prirodu od-trenutka-do-trenutka uzajamnog dejstva subjektivnog iskustva analitičara, subjektivnog iskustva analizanda i intersubjektivno generisanog iskustva analitičkog para (iskustvo analitičkog trećeg)... može se reći da savremeno psihoanalitičko razmišljanje dolazi do tačke gde se više ne može jednostavno govoriti o analitičaru i analizandu kao odvojenim subjektima koji jedan drugog doživljavaju kao objekte“ (Ogden, 1994a, str. 3).

Prema Ogden (1994a, 1995), *intrapsihički* pogledi na transfer i kontratransfer ne bi trebalo samo biti dopunjeni *intersubjektivnom* slikom *matrice transfer-kontratransfer*, već ove perspektive treba posmatrati kao sastavni deo *dijalektike koja vodi ka „(intersubjektivnom) analitičkom trećem“*, *novoj evoluirajućoj subjektivnosti* koja (slično kao i polje), obuhvata nešto više od zbira njenih delova.

Pogled **Džejmsa Grotstajna** (Grotstajn i Frejni –*Franey*, 2008) na polje kao unije dvoje, koji stvaraju novu tercijarnu formaciju, primenjiv je i na analitički par, kao i na dinamičke procese unutar grupe. Sintetizujući i proširujući kako Bionove tako i ideje Baranževih, uz referisanje na Ogdena (1994b, 2005), Grotstajn piše: „...dvopersonalno polje... je više od intersubjektivnosti... Zamislite analitičara i analizanda ne samo kao intersubjektivne –u međusobnoj razmeni - već ih vidite kao jedno. Moj model su oduvek bili sijamski blizanci: gde su odvojeni kao jedno, a razdvojeni kao dvoje, binarna opoziciona struktura. Celokupno polje kontroliše analitičara i analizanda... Ljudi imaju narcistične i socijalne dimenzije. Kada su u grupi, iz njih izlazi nešto što inače ne bi izašlo... Uticaj je ključan. Ja to nazivam dramaturgom, a Ogden to naziva intersubjektivnim trećim“ (ibid, str. 110).

Za Grotstajna (2011), „Treći“ se takođe javlja u vezi sa setingom. Ovde, seting, različit od okvira, postaje „sveti“ dogovor. U uspostavljanju pravila okvira i prihvatanju istih od strane analizanda, analitičar i analizand uspostavljaju „*zavet* koji obavezuje svakog učesnika da zaštiti trećeg- sam postupak analize“ (Grotstajn, 2011, str. 59).

(Vidi takođe odvojene unose INTERSUBJEKTIVNOST, SETING, TEORIJE OBJEKTNIH ODNOSA)

II. EBf. Konceptualizacije polja od uticaja u francuskoj Kanadi

Francuska psihoanalitička tradicija, koja ima uticaja u frankofonim psihoanalitičkim zajednicama u Kanadi, podržava intersubjektivno relevantnu „Treću topografiju“ (Bruse –*Brusset*, 2006). Ovo je retrospektivno okupljanje postfrojdovskih mislilaca koji su prihvatili ideju da, u razvoju, dvopersonalna psihologija prethodi jednopersonalnoj psihologiji interno sukobljenog subjekta iz Frojdovih Topografskih ili Strukturalnih modela (Prva i Druga topografija prema francuskoj nomenklaturi). Psihoanalitička

situacija i proces se potom različito teorijski razmatraju s tim na umu.

Uticajan u francuskoj Kanadi, **Žan-Lik Done** (2001) razlikuje *analitičko mesto* od analitičke situacije: „Analitičko mesto obuhvata skup onoga što ponuda analize predstavlja. To uključuje rad analitičara... analitička situacija nastaje stihijski izdovoljno adekvatnog susreta između pacijenta i mesta“ (str. 138). U ovom kontekstu je moguće posmatrati koncept psihoanalitičkog polja koji proizlazi iz naglaska na uticaj samog analitičkog setinga na proces, budući da Doneova koncepcija analitičke situacije prepoznaje *interakciju analizanda sa analitičkim mestom* koje uključuje analitičara, analitički proces i ono što on pruža. Ova interakcija uključuje aktivnost intersubjektivnog trećeg (Kac, 2013).

U ovom kontekstu, rad **Andrea Grina** o funkciji okvira kao „trećeg“ i kao podrške mentalnom funkcionisanju pacijenta u njegovoj sposobnosti formiranja zajedničkog „analitičkog objekta“ (1975) ima važnosti. Takođe je relevantno i uvođenje pojma „ispražnjenog“ transfera **Žana Laplanša** (1997, str. 662), koji se pokreće relativnom nereaktivnošću analitičara, koji otvara mogućnost ponovnog rešavanja enigmi detinjstva.

Inicijalno formulisan od strane Grina 1975. godine, „analitički treći“ je razrada vinikotijanskog prelaznog objekta i Grinovog sopstvenog koncepta „negativnog“. U svojoj primeni na psihoanalitičku situaciju, Grin (1997) postulira „razmene između pacijenta i analitičara ili, drugim rečima, između procesa transfera i kontratransfera, kao stvaranje „analitičkog trećeg“, specifičnog ishoda analize“ (ibid, str. 1072). Ovdje, analitički okvir kao „treći“ pruža podršku mentalnom funkcionisanju pacijenta u njegovoj sposobnosti formiranja zajedničkog „analitičkog objekta“ (Grin, 1972, 1975).

Kombinujući intrapsihičko i intersubjektivno unutar francuske psihoanalitičke paradigme, Grin (1973/1999; 2002), u skladu sa Vinikotovim radovima o potencijalnom prostoru, definiše još jednu formaciju u području tercijarnih procesa. Njegova verzija je „analitički objekat“ (objekat analize i u analizi) kao „*treći objekat*“. Ne pripadajući ni analitičaru ni analizandu, on ima karakteristike tranzicionalnosti i *formira se u analitičkom susretu*. Prema Grinovom razmišljanju, intersubjektivni odnos povezuje dva intrapsihička subjekta i „u preplitanju unutrašnjih svetova dva partnera analitičkog para intersubjektivnost dobija suštinu“ (2000, str. 2).

Još jedan važan uticaj je rad **Dominika Skarfonea (Dominique Scarfone)** iz francuske Kanade (2011, 2014) o memoriji, temporalnosti i simbolizaciji unutar *višestrukih transfernih polja* u psihoanalitičkoj situaciji. Konceptualizujući simbolizaciju kao tesno povezanu sa pamćenjem, Skarfone tvrdi da pamćenje nije jednostavan čin „sećanja“ ili „dozivanja“. Ono podrazumeva transmutaciju određenog materijala u novu formu kako bi bio uveden u *psihičko polje* gde funkcije pamćenja i integracije mogu da se odvijaju (Skarfone, 2011). Transmutacija koju je pomenuo Skarfone uključuje različite nivoe simbolizacije, odnosno nivoe odigravanja, kao i nivoe nesvesne simbolike snova i svesne komunikativne simbolike jezika.

Skarfone (2010) proširuje razmišljanje o kvalitetu slušanja analitičara u svom pojmu „*osetljivosti*“, pozivajući se na koncept „*ispražnjenog transfera*“ **Žana Laplanša** (1993), što je oblik transfera putem kojeg analizand nesvesno polaže svoj aktualizovani odnos prema enigmatičnosti svog detinjstva. Sam oblik ovog transfera polaže se u drugu „šupljinu“ analitičareve „pozivajuće (zavodljive) neutralnosti“ usmerene ka otvaranju novih mentalnih prostora za analizanda.

(Vidi takođe zasebne unose: INTERSUBJEKTIVNOST, SETING, TEORIJE OBJEKTNIH ODNOSA, NESVESNO, TRANSFER, KONTRATRANSFER)

III. PREVOĐENJE TEORIJA POLJA U KLINIČKU PRAKSU

U ovom odeljku govori se o tome šta analitičar *zaista radikala* prevodi teoriju polja u praksu. U skladu s tim, **Andrea Čelunca** (2019, 2022) je predložila opis dva načina slušanja koja su povezana sa različitim skupovima pažnje. Ovi skupovi se nalaze na relativno niskom nivou apstrakcije i bliski su iskustvu. Dva skupa pažnje su: 1) *usmereni skup pažnje* koji ima za cilj identifikovanje svesnih ili nesvesnih ponavljajućih obrazaca, i 2) *difuzni skup pažnje* prijemčiv za fenomene u nastajanju u svrhu razrade nesvesne fantazije. Iako se ovi skupovi pažnje kombinuju u svakodnevnoj praksi, različiti teorijski modeli im mogu davati različit prioritet. U nizu modela teorije polja (npr. italijanska bionijanska teorija polja, razne terapije igrom), prioritet je dat difuznom skupu pažnje. U modelima teorije polja, određeni načini transfera i njihov razvoj su takođe omogućeni, u zavisnosti od namere i ciljeva u umu analitičara. Ovi skupovi pažnje mogu se dovesti u vezu sa različitim vrstama transfera, proizvodeći različite vrste kliničkog materijala koji odgovaraju analitičarevom cilju i/ili fazama tretmana. Različiti koraci u razradi nesvesne fantazije i način njenog korišćenja ilustruju upotrebu ovog načina slušanja baziranog na difuznoj pažnji.

Ova dva načina slušanja se mogu razlikovati u heurističke svrhe, ali u kliničkoj praksi nisu tako jasno razdvojivi. U datom trenutku možda neće biti moguće razlikovati ova dva načina analitičkog slušanja budući da imaju tendenciju da osciliraju. Kada se jedan način duže vreme aktivno stavlja u prvi plan, međutim, razlike u kliničkom materijalu postaju uočljive i mogu se uskladiti sa različitim analitičkim ciljevima.

Čelunca namerno koristi jezik *skupova pažnje* da istakne svrhovitu akciju i način spremnosti u mentalnom stanju analitičara, naglašavajući koji je stav analitičara u svakom kliničkom trenutku. Štaviše, ova terminologija je u skladu sa savremenim neurofiziološkim studijama koje identifikuju ove skupove kao divergentne i vođene različitim neurofiziološkim supstratima. Ispod je njen prikaz takvih skupova pažnje, proširen za potrebe ovog unosa.

III.A.DEFINIŠUĆE KARAKTERISTIKE

Ova rasprava o kliničkoj primeni oslanja se na koncepciju polja (o kojem se spoznajapojavljuje posebnokroz difuzni skup pažnje) na sve načine koji su gore razmotreni.Ovo posebno obuhvata načine shvatanja polja kako su ih razradili Baranžeovi, Kansiper i drugi latinoamerički autori gde se polje u velikoj meri sagledava kao intersubjektivna, „bipersonalna“ fantazija koju analitički par zajednički konstruiše. Komplementarna ovome jeste evropska koncepcija polja koju su u velikoj meri razvili italijanski postbionijanski teoretičari polja, a jasno izložili Fero, Čivitareze i drugi gore pomenuti autori. Ova perspektiva sagledava polje na širi način, uključujući „polje sna“ koje može da uključuje likove (multisubjektivne), rekvizite i kontekste, zapravo, sve što može da uđe u san analitičkog para i polja. Latinoamerički autor Kasorla kombinuje oba pravca u prikazivanju složenosti polja u svojim „akutnim i hroničnim odigravanjima“, „polju sanjanja“ i „Pozorišnom modelu“ polja. Severnoameričke konceptualizacije se oslanjaju na rad koji je prvobitno izložio Lengs a koji su dalje razvili Levin i Braun (*Brown*)kao i drugi severnoamerički autori (kao što su Ogden, Foul i Donel B. Stern), doprinoseći ovom načinu shvatanja analitičkog procesa.

III.Aa.Usmereni skup pažnje

Prvi stav,*usmereni skup pažnje*,podrazumeva identifikaciju relacionih obrazaca i/ili odbrambenih tendencija i organizacije ličnosti koji su fokus kliničke pažnje. Oni će se obično pojaviti u iskustvu transfera/kontrattransfera i mogu odražavati i ponavljanja povezana sa istorijskim narativom analizanda. U ovom skupu pažnje, analitičar *traži, prepoznaje i identifikuje* obrasce povezivanja u ovde-i-sada. Analitičarev način slušanja (i doživljavanja) ima za cilj da identifikuje svesne ili nesvesne ponavljajuće načine odnošenja koji sputavaju subjektivno iskustvo analizanda i, posledično, interakcijsko polje. Oni se mogu pojaviti ili razviti i kroz iskustvo uzajamnih odigravanja, a analitičar ih zatim pažljivo ispituje na jedan od dva načina: 1)kroz prepoznavanje sputavajućih ponavljanja zasnovanih na očekivanjima iz prošlog iskustva (kao kod istorijske rekonstrukcije); ili 2)kao novo iskustvo sa analitičarem, koje omogućava rast kroz uvođenje novog razumevanja starih relacionih obrazaca i posledično, oslobađa interpersonalno polje. Oba ova analitička procesa kreću se u krugu *prepoznavanja* nesvesnih relacionih obrazaca ili odbrambenih ponavljanja u ovde-i-sada koji strukturisu nesvesnu matricu transfer/kontrattransfer. Na primer,Kac(2017)govori *odetaljnom istraživanjunovonastalih ličnih mitova* analizanda i opisuje kako analizandi rekapitulirajuodnose sa primarnim negovateljima na osnovu tih ličnih mitova. Polazeći od Levensona, Kac navodi „[I]nterpersonalno polje oboleva od analizandove „bolesti“, koja se sastoji od proživljenih, rekurzivno generisanih obrazaca iskustva.“ Cilj ovog načina intervencije jeste da se „analitički par izvuče iz obolelog polja. ...Jedan od načina na koji se pristupa ovome jeste putem detaljnog istraživanja novonastalih ličnih mitova i proizašlih obrazaca kako bi se

otvorile nove mogućnosti za analizanda“(Kac, 2017, str.36-37). Ovde, način spremnosti kod analitičara stavlja u prvi plan *usmereni* skup pažnje u svrhu identifikovanja tih obrazaca. Najvažnije je da prepoznavanje i identifikovanje ovih obrazaca predstavlja *potragu za podudaranjem* između iskustva u ovde-i-sada i prošlih ponavljajućih obrazaca koji odgovaraju istorijskom narativu analizanda.

Slično tome, neoklajnijanski pristup bio bi usmeren ka prepoznavanju i interpretiranju odigranog odnosa sa unutrašnjim objektom, uključujući i razumevanje načina na koji se nesvesna fantazija prepliće sa takvim obrascem. Stvaranje veza sa analizandovim istorijskim narativom deo je interpretativne strategije koja upravlja ovim skupom pažnje zajedno sa sposobnošću analitičara da prepozna odigrani odnos sa unutrašnjim objektom. Takođe, odbrane se manifestuju u nesvesnim fantazijama koje uključuju kompromisne formacije želje/odbrane (Erajh –*Erreich*, 2003). Pažnja usmerena na odbrane i aktivno raščlanjivanje kompromisnih formacija analizanda, naročito načina na koje su one isprepletene sa istinitim ili konstruisanim istorijskim narativima, zahteva usmereniji skup pažnje.

Jedan značajan način putem kojeg analitičar razvija osećaj za pacijentove raneobjektne odnose jeste kroz razumevanje iskustva transfera u ovde-i-sada. Repetitivni obrasci u ovde-i-sada mogu odgovarati internalizovanim Self i objektnim konfiguracijama koje strukturisu odnos transfer/kontratransfer. Kroz ovaj način slušanja, cilj je da se razradi i ponovo transkribuje analizandov istorijski narativ ili lični mitovi o njegovoj/njenoj istoriji, tj. Laplanšove (1994) ideje o detetu kao hermeneutu. Ovo će imati ulogu u evoluirajućem procesu istorijske ponovne transkripcije i stvaranju novih značenja.

Iako ovaj stav uključuje i kontinuiranu prijemčivost za nenadane (i možda nove) načine bivanja, prisutan je akcenat na *prepoznavanju i identifikovanju* maladaptivnih odbrambenih ponavljanja ili starih relacionih obrazaca koji se pojavljuju u ovde-i-sada. Ova potonja oblast terapijskog delovanja predstavlja jedan aspekt stava koji je orijentisan ka razvoju dubljeg razumevanja prošlosti, ali ne na način koji implicira da prošla sećanja postoje u nekom statičnom, unapred formiranom ili interno lokalizovanom obliku, niti da su konstruisana bez oblikovanja nesvesne fantazije. Istorijske reference se ne shvataju kao direktan odraz onoga što se zaista desilo, niti odigrana scenarija verno repliciraju prošlost. Stari obrasci izranjaju i razvijaju se, postajući retranskribovani i rekonstruisani u *après-coupanalitičkog* procesa. Novo iskustvo je naročito orijentisano ka suprotstavljanju prošlim maladaptivnim očekivanjima i fiksnim scenarijima. Na ovaj način, istorijski narativi se menjaju kako se analitički proces razvija.

U ovom modusu pažnje, analitičar, na predsvestan način, ima u pozadini uma evoluirajući istorijski narativ analizanda. Ova spremnost pomaže u identifikovanju načina odnošenja koji mogu predstavljati ponavljanja prošlosti. Kada se takvi relacioni obrasci identifikuju, mogu se ponuditi različite vrste interpretacija transfera kako bi se oni dublje razumeli. Rot (*Roth*, 2001) objašnjava četiri nivoa

interpretacije transfera koji imaju za cilj da povežu pacijentovu istoriju sa tekućim ili spoljašnjim događajima, nesvesnim fantazijama i odigravanjima u vezi sa odnosom između analitičara i analizanda. Korišćenjem kliničke vinjete (koju je prethodno ponudio Đovačini–*Giovacchini*[1982]), Rot razlikuje ova četiri nivoa interpretacije transfera između kojih analitičar bira u bilo kom trenutku:

Prepoznavanje relacionih obrazaca, koji odražavaju nesvesna, fantazirana očekivanja, strahove i/ili traumatična ponavljanja, predstavlja interpretativnu strategiju koja razlikuje ovaj usmereni pristup od pristupa neprekidne i difuzne otvorenosti prema novonastalom procesu ciljem *razrade* nesvesne fantazije. U teoretičare povezane sa ovim konkretnim modalitetom pažnje ubrajaju se (između ostalih) freudijanski i neofreudijanski teoretičari, klajnijanski i neoklajnijanski teoretičari (npr. LaFarge, 2000, 2017), interpersonalni/relacioni teoretičari (Salivan, 1940) i teoretičari Ego psihologije (Džejkobs, 1986, 1991; Poland, 1996). Shvatanje afekata i komplementarnosti biološkog i istorijskog značenja Arnolda Modela (1978) kao i genetski pristup u psihoanalizi Hajnca Hartmana i Ernsta Krisa (Hartman i Kris, 1945) takođe bi se mogli ovde svrstati.

Ovaj pristup može dovesti i do intervencija koje imaju za cilj da koriguju, poprave i/ili integrišu traumatski disocirane delove Selfa gde rascepljena ili disocirana stanja Selfa mogu da se pojave. Međutim, zaokret ka istorijskom narativu analizanda (narativu koji nastavlja da se razvija kroz analitički proces) može naknadno usmeravati asocijativne veze. Na nivou apstraktnog teorijskog promišljanja, nastala je polemika u kojoj se tradicije koje koriste ovaj pristup mogu shvatiti kao *ograničavajuće zaprodukciju nesvesnih fantazija, što za posledicu ima osiromašenje nesvesne fantazije u korist identifikovanja istorijskih ponavljanja*. (Iako pogrešno, jer je istorijska rekonstrukcija uvek neraskidivo oblikovana nesvesnom fantazijom [vidi Erjih, 2003], ovo je argument koji se iznosi).

Za detaljniju razradu ove polemike, videti Foul (2013a,b); Donel B. Stern (2013a,b); Fero i Čivitareze (2013a,b) među ostalim učesnicima dvodelnog panela. Foul (2013a,b) naglašava zajednički kontekst u kojem su se razvile interpersonalne teorije i teorije polja, naročito u pogledu radova Merlo-Pontija. On predlaže *epistemološki pluralizam koji bi pozivao na rad iz različitih perspektiva*. Nasuprot tome, Stern (2013a,b) identifikuje suštinske razlike između interpersonalnih i bionijanskih teoretičara polja, tvrdeći da bionijanski teoretičari polja ne uzimaju u obzir analitičarevo simetrično učestvovanje (tj. „relaciono angažovanje“, „uzajamnost“) u polju. Interpersonalna teorija polja (Stern, 2013a,b) naglašava nesvesno učešće ne samo na nivou fantazije, već i na nivou *ponašanja analitičara* tokom tretmana.

III.Ab.Difuzni skup pažnje

Nasuprot tome, drugi stav se zasniva na *difuznom skupu pažnje* u odnosu na proces koji se tek stvara. Ovaj način slušanja koristi neusmerenu prijemčivost koja prvenstveno ima za cilj proširenje igre nesvesnog procesa, podstičući njegovo ispoljavanje u svim njegovim oblicima kako bi se pospešio rast

uma. Ovaj skup pažnje karakterišu *strpljenje, otvorenost, čekanje i tolerancija neizvesnosti* u odnosu na ono što se može pojaviti. Nesvesni procesi mogu poprimiti bilo koji oblik i pretpostavlja se da su sveprisutni u iskustvu ovde-i-sada. Ovaj način slušanja odgovara Frojdovoj ravnomerno lebdećoj pažnji, Bionovom slušanju bez sećanja ili želje (1988) i Ogdenovoj (2005) uronjenosti u sanjarenje.

U difuznom načinu slušanja, nesvesno iskustvo i podaci nisu nužno relaciono konfigurisani, međutim, snažan naglasak stavlja se na iskustvo ovde-i-sada unutar analitičke dijade. *Otvorenost prema nerelacionim simbolima* kao potencijalno indikativnim za nesvesne emanacije jeste karakteristika ovog pristupa, s naglaskom na proširivanju igre i rasta uma. Prepoznavanje ponavljajućih obrazaca u analitičkoj dijadi izričito *nijedeo* ovog stava, *kao niokretanje ka istorijskom narativu analizanda*.

Ovaj proces se shvata „obogaćujućim i transformativnim sam po sebi“ (Feroi Čivitareze, 2013). Teoretičari koji se obično dovode u vezu sa ovim kliničkim stavom jesu oni povezani sa raznovrsnim teorijama polja, vinikotijanskim orijentacijama i terapijama dece kroz igru. Ovde analitičar održava nekritički stav prema iskustvu koje izranja sa analizandom, posebno u odnosu na ona *iskustva koja se možda ne uklapaju* u prethodne repetitivne obrasce ili analizandov istorijski narativ.

Kao primer ovog analitičkog stava, Bion (1965) piše o slušanju oženjenog pacijenta i uviđanju da taj pacijent „govori na način koji je sasvim primerentome da uopšte nije oženjen“ (str. 15). U drugom primeru, Vinikot kaže svom analizandu, „Slušam devojkicu. Odlično znam da ste vi muškarac, ali ja slušam devojkicu, i razgovaram sa devojkicom. Govorim toj devojkici: „Govoriš o zavisti prema penisu“ (1971, str. 98). U severnoameričke autore koji su povezani sa ovom vrstom senzibiliteta spadaju (između ostalih) Arnold Model (1989, 1990, 2001, 2005), Loren Braun (2011), Tomas Ogden (1994, 2005), Hauard Levin (2009, 2011, 2012, 2013) i Donel Stern (1997, 2010, 2015).

Jedan od načina na koji se ovaj pristup primenjuje u praksi jeste gledanjem na seansu kao na iskustvo sna (Fero, 2009; Kasorla, 2005, 2017a), koje predstavlja sočivo kroz koje se svaka seansa i razume i konstruiše. Sama seansa se shvata kao novo iskustvo stvoreno nesvesnim mehanizmima koji koriste celokupan seting kao rekvizite ili „likove u polju“ (Fero, 2009; Kasorla, 2005). Dalji primer takvog pristupa predstavlja Kasorlina (2005, 2018) razrada njegovog „pozorišnog modela“ analitičkog polja: 1. Lik; 2. Gledalac; 3. Koautor; 4. Reditelj; 5. Kritičar; 6. Tehničar za svetlo i zvuk.

Difuzni skup pažnje angažuje oblik mišljenja povezan sa analogijskim, sintetičkim načinima kognicije, tipom kognitivnog procesa, „ovo je kao ono“, koji je globalno prijemčiv za afektivne promene i novo iskustvo. Analogijsko mišljenje je metaforičko, poetično i trenutno odbacuje razlike. Ovaj oblik kognicije odgovara obliku mišljenja kojim upravlja nedominantna (desna) hemisfera (Vat – Watt, 1990, 2019; Šor – Schore, 2011). To je receptivni način pažnje, naročito za vizuelno-prostorne (grafičke) slike i oblike obrade prožete afektima koji se mogu pojaviti i u analitičarevim sanjarenjima. Donel B. Stern (1990) bi ovaj analitičarev način slušanja mogao nazvati provodnikom,

aktivnom prijemčivošću za nesvesnu komunikaciju, u skladu sa Bionovom (1967), „negativnom sposobnošću“ ili Laplanšovim (1999) konceptom „kade“, odnosno, ponovnim otvaranjem ograde psihoanalitičke situacije i ponovnim otvaranjem posledica transfera (koje izazivaju bojazan).

Ovaj stav daje prednost razradi polja kako bi se podstakli novi procesi rasta. Oni mogu, ali i ne moraju da uključuju verbalno izražavanje tih procesa. Projekktivni identifikacioni procesi se mogu pojaviti i definisati funkcionalne uloge za svakog člana dijade, pa ipak, oba člana se sagledavaju kao deo jedinstvenog dinamičkog procesa koji obuhvata celokupan kontekst (Baranže i Baranže, 2008). Ovi procesi se shvataju kao nova svojstva zajedničke unutrašnje fantazije para ili polja sna. Reč je o *ekspanzivnom gledištu* koje u prvi plan stavlja napore ka rastu i kreativnim elementima.

Stalna receptivnost prema procesu koji se tek stvara održava se u manjoj ili većoj meri neprekidno, kako bi se generisala i razradila nesvesna fantazija kao primarni i željeni ishod analitičke razmene. Kada analitičar prvenstveno koristi ovaj način slušanja, on nastoji da odgovori na analizandove brige tako što ih potpunije razrađuje, čime kontejnira i simbolizuje do tada nereprezentovana, „nesanjana“ stanja. Potraga za slikama nalik snovima sastavlja u prvi plan, s ciljem transformisanja analizandovih anksioznosti i značenja koja su iz njih izvedena. Pošto davanje prednosti ovom skupu pažnje pogoduje stvaranju nesvesnih slika u kontekstu sličnom snu, ponekad se iznosi argument da analitičari koji prvenstveno koriste ovaj pristup *zapostavljaju ili čak odbacuju istorijski narativ analizanda* (i njegovo prateće stvaranje mitova, odnosno, ličnu hermeneutiku).

Na primer, pacijent može ispričati san. Teoretičar polja bi bio zainteresovan za proširivanje pacijentovih asocijacija, razrađujući polje sna u „misao u budnom snu“ tokom ovde-i-sada seanse. Ako se pominje analitičareva ordinacija, analitičar bi mogao da odgovori na način koji podstiče dalju razradu. Možda se analitičareva ordinacija analizira na nižem spratu zgrade – to bi moglo da predstavlja duboke strukture, nesvesno, spuštanje „nadole“ do arhaičnih slojeva ili otkrivanje zakopanih afekata. Umesto da interpretira te slike kako bi otkrio „pravo“ značenje, analitičar bi mogao da odgovori dodajući asocijacije odgovorom poput, „Nesvesno je duboko“. Ovaj tip odgovora smatra se „nezasićenim“ u smislu da ostaje neodređen, da ne precizira konkretan sadržaj (posebno sadržaj koji je povezan sa istorijom analizanda) i da dopušta pacijentu da odvede podsticaj u bilo kom pravcu koji izabere.

Drugi primer bi mogao da uključi određeni „rekvizit“, kao što je drveno veslo. Analitičar može jednostavno ponoviti ime rekvizita u pokušaju da se zapita šta bi se moglo dodati. Analizand bi mogao da odgovori dodavanjem neke istorijske reference, kao što je „Majka me je jednom udarila.“ Održavajući difuzni skup pažnje, analitičar bi obraćao pažnju na ono što analizand dodaje, ali bi primetio i sva sanjarenja koja bi se mogla pojaviti unutar njega/nje. Analitičar možda razmišlja o drvenoj građi vesla, tvrdoći drške, što ga navodila razmišlja o analizandovoj ljutnji ili potencijalnoj bezosećajnosti. Potom, može se pojaviti druga slika, možda plesačica flamenka sa ispruženim, „čvrstim“ rukama iznad glave i

ljutitim izrazom lica. Ovaj proces bi se nastavio tokom seanse, sa izričitom namerom da se razrade nesvesne asocijacije i proširi analizandova sposobnost da se igra metaforičkim, asocijativnim slikama.

U okviru interpersonalno-relacione perspektive, Sternovo proširenje „relacione slobode“ (Stern, 2013c) uz olabavljenje i rasterećenje interpersonalnog polja, koje stvara mogućnost nastanka novih iskustava, pripada difuznom skupu pažnje. Međutim, u Sternovoj konceptualizaciji, ključni događaj često prethodi novom verbalnom razumevanju, uključujući interpretaciju, čak i ako je verbalna interpretacija nezvana i može izgledati kao da je izvor terapijskog delovanja.

III. Ac. Skupovi pažnje i oblici transfera

Prema Čelenci, razlike među tehničkim stavovima mogu se posmatrati i kroz identifikovanje *tipa transfera koji se ostvaruje*. Davanje prednosti usmerenom skupu pažnje pogodno je za izazivanje i istraživanje ponavljajućeg transfera koji je identifikovao Frojd (1916-17). Ovaj oblik transfera se sastoji od projekcije figura primarnih objekata ljubavi, mržnje i identifikacije, kao i od napora ka istorijskoj rekonstrukciji.

Alternativno, transferi stvoreni projektivnim identifikacionim mehanizmima u datom trenutku, stvarajući patologiju polja (Baranže, Baranže i Mom, 1983), u početku angažuju difuzni skup pažnje. To omogućava da se nesvesne emanacije manifestuju. One mogu zahtevati interpretativno razjašnjenje, a zatim takozvani „drugi pogled“ (Baranže, Baranže i Mom, 1983, str. 2) angažuje kauzalniji, usmereniji skup pažnje dok analitičar identifikuje moguće odigravanje kroz projektivne identifikacione mehanizme (Baranže, Baranže i Mom, 1983; Kasorla, 2001, 2005). One se zatim mogu identifikovati i interpretirati u skladu sa drugim oblicima analize odbrana.

Kao što je napomenuto u ovoj raspravi, ova dva skupa pažnje imaju tendenciju da osciliraju u svakodnevnom kliničkom procesu. Ipak, nekada će određeni skup pažnje imati prednost, u zavisnosti od prirode kliničkog procesa, kliničkih ciljeva analitičara i faza u tretmanu. Uronjeni analitičar prevashodno angažuje difuzni skup pažnje, kako bi bio prijemčiv za nesvesne emanacije dok se iste pojavljuju u dinamičkom polju. Potom, može se angažovati opservacioni, usmereni i kauzalni proces pažnje, u zavisnosti od načina na koji analitičar organizuje nesvesne fenomene koji su se pojavili. Istorijska retranskripcija predstavlja jednu takvu upotrebu, ali bi druga bila redistribucija projektovanih cepanja, dok treća podrazumeva reintegraciju disociranih stanja Selfa. Još jedna može uključivati imenovanje (i time simbolizovanje) do tada nerepresentovanih stanja. Mnoge od ovih diferencijacija se javljaju retrospektivno, „Nachträglich“ (Kasorla, 2005, 2012), jer se oscilacija javlja prirodno u kliničkom procesu.

Difuzni skup pažnje se prvenstveno angažuje u nastojanju da se integrišu disocijativne pojave, koje je Stern (1997) elokventno opisao kao *neformulisano iskustvo*, čija prijemčivost zahteva difuznije procese pažnje. Disocirana cepanja mogu se sastojati od rascepljenih afekata, osećaja nečega još uvek

nestrukturisanog i nesimbolizovanog, ili nereprezentovanih stanja Selfa. Neformulisano iskustvo nije ograničeno na verbalni registar i reč je o iskustvu koje još uvek ne postoji osim kao potencijal. To je ono što *može postati* iskustvo (Stern, 1997, 2015). Ova prethodno neformulisana stanja Selfa se zatim pojavljuju u iskustvu transfera/kontratransfera.

Slična razlika između dva skupa, mada nije u pitanju direktna paralela, može se napraviti između Laplanšovog (1999) ispunjenog (*transfert en plein*) i ispražnjenog transfera (*transfert en creux*). Prvi uključuje ponavljanje imaga i scenarija iz detinjstva dok ispražnjeni transfer predstavlja pojavljivanje analizandovog izvornog odnosa prema enigmatskoj majci (drugom). Ispunjeni transferi se interpretiraju kroz usmerene asocijativne veze sa analizandovim istorijskim slikama i sećanjima kako bi se napravilo mesto za „ispražnjeni prostor“ analitičkog setinga (vidi i Skarfone, 2015). Ovaj oblik transfera zahteva od analitičara da *ne zna, da ne ispunjava prostor*, i da umesto toga ima prijemčiv, difuzni skup pažnje spreman da primi nesvesne emanacije.

IV. ZAKLJUČAK/REZIME

U Latinskoj Americi, ideje o analitičkom polju–prostoru-vremenu gde se ništa ne dešava jednom članu analitičke dijade a da ne odjekne u drugom–bile su deo psihoanalitičke kulture mnogo pre nego što su Baranžeovi u potpunosti razradili i teorijski obrazložili ovaj koncept.

Pod snažnim uticajem teorija i ideja o *kompleksnosti*, savremeni latinoamerički teoretičari obogaćuju i proširuju konceptualizacije polja u mnogim pravcima. Kroz prizmu kompleksnosti, emocionalni tok polja koji se istovremeno manifestuje i skriva u rečima, radnjama i pražnjenjima, dolazi do izražaja i otkriva prolazne, nepredvidive i neprekidno transformišuće konfiguracije. U kontekstu kompleksnosti polja, učesnik je deo polja, modifikuje ga i biva modifikovan njime.

Latinoameričke ideje su uticale na evropsku i severnoameričku psihoanalizu, npr. na Antonina Fera, Tomasa Ogdena i intersubjektivne autore. Ovi autori su, zauzvrat, obogatili latinoameričke doprinose. Koncepti afektivne holografije polja i analitičkog trećeg, uprkos različitostima, imaju zajednički koren sa „snovima-za-dvoje“ i nesvesnom fantazijom dijade. Slično tome, paraliza polja, bastioni koje su opisali Baranžeovi, bliski su konceptima „potčinjenog trećeg“, „ne-snu-za-dvoje“ i hroničnom odigravanju. Svi koncepti polja, teorije i njihovi izvedeni oblici doprinose produbljivanju proučavanja oblasti sa deficitom simbolizacije, što je jedan od izazova savremene psihoanalize.

U Evropi, različito zamišljene konfiguracije polja ističu *antidogmatski* analitičke misli, otvorenost i kreativni potencijal, primenjen na analitičku dijadu kao i na grupe. Evropski analitičari ističu

Frojdov rad kao obiman i otvoren. Takođe priznaju da on nikada nije oklevao da preispituje koncepte zasnovane na svojim kliničkim otkrićima tokom svog života. Uvek postoji rizik od zamrzavanja psihoanalize u redukcioniističkoj teoriji umesto da se očuva frojdijanska otvorenost uma. Engleska Srednja grupa, francuski autori Andre Grin, Žan-Lik Done i Rene Kes, te Italijani Frančesko Korao i Antonino Fero predstavljaju ovu otvorenu struju u Evropi. U tom pogledu, evropski teoretičari polja oslanjaju se na latinoameričke teoretičare Vilija i Madlen Baranže i Fabija Hermana koji su, doduše na drugačije načine, dali veliki doprinos ovoj savremenoj, otvorenoj i antidogmatskoj psihoanalitičkoj struji, istovremeno zadržavši frojdijansko ali pluralističko uporište, naročito neophodno za neneurotske psihičke strukture.

U Severnoj Americi, fundamentalna međusobna povezanost, intersubjektivnost i međuzavisnost ljudskog razvoja naveli su mnoge analitičare da se posvete raznoliko konceptualizovanim zajednički stvorenim konfiguracijama „dinamičkog dvopersonalnog“ polja i/ili susretom višestrukih subjektivnosti, gde mogu da se pojave nove razrade/proširenja a ne prosta ponavljanja individualnih nesvesnih i/ili predsvesnih fantazija, stavova i ponašanja za svakog partnera dijade, a kojima prisustvo i um svakog značajno doprinose. Ovo razmišljanje je u skladu sa kliničkim iskustvima i uverenjem mnogih da postoji doživotni potencijal za inventivne i kreativne izraze prethodno isključenog, disociranog ili na drugi način neintegrisanog psihičkog sadržaja.

Heterogeni skup severnoameričkih konceptualizacija polja uključuje dve sveobuhvatne teorije: Dvopersonalnu komunikativnu teoriju polja Roberta Lengsa i Teoriju interpersonalnog polja Donela Sterna. Pored toga, konceptualizacije povezane sa poljem koje su se međusobno obogaćivale proširile su se kroz savremenu frojdijansku misao, modernu teoriju konflikta, intersubjektivnu Ego psihologiju i postklajnijansku, postbionijansku kao i francusku tradiciju. Akcenat na ekspanziji, rastu, ekspresivnoj i/ili relacionoj slobodi, (ko)kreativnosti i (obostranoj) transformaciji, tranzicionim i tercijarnim formacijama i neposrednosti, vitalnosti i javljanju novih prepsihičkih, intrapsihičkih, interpsihičkih, intrasubjektivnih i intersubjektivnih događaja, u razvoju i u psihoanalitičkoj situaciji, karakteriše mnoge od njih.

Razlike i sličnosti usred složenog širenja i međusobnog obogaćivanja teorija i koncepata psihoanalitičkog polja unutar i između sva tri regiona oživljavaju kada se teorija prevede u kliničku praksu, u smislu „usmerenih“ i „difuznih“ skupova pažnje sa odgovarajućim odnosima prema različitim oblicima transfera. Stalne kontroverze (asimetrija naspram uzajamnosti, analitičarevo učestvovanje na nivou fantazije i/ili ponašanja) mogu se prepoznati i održati u okviru paradigme složenosti, ovde primenljive ne samo na psihoanalitičko polje već i na same teorije i koncepte polja. U istom duhu, Pišon-Rivijeova „dijalektička spirala“ koja povezuje kontradiktorna kretanja regresije i progresije, proširena na kontradiktorna kretanja bilo koje vrste, može biti primenljiva i na širi kontekst razrada konceptualizacija polja u različitim regionima i među različitim psihoanalitičkim orijentacijama.

Prethodno nedovoljno teorijski razrađen, a danas sve više u skladu sa svim savremenim psihoanalitičkim kulturama, multidimenzionalni i multiperspektivni spektar teorija i konceptualizacija polja sa implikacijama za senzitivno usklađivanje sa (ma koliko različito konceptualizovanom) dimenzijom polja psihoanalitičkog procesa, bavi se izazovima današnje psihoanalitičke prakse sa širokim dijapazonom kliničkih stanja, uključujući ona sa deficitima simbolizacije i smanjenim kapacitetom za refleksiju. U kontekstu Hermanove Teorije višestrukih polja, teorije analitičkog polja i konceptualizacije povezane s poljem mogu se posmatrati i kao posebno teorijsko proširenje, koje je započeo Frojd, nesvesnih procesa koji prožimaju individualne subjekte, sapoljem kao okviromu kojem mogu nastati nova emocionalna značenja, što zauzvrat pruža „ugrađenu zaštitu“ od dogmatizma, redukcionizma i nepokolebljivih ustaljenih doktrina bilo koje vrste.

Videti i:

KONFLIKTKONTEJ

NIRANJE

KONTRATRANSFER

EGOPSIHOLOGIJA

ODIGRAVANJE

INTERSUBJEKTIVNOST

TEORIJE OBJEKTNIH ODNOSA

PROJEKTIVNA IDENTIFIKACIJA

SELF

SETTING

TRANSFERTRANSFORMACIJ

A(E)

NESVESNO

LITERATURA

AcevedodeMendilaharsuS(1995).Subjetividadytiempoenelespacioanalitico.In:*Lo arcáico,temporalidadehistorización*,pp.61-70(IXJornadasPsicoanaliticasde Montevideo:Comisiónde PublicacionesdelaAsociacionPsicoanalíticadelUruguay.

APU).

Adler,E.Bachant,J.L.(1996).FreeAssociationAndAnalyticNeutrality:TheBasicStructureOfThePsychoanaly

ticSituation.*J.Amer.Psychoanal.Assn.*,44:1021-1046.

Ainsworth, M., Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Laurence Erlbaum.

Aisenberg, E. R. About the theory of the analytic field. I, p. 46-54.

Akhtar, S. (2009). *Comprehensive Dictionary of Psychoanalysis*. London: Karnac.

Álvarez de Toledo L (1954). El análisis del 'asociar', del 'interpretar' y de las 'palabras'. *Rev. Psicoanal* 11(3):269-75.

Álvarez de Toledo, L. (1996). [The analysis of 'associating', 'interpreting' and 'words'. *Int. J. Psycho-Anal.* 77(2):291-318].

Aron, L. (1995) The Internalized Primal Scene. *Psychoanalytic Dialogues* 5:195-237.

Aron, L. (2005) Acceptance, Compassion, and an Affirmative Analytic Attitude in Both Intersubjectivity and Compromise Formation Theory: Commentary on Paper by Rothstein. *Psychoanalytic Dialogues* 15:433-446

Arnold

Aron, L. and Harris, A. (2010). A New Introduction to Aron and Harris (1993) Sándor Ferenczi: Discovery and Rediscovery: An Introduction To: The Legacy of Sándor Ferenczi. *Psychoanal. Persp.*, 7(1):1-4.

Asociación Psicoanalítica Argentina (APA) (2006). *Homenaje a Madeleine Baranger*. Los obstáculos en la cura. Buenos Aires: Publicaciones de la APA.

Atwood, G. E. & Stolorow, R. D. (1984). *Structures of subjectivity: Explorations in psychoanalytic phenomenology*. Hillsdale, N. J.: Analytic Press.

Atwood, G. E. & Stolorow, R. D. (1993). *Faces in a cloud: Intersubjectivity in personality theory*. Northvale, N. J.: Aronson.

Atwood, G. E. & Stolorow, R. D. (2012). The demons of phenomenological contextualism: A conversation. *Psychoanal. Rev.*, 99:267-286.

Atwood, G., Stolorow, R., and Orange, D. (2011). The Madness and Genius of Post-Cartesian Philosophy: A Distant Mirror. *Psychoanal. Rev.*, 98:263-285.

Auchincloss, E. and Samberg, E. (eds.) (2012). *Psychoanalytic Terms and Concepts*. APsA. New Haven and London: Yale Univ. Press.

Aulagnier, P. (1979). *Les destins du plaisir*. Paris: PUF.

Baranger, M. (1992). Lamento del analista: Del escuchar a la interpretación. *Rev. Psicoanal* 49:223-223. [(1993). The mind of the analyst: From listening to interpretation. *Int. J. Psycho-Anal.* 74:15-24.].

Baranger, M. (1993). Le travail mental de l'analyste, de l'écoute à l'interprétation. *Revue française de psychanalyse*, 1993, n° 1, pp. 225-238. Paris: PUF

Baranger, M. (2004): "Lateoría del campo", en *Verdad, realidad y el psicoanalista*, London: API.

- Baranger, M. (2005). The analytic field. In Lewkowicz, S. & Flechner, S. *Truth, Reality and the Psychoanalyst: Latin American Contributions to Psychoanalysis*. London: Routledge.
- Baranger, W. (1956). Notas acerca del concepto de fantasía inconsciente [Notes on the concept of unconscious phantasy]. *Rev. Psicoanal* 8(4) [(1969). Reprinted in: Baranger M., Baranger W., *Problemas del campo psicoanalítico*. Buenos Aires: Kargieman].
- Baranger, W. (1959). Métodos de objetivación en la investigación psicoanalítica. *I3*(1): 26-41.
- Baranger, W. (1961-62). Revisión psicoanalítica. Nota sobre el aporte de Heinrich Racker al conocimiento de la contratransferencia. *Rev. Urug. Psicoanal* 4(1): 164-76.
- Baranger, W. (1969) *Problemas del campo psicoanalítico*. Buenos Aires: Kargieman.
- Baranger, W. (1972). Ensayo de balance del trabajo de S. Leclaire entre nosotros. *Rev. Argentina Psicoanal* 29(4): 727-45.
- Baranger, W. (1979). 'Proceso en espiral' y 'campo dinámico'. *Rev. Urug. Psicoanal* 59: 17-32.
- Baranger, W. (1985). Structure des objets dans le début et les états dépressifs, *Revue Belge de psychanalyse*, 1985, n°6, pp 97-111. Bruxelles.
- Baranger, M., and Baranger, W. (1961-1962). La situación analítica como campo dinámico [The analytic situation as a dynamic field]. *Rev. Urug. Psicoanal* 4(1): 3-54.
- Baranger, M., and Baranger, W. (1961-1962/2008). The Analytic Situation as a Dynamic Field. *Int. J. Psycho-Anal.*, 89(4): 795-826.
- Baranger, M., and Baranger, W. La situation analytique comme champ dynamique. *Revue Française de Psychanalyse*, 1985, n°6, pp 1544-1571. Traducción de Luis de Urtubey. Paris: PUF.
- Baranger, M., and Baranger, W. (1961-62). La situación analítica como campo dinámico. *Rev. Urug. Psicoanal* 4(1): 3-54. [(1969). Reprinted in: *Problemas del campo psicoanalítico*. Buenos Aires: Kargieman.]
- Baranger, M., and Baranger, W. (1964). El 'insight' en la situación analítica [Insight in the analytic situation]. *Rev. Urug. Psicoanal* 6(1).
- Baranger, M., and Baranger, W. (1966). Insight and the Analytic Situation. In: R. Litman (ed), *Psychoanalysis in the Americas* (pp. 56-72). New York: Int. Univ. Press.
- Baranger, M., and Baranger, W. (1969). *Problemas del campo psicoanalítico [Problems of the analytic field]*. Buenos Aires: Kargieman.
- Baranger, M., and Baranger, W. (1993). *Problemas del campo psicoanalítico*, Buenos Aires: Kargieman.
- Baranger, M., Baranger, W., and Mom, J. (1978). Patología de la transferencia y contratransferencia en el psicoanálisis actual: el campo perverso. *Rev. de Psicoanálisis*, XXXV, 5.
- Baranger, M., Baranger, W., and Mom, J. (1982). Proceso y no proceso en el trabajo analítico. *Rev. Psicoanal* 39: 527-49. [(1983). Process and non-process in analytic work. *Int. J. Psycho-Anal.* 64: 1-15.]
- Baranger, M., Baranger, W., and Mom, J. M. (1988) The infantile psychic trauma from musto

Freud: Pure trauma, retroactivity and reconstruction. *Int. J. Psychoanal.* 69, pp 113-128.

Baranger, W., Baranger, M. et Mom, J.M. (1996) Processus et non processus dans le travail analytique. *Revue française de Psychanalyse*, 1996, n°4, pp. 1223-1242. Paris: PUF.

Baranger, W., Campo, A. & Mom, J.M. (1970) Corrientes actuales en el pensamiento psicoanalítico. *Revista de Psicoanálisis* 27: 693-722

Basile, R. and Ferro, A. (eds) (2009). *The Analytic Field: A Clinical Concept*. New York: Routledge, 2010.

Bass, A. (2001). Mental Structure, Psychic Process, and Analytic Relations—How People Change in Analysis: Reply to Commentaries. *Psychoanal. Dial.*, 11: 717-725.

Bass, A. (2003). “E” Enactments in Psychoanalysis: Another Medium, Another Message. *Psychoanal. Dial.*, 13: 657-675.

Bass, A. (2015). *The Dialogue of Unconscious, Mutual Analysis and the Uses of the Self in Contemporary Relational Analysis*. *Psychoanalytic Dialogues*, 25: 2–17.

Bateson, G. (1972). *Steps to an ecology of mind*. New York: Ballantine.

Beebe, B. (2000). Co-constructing mother—infant distress: The micro synchrony of maternal impingement and infant avoidance in the face-to-face encounter. *Psychoanal. Inq.* 20, 421-440.

Beebe, B., Lachmann, F.M. and Jaffe, J. (1997). A Transformational Model of Presymbolic Representations: Reply to Commentaries. *Psychoanal. Dial.*, 7(2): 215-224.

Beebe, B. and Lachmann, F. (2002). *Infant Research and Adult Treatment: Coconstructing Interactions*. Hillsdale, NJ: The Analytic Press.

Beebe, B., Jaffe, J., Lachmann, F., Feldstein, S., Crown, C., & Jasnow, J. (2000). Systems models in development and psychoanalysis: The case of vocal rhythm coordination and attachment. *Infant Mental Health Journal*, 21, 99–122.

Bellak, L., Brewster Smith, M. (1956). An experimental exploration of the psychoanalytic process—exemplification of a method. *Psychoanal. Q.* 25: 385-414. Benedict, R. (1934). *Patterns of Culture*. Boston: Houghton Mifflin.

Benjamin, J. (1988). *The Bonds of Love: Psychoanalysis, Feminism, and the Problem of Domination*. New York: Pantheon.

Benjamin, J. (1995) Sameness and Difference: Toward an “Overinclusive” Model of Gender Development. *Psychoanalytic Inquiry* 15: 125-142.

Benjamin, J. (2004) Beyond doer and done to: An intersubjective view of thirdness. *Psychoanalytic Quarterly*, 73: 5-46.

Benjamin, J. (2017). *Beyond the Doer and Done To: Recognition, Intersubjectivity, and the Third*. London: Routledge.

Bernardi, R. & de Leonde Bernardi, B. (2012). The concept of vínculo and dialectical spiral: a bridge between intra and intersubjectivity. *Psychoanal. Q.*, 81(3): 531-564.

- Bion, W. (1959). *Experiences in Groups*. New York: Basic Books.
- Bion WR (1962a) A Theory of Thinking. In *Second Thoughts – Selected Papers on Psycho-Analysis*. London: Heinemann, 1967, pp. 110-119.
- Bion WR (1962b). *Learning from Experience*. London: Heinemann.
- Bion WR (1963). *Elements of Psychoanalysis*. London: Heinemann.
- Bion, W.R. (1965). Memory and desire. In *The Complete Works of W.R. Bion: Vol. VI*, ed. C. Mawson. London, England: Routledge, 2014, pp. 3-17. Also in: (2018) *Three Papers of W.R. Bion*. Ed. C. Mawson. London/New York: Routledge, pp. 1-10.
- Bion WR (1965). *Transformations*. London: Heinemann.
- Bion, W. (1967). *Second Thoughts: Selected Papers on Psycho-Analysis*, London: Heinemann.
- Bion WR (1970). *Attention and Interpretation*. London: Tavistock
- Bion WR (1976). Emotional turbulence. In *Clinical Seminars Brasilia, São Paulo and Four Papers (Ed. Francesca Bion)*. Abingdon: Fleetwood Press, pp. 223-233.
- Bion, WR (1988) Notes on memory and desire. In E. B. Spillius (Ed.), *New library of psychoanalysis, 8. Melanie Klein today: Developments in theory and practice, Vol. 2. Mainly practice* (p. 17–21). Taylor & Francis/Routledge
- Bion WR (1992). *Cogitations*. London: Karnac.
- Bleger J (1963). *Psicología de la conducta*, (9th ed.). Buenos Aires: EUdeBA.
- Bleger, J (1967). *Simbiosis y ambigüedad; estudio psicoanalítico*. Buenos Aires: Editorial Paidós. English translation. *Symbiosis and ambiguity*. (2012). London: Routledge
- Blum, H.P. (1986). Countertransference and the Theory of Technique: Discussion. *J. Amer. Psychoanal. Assoc.*, 34:309-328.
- Blum, H.P. (1998). An Analytic Inquiry into Intersubjectivity: Subjective Objectivity. *J. Clin. Psychoanal.*, 7(2):189-208.
- Bohleber, W. (2013). The Concept of Intersubjectivity in Psychoanalysis: Taking Critical Stock. *Int. J. Psycho-Anal*, 94(4). 799-803.
- Bonovitz, C. (2007) Termination Never Ends: The Inevitable Incompleteness of Psychoanalysis. *Contemporary Psychoanalysis* 43:229-246
- Bowlby, J. (1958). The nature of the child's tie to his mother. *Int. J. Psychoanal.*, 39:350–373.
- Brentano, F. (1874). *Psychology from the Empirical Standpoint*. A. Rancurello, D. Terrell and McAlister (Tr.). London: Routledge (1973).
- Bromberg, P. (1998). *Standing in the Spaces: Essays on Clinical Process, Trauma and Dissociation*. Hillsdale, NJ: The Analytic Press.
- Bromberg, P. (2006). *Awakening the dreamer: Clinical Journeys*. Hillsdale, NJ: The Analytic Press.

- Brown, L. (2011). *Intersubjective Processes and the Unconscious. An Integration of Freudian, Kleinian and Bionian Perspectives*. London: Routledge.
- Brusset, B. (2006) Métapsychologie des liens et troisièmè topique. *Revue française de psychanalyse* 70.5: 1213-1282.
- Borensztein C., ed. (2014). *Diccionario de Psicoanálisis Argentino*. Buenos Aires: Argentine Psychoanalytical Association.
- Carels, N., Dispaux MF, Godfrind-Haber J. et Haber M. (2002). De quelques figures de transformation: del'interpsychique à l'intrapsychique, *Revue française de psychanalyse*, n°5: 1415-1536, Paris: PUF.
- Cassorla RMS. (2001). Acute enactment as resource in disclosing a collusion between the analytical dyad. *International Journal of Psychoanalysis* 82: 1155-70.
- Cassorla RMS (2005). From bastion to enactment: The 'non-dream' in the theatre of analysis. *International Journal of Psychoanalysis* 86: 699-719.
- Cassorla RMS (2008). The analyst's simplicial alpha-function, trauma and enactment in the analysis of borderline patients. *Int J Psychoanal.*, 89: 161-180.
- Cassorla RMS (2012). What happens before and after acute enactment? An exercise in clinical validation and broadening of hypothesis. *Int. J. Psychoanal.*, 93: 53-89.
- Cassorla, RMS (2012). Transferindo aspectos inomináveis no campo analítico. Uma aproximação didática. *Revista de Psicanálise de SPPA*, 19: 61-98.
- Cassorla RMS (2013). When the analyst becomes stupid. An attempt to understand enactment using Bion's theory of thinking. *Psychoanal Q*, 82, 323-360.
- Cassorla RMS (2014). Commentary to case Ellen: The silent movies. *Int. J. Psychoanal.* 95: 93-102.
- Cassorla, RMS (2017a) Dreams and non-dream study in the field of dreams. In Katz, SM, Cassorla, RMS & Civitarese, G. *Advances In Contemporary Psychoanalytic Field Theory*. New York: Routledge, p. 91-110.
- Cassorla, RMS (2017b) O campo analítico como campo do sonho: OLá, oAí, oAquie e Acolá como vértices de observação participante. *Jornal de Psicanálise (São Paulo)* 50: 53- 65.
- Cassorla RMS (2018). *The Psychoanalyst, the Theater of Dreams and the Clinic of Enactment*. London: Routledge.
- Cassorla, RMS (2019). When the analytic field becomes uncanny. In: C. Bronstein & C. Seulin. (Eds). *On Freud's "The Uncanny"*. London: Routledge, p. 12-27.
- Celenza, A. (2019). From relation to the field: Modes of unconscious fantasy elaborations. *Int. Forum Psychoanal.*, 28: 203-211
- Celenza, A. (2022). Stance, set, transference: The differentiation of two modes of clinical technique. *J. Amer. Psychoanal. Assoc.*, 70(2): 283-305.
- Civitarese, G. (2008) Immersion vs. Interactivity and the Analytic Field. *Int. J Psych-Anal.*, 84: 279-298.

- Chodorow, N.J. (2004). The American Independent Tradition. *Psychoanal. Dial.*, 14(2): 207- 232.
- Chused, J.F., Ellman, S.J., Renik, O., and Rothstein, A. (1999). Four Aspects of the Enactment Concept: Definitions, Therapeutic Effect, Dangers, History. *J. Clin. Psychoanal.*, 8(1): 961.
- Cohen, P., & Beebe, B. (2002). Video feedback with a depressed mother and her infant: A collaborative individual psychoanalytic and mother-infant treatment. *Journal of Infant Child and Adolescent Psychotherapy*, 2, 1-55.
- Conci, M. (2010). Sullivan Revisited - Life and Work. Trento: Tangram Edizioni Scientifiche.
- Corrao, F. (1985). La dimensione aporetica dell'analisi, in *Orme* (Vol. I). Milano: Cortina editore, 1998.
- Corrao F. (1991). Trasformazione in narrativa. In: *Orme*, Vol. 1, Milano, Raffaello Cortina, 1998.
- Davies, J.M. (1996) Dissociation, Repression and Reality Testing in the Countertransference: The Controversy Over Memory and False Memory in the Psychoanalytic Treatment of Adult Survivors of Childhood Sexual Abuse. *Psychoanalytic Dialogues* 6: 189-218.
- Davies, J.M. (2003) Reflections on Oedipus, Post-Oedipus, and Termination: Commentary on Paper by Steven Cooper. *Psychoanalytic Dialogues* 13: 65-75
- de León de Bernardi, B. (2008) Introduction to the Paper by Madeleine and Willy Baranger: The Analytic Situation as a Dynamic Field. *Int. J. Psychoanal.* 89: 773 - 784.
- de León de Bernardi, B. (1993). El sustrato compartido de la interpretación: Afectos, imágenes y palabras en la experiencia analítica [The shared component of the interpretation: Feelings, images and words in the analytic experience]. *Revista de Psicoanálisis* 50: 809-26.
- de León de Bernardi, B. (1999). Un modo de pensar la clínica: Vigencia y perspectivas del enfoque de W. y M. Baranger. In: Luis Kancyper, compiler. *Volviendo a pensar con Willy y Madeleine Baranger. Nuevos desarrollos*, 47-72. Buenos Aires: Lumen.
- de León de Bernardi (2000/2002). The countertransference: A Latin American view. *Int. J. Psychoanal.* 81(2): 331-51. [(2002). Also, in: *Int. J. Psychoanal. Key Papers Series. Key Paper on Countertransference*, 81-116. London: Karnac.] [(2000).
- de León, B de Bernardi. (2002). Contratrtransferencia: Una perspectiva desde Latinoamérica. *Rev. Urug. Psicoaná* 92: 71-104.] [(2002). In: *Libro Anual de Psicoanálisis XVI*, 217-38. Sao Paulo: Escuta LTDA.] [(2002). In: *Livro Anual de Psicanálise XVI*, 215-234. Sao Paulo: Escuta LTDA.]
- de León de Bernardi, B, and Bernardi R (2005). Countertransference and vulnerability of the analyst. In: Lewkowicz S, Flechner S, eds. *Truth, reality and the psychoanalyst: Latin American contributions to psychoanalysis*. London: Int. Psychoanal. Library.
- de León de Bernardi, B (2015). La teoría del campo como metáfora y las metáforas en el proceso analítico. *Revista de Psicoanálisis de la Asociación Psicoanalítica de Madrid*. 74: 167- 198.
- de León de Bernardi, B (2017). Dialectics of transferential interpretation and analytic field. In: Katz, SM; Cassorla, RMS & Civitarese, G. *Advances In Contemporary Psychoanalytic Field Theory*. New York: Routledge, p. 31-42.

- DeMijolla, A. (2002/2005). *The International Dictionary of Psychoanalysis*. DeMijolla, A. (2013). New York: Macmillan Reference USA @ Thomson Gale (enhanced edition of DeMijolla: Dictionnaire international de la psychanalyse. Paris: Editions Calmann-Lévy; 2002).
- Dewey, J. (1896). The reflex arc concept in psychology. *Psychological Review*, 3:357-370.
- Dilthey, W. (1883/1967). *Einleitung in die Geisteswissenschaften. Gesammelte Schriften*, Vol. 1. Leipzig: Teubner, 1967.
- Dispiaux, M. (2002) Aux sources de l'interprétation. *Revue française de psychanalyse* 66:1461-1496.
- Donnet, J.-L. (1995) *Le Divan Bien Tempéré*. Paris: PUF.
- Donnet, J.-L. (2001). From the Fundamental Rule to the Analyzing Situation. *Int. J. Psychoanal.*, 82(1):129-1.
- Donnet, J.L. (2005). *La situation analysante*. Paris: PUF.
- Dorpat, T. (1999) Inauthentic Communication and the False Self. *Psychoanalytic Review* 86:209-222.
- Ellman, S.J., Moskowitz, M. (1998), *Enactment: Towards a New Approach in the Therapeutic Relationship*. Northvale, NJ: Jason Aronson.
- Ellman, S.J., Moskowitz, M. (2008). A Study of the Boston Change Process Study Group. *Psychoanal. Dial.*, 18(6):812-837.
- Erreich, A. (2003). A modest proposal: (Re)defining unconscious fantasy. *Psychoanal Q.*, 72(3):541-574.
- Escalona S (1952). Problems in psycho-analytic research. *Int. J. Psycho-Anal.* 33(2).
- Etchegoyen RH (1986). *The fundamentals of psychoanalytic technique*, Pitchon P, transl. London: Karnac, 1991.
- Faimberg, H. (1987). *Letélescope de générations: à propos de la généalogie de certaines identifications*, *Psychanalyse à l'Université* 1987, XII, p. 46.
- Faimberg, H. (2005). *The Telescoping of Generations: Listening to the Narcissistic Links between Generations*. London New York: Routledge.
- Faraday M. (1873). *On the Various Forces of Nature*. Crookes, W. (ed.). London: Chatto and Windus.
- Favalli, P.H. (1999) O campo psicanalítico: considerações sobre a evolução do conceito *Revista Latino-Americana de Psicanálise* 3(1)23-46.
- Ferenczi, S. (1928/1955) The elasticity of psycho-analytic technique. In: Balint, M. (Ed.). *Final contribution to the problems and methods of psycho-analysis*, 87-101. London: Hogarth Press.
- Ferenczi, S. (1932/1988) *The Clinical Diary of Sandor Ferenczi*. In: Dupont, J. (Ed.), Balint, and Jackson, N.Z., transl.). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ferro, A. (1999). *The Bi-Personal Field. Experiences in Child Analysis*. Introduction by Elizabeth Bott Spillius. London/New York: Routledge.
- Ferro, A. (2009). Transformations in dreaming and characters in the analytic field. *Int J Psychoanal.*, 90:209-230

- Ferro, A. (2017a) The Pleasure of the Analytic Hour. *The Italian Psychoanalytic Annual* 11: 67-78.
- Ferro, A. (ed) (2017b). *Contemporary Bionian Theory and Technique in Psychoanalysis*. Abington: Taylor and Francis.
- Ferro, A. (ed) (2019). *Psychoanalytic Practice Today: A Post-Bionian Introduction to Psychopathology, Affect and Emotions*. Abington: Taylor and Francis.
- Ferro, A. and Basile, R. (2008) Countertransference and the characters of the psychoanalytic session. *The Scandinavian Psyc. Review*, 31: 3-10.
- Ferro, A. and Basile, R. (eds) (2009). *The Analytic Field. A Clinical Concept*. London: Karnac Books.
- Ferro, A. and Civitarese, G. (2013a). Analysts in search of an author: Voltaire or Artemisia Gentileschi? Commentary on "Field theory in psychoanalysis, Part 2: Bionian field theory and contemporary Interpersonal/Relational psychoanalysis" by Donnel Stern, *Psychoanal Dial* 23: 646-653.
- Ferro, A. and Civitarese, G. (2013b). The meaning and use of metaphor in analytic field theory. *Psychoanal. Inq.* 33: 190-209.
- Field, T. (1995). Infants of depressed mothers. *Infant Behavior and Development*, 18, 1-1.3
- Fiorini, L.G. (2016). Intersubjectivity, otherness and thirdness. A Necessary Relationship. *Int. J. Psycho-Anal.* 97: 1095-1104.
- Fivaz-Depeursinge, E. & Corboz-Warnery, A. (1999). *The primary triangle: A developmental systems view of mothers, fathers, and infants*. New York: Basic Books.
- Foehl, J. (2013a). Introduction to the second panel on the concept of the "Analytic Field." *Psychoanal Dial* 23: 627-629.
- Foehl, J. (2013b). Field theory: Commentary on paper by Donnel B. Stern. *Psychoanal. Dial.* 23: 502-513.
- Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E. and Target, M. (2002). *Affect Regulation, Mentalization, and the Development of the Self*. New York: Other Books.
- Freud S (1905). Three essays on the theory of sexuality SE 7.
- Freud S (1914). Remembering, repeating and working-through. SE 12.
- Freud, S. (1915). Instincts and their vicissitudes. SE. 14: 117-140.
- Freud S (1918). From the history of an infantile neurosis. SE 17.
- Freud, S. (1920). Beyond the Pleasure Principle. SE: 18: 1-64.
- Freud, S. (1924). Short Account of Psychoanalysis. SE: 19.
- Gentile, J. (1998) Listening for Deep Structure: Between the a Priori and the Intersubjective. *Contemporary Psychoanalysis* 34: 67-89
- Gentile, J. (2008) Between Private and Public: Towards a Conception of the Transitional Subject. *International Journal of Psychoanalysis* 89: 959-976
- Gentile, J. (2010) Weeds on the Ruins: Agency, Compromise Formation, and the Quest for Intersubjective Truth. *Psychoanalytic Dialogues* 20: 88-109

- George, C., Kaplan, N., & Main, M. (1985–1996) Adult attachment interview (third edition). *Amer. J. Psychiatry*, 122: 601–611.
- Gerson, S. (2004). The Relational Unconscious: The Core Element of Intersubjectivity. *Psychoanal Q*, 73(1): 63–98.
- Gill, M. M. (1982). *The Analysis of Transference, Volume I*. New York: Int Universities Press.
- Gill, M. M. (1995). *Psychoanalysis in Transition*. Hillsdale, NJ: The Analytic Press.
- Goldstein, K. (1939). *The Organism*. New York, NY: American Book Company.
- Giovacchini, P. (1982). *A Clinician's Guide to Reading Freud*. New York and London: Aronson.
- Godfrind-Haber, J., Haber, M. (2002). L'expérience agie partagée. *Revue française de psychanalyse*. 66: 1417-1460.
- Gottlieb, R. M. (2017) Reconstruction in a Two-Person World May Be More about the Present than the Past: Freud and the Wolf Man, an Illustration. *Journal of the American Psychoanalytic Association* 65: 305-316
- Glover E (1952). Research methods in psycho-analysis. *Int. J. Psycho-Anal.* 33: 403-9.
- Green, A. (1972). Notes sur les processus tertiaires. *Rev. Fran. Psychanal.* 36: 407-410
- Green, A. (1975). The Analyst, Symbolization and Absence in the Analytic Setting (On Changes in Analytic Practice and Analytic Experience)—In Memory of D. W. Winnicott. *Int. J. Psycho-Anal.*, 56: 1-22.
- Green, A. (1997). The Intuition of the Negative in *Playing and Reality*. *Int. J. Psycho-Anal.*, 78: 1071-1084.
- Green, A. (2000). The intrapsychic and intersubjective in psychoanalysis. *Psychoanal Q*, 69: 1-39.
- Green, A. (2002). *Lapensée clinique*. Paris: Odile Jacob.
- Greenberg, J. and Mitchell, S. (1983). *Object Relations in Psychoanalytic Theory*. Boston: Harvard Univ. Press.
- Grinberg L (1957). Perturbaciones en la interpretación por la contraidentificación proyectiva. *Rev Psicoanal* 14(1,2): 23-30.
- Grotstein, J. (2007). *A Beam of Intense Darkness: Wilfred Bion's Legacy to Psychoanalysis*. London: Karnac.
- Grotstein, J. (2011). "...But at the Same Time and on Another Level...": *Psychoanalytic Theory and Technique in the Kleinian/Bionian Mode*. Vol. 1, London: Karnac.
- Guimarães, L. M. (2018) *Destino e Daimon na psicanálise. [Destiny and Daimon in Psychoanalysis]* Doctoral Dissertation. Universidade de São Paulo, Instituto de Psicologia, São Paulo, Brazil. <https://doi.org/10.11606/T.47.2018.tde-13112018-150247>
- Gus, M. (2016). O impacto das defesas perversas no campo analítico. *Revista de Psicanálise da SPPA* 23: 501-515.
- Halberstadt-Freud, H. D. (1998). Electra versus Oedipus: Femininity reconsidered. *International Journal of Psychoanalysis*, 79: 41–56.
- Harpaz-Rotem, I., & Bergman, A. (2006). On an evolving theory of

attachment: rapprochement—theory of a developing mind. *Psychoanalytic Study of the Child*, 61:170–189.

Harrison, (2000). *Bion, Rickman, Foulkes, and the Northfield Experiments*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Herrmann, F. (1983/2015). *O Que É Paicanálise, para iniciantes ou não*. São Paulo: Blucher. 14ª ed.

Herrmann, F. (1999) *A Psique E O Eu*. São Paulo: Hepsyché.

Herrmann^aF. (2001a). *Andaimes Do Real: O Método Da Psicanálise*. São Paulo: Casado Psicólogo, 2001, 3ª ed.

Herrmann, F. (2001b). *Andaimes Do Real: Psicanálise Do Quotidiano*. São Paulo: Casa Do Psicólogo, 3ª Ed.

Herrmann, F. (2001c). *O Divã A Passeio: À Procura Da Psicanálise Onde Não Parece Estar*. São Paulo. Casa Do Psicólogo, 2001, 2ª Ed.

Herrmann, F. (2002). Da Clínica Extensa À Alta Teoria: A História Da Psicanálise Como Resistência À Psicanálise. *Percurso Revista De Psicanálise*, N°29, 2002, P.15 20.

Herrmann^aF. (2003a). A Travessia Da Incerteza (Sobre A Clínica Extensa No Consultório). *Jornal De Psicanálise*, Vol.36, N°66/67:167-194.

Herrmann, F. (2003b). *Introdução À Teoria Dos Campos*. São Paulo: Casa Do Psicólogo, 2003, 2ª Edição.

Herrmann, F. (2003c). La Teoría Dos Campos En Psicoanálisis. In *Transiciones. Revista Da Asociación Peruana De Psicoterapia Psicoanalítica De Niños E Adolescentes*, N°6.

Herrmann, F. (2004). *Clínica Psicanalítica: A Arte Da Interpretação*. São Paulo: Casa Do Psicólogo, 2004, 3ª Ed.

Herrmann, F. (2006). *Andaimes Do Real: Psicanálise Da Crença*. São Paulo: Casa do Psicólogo, 2006, 2ª ed.

Herrmann, L. (2007). *Andaimes Do Real: A Construção De Um Pensamento*. São Paulo, Casa Do Psicólogo.

Herrmann, F. (2015/2017). *Sobre Os Fundamentos Da Psicanálise (Quatro Cursos E Um Preâmbulo)*. São Paulo, Ed. Blucher. 2ª Ed.

Herrmann, L. (2017) Intimidade Da Clínica: A Questão Do Íntimo. *Ide Psicanálise e Cultura*, vol.39, nº 63, 2017, p.79-90.

Hirsch, I. (2015). *The Interpersonal Tradition: The Origins of Psychoanalytic Subjectivity*. London, Routledge.

Isaacs S (1948). The nature and function of phantasy. *Int. J. Psycho-Anal.* 29:73-97.

Jacobs, T.J. (1986). On Countertransference Enactments. *J. Amer. Psychoanal. Assoc.*, 34:289- 307.

Jacobs, T.J. (1991). *The Use of the Self: Countertransference and Communication in the Analytic Situation*.

Joseph, B. (1985) Transference: The total situation. *International Journal of Psychoanalysis*, 66, 447-454.

Kaes, R. (2009). *Les alliances inconscientes*. Paris: Dunod.

Kancyper L (1998). Complejo fraterno y complejo de Edipo en la obra de Franz Kafka [The fraternal complex and Oedipus complex in the works of Franz Kafka]. *Rev. Psicoanál.* (Buenos Aires) 55:324-54.

Kancyper L. (ed.) (1999): *Volviendo a pensar con Madeleine y Willy Baranger, nuevos desarrollos* [Re-thinking with Willy and Madeleine Barangers: New Developments]. Buenos Aires: Lumen.

Kancyper L. (1999). Prólogo. In: Luis Kancyper (ed.). *Volviendo a pensar con Willy y Madeleine Baranger. Nuevos desarrollos*, 7-15. Buenos Aires: Lumen.

Katz, M. (2013). General Psychoanalytic Field Theory: Its Structure and Application to Psychoanalytic Perspectives. *Psychoanal. Inq.*, 33(3):277-292.

Katz, S. M. (2017). *Contemporary Psychoanalytic Field Theory: Stories, Dreams and Metaphor*, New York: Routledge.

King, D. B. and Wertheimer, M. (2005). *Max Wertheimer and Gestalt Theory*. New Brunswick: Transaction Publishers.

Klein M. (1932). *Psychoanalysis of Children*. London: Hogarth Press.

Klein, M. (1935) A contribution to the psychogenesis of manic-depressive states. *International Journal of Psychoanalysis*, 16, 145-174

Klein, M. (1940) Mourning and its relation to manic-depressive states, *International Journal of Psychoanalysis*, 21, 125-153.

Koffka, K. (1935). *Principles of Gestalt Psychology*. New York: Harcourt, Brace & World.

Kohut, H. (1971). *The Analysis of the Self*. New York: Int. Univ. Press.

LaFarge, L. (2000). Interpretation and containment. *International Journal of Psychoanalysis* 81(1):67-84.

LaFarge, L. (2017). From "either/or" to "and": The analyst's use of multiple models in clinical work. *Journal of the American Psychoanalytic Association* 65(5):829-844.

Langs, R. (1976) *The Bipersonal Field*. New York: Jason Aronson.

Langs, R. (1979) Interventions in the bipersonal field. *Contemporary Psychoanalysis*, 15, 1- 54.

Laplanche, J. (1994). Psychoanalysis as anti-hermeneutics. Paper presented at Cerisy colloquium. Also in: Laplanche, J. (2015). *Between Seduction and Inspiration: Man*, J. House, (Ed.), 2015, pp. 203-218, New York: The Unconscious in Translation.

Laplanche, J. (1997). The Theory of Seduction and The Problem of The Other. *International Journal of Psychoanalysis* 78:653-666.

Laplanche, J. (1999). Transference: Its provocation by the analyst. In *Essay on Otherness*. J. Fletcher, (Ed.), [pp. 214-233], London: Routledge.

Levenson, E. A. (1972). *The Fallacy of Understanding*. New York: Basic Books.

Levenson, E. (1981). Facts or fantasies—On the nature of psychoanalytic data. *Contemporary Psychoanalysis*, 17:486-500.

Levenson, E. A. (1983). *The Ambiguity of Change*. New York: Basic Books.

Levenson, E. (1985). The interpersonal (Sullivanian) model. In: A. Rothstein (ed.), *Models of the Mind: Their Relationships to Clinical Work*. New York: International Universities press, pp. 49-67.

Levenson, E. A. (1991). *The Purloined Self: Interpersonal Perspectives in Psychoanalysis*, ed.

A. H. Feiner. New York: Contemporary Psychoanalysis Books. Republished in 2018 by Routledge.

Levenson, E. A. (2005). *The Fallacy of Understanding and the Ambiguity of Change*, New York: Analytic Press.

Levenson, E. A. (2017). *Interpersonal Psychoanalysis and the Enigma of Consciousness*, ed.

A. Slomowitz. New York and London: Routledge.

Levenson, E., Hirsch, I. and Iannuzzi, V. (2005). Interview With Edgar A. Levenson, January 24, 2004. *Contemporary Psychoanalysis*, 41(4): 593-644.

Levine, H. B. (2009). Reflections on catastrophic change. *Int Forum Psychoanal*, 18: 77-81.

Levine, H. B. (2011). Construction then and now. In: S. Lewkowicz, T. Bokanowski, & G.

Pragier (Eds.), *On Freud's "Constructions in Analysis"* (pp. 87-100). London: Karnac.

Levine, H. B. (2012). The Colourless Canvas: Representation, Therapeutic Action and the Creation of Mind. *Int. J. Psycho-Anal.*, 93(3): 607-629.

Levine, H. B. (2013). Comparing Field Theories. *Psychoanal. Dial.*, 23(6): 667-673.

Levy, R. (2016). Dorpsíquica in su portávele campo analítico. *Revista de Psicanálisis de SPPA* 23(3): 491-499.

Lewin, K. (1935). *A Dynamic Theory of Personality*. D. Adams & K. Zener (Tr.). New York: McGraw-Hill.

Lewin, K. (1936). *Principles of Topological Psychology*. New York: McGraw-Hill.

Libbey, M. (2011). On Shame in Narcissistic States on Consciousness: Clinical Illustration. In: Druck, A., Ellman, C., Freedman, N. and Thaler, A. (eds): *A New Freudian Synthesis. Clinical Process in the Next Generation.*, pp. 131-156.

Lieberman D (1970). *Lingüística, interacción comunicativa y procesos psicoanalítico*. Buenos Aires: Galerna, 1971.

Lichtenberg, J. (1975). The development of the sense of self. *J. Amer. Psychoanal. Assoc.*, 23: 459-484.

Lichtenberg, J. (1979). Factors in the development of the sense of the object. *J. Amer. Psychoanal. Assoc.* 27: 375-386.

Lichtenberg, J. (1992). *Self and Motivational Systems*. Hillsdale, N.J.: The Analytic Press. Chapter 8, Self object experience. pp. 122-148.

Lichtenberg, J., Lachmann, F., & Fosshage, J. (2016). *Enlivening the Self*. London: Routledge.

Loewald, H. W. (1960). On the therapeutic action of psycho-analysis. *International Journal of Psychoanalysis*, 41, 16-33.

Loewald, H. W. (1971). On Motivation and Instinct Theory. *Psychoanalytic Study of the Child* 26: 91-128

Lysebeth, M., Dirks, L., Minazio, N., du Bled, C., Ducarme, R., Frisch, S., Frisch-Desmarez,

- C., Hirsch, D., Labbé, F., Paduart, P. & Vanhosmael, J. (2008) Premiers jalons d'un travail groupal de recherche méthodologiques sur les théories simplifiées du psychanalyste. *Revue Belge de Psychanalyse* 52:27-43.
- Mach, E. (1896). *Contributions to the Analysis of Sensations*. Chicago: Open Court Publications.
- Mach, E. and McCormack, T.J. (1906). *Space and Geometry in the Light of Physiological, Psychological and Physical Inquiry*. Chicago: Open Court Publications.
- Mahler, M., Pine, F., & Bergman, A. (1975). *The psychological birth of the human infant*. New York: Basic Books.
- Main, M., & Goldwyn, R. (1998). *Adult attachment scoring and classification system*. Unpublished manuscript, University of California at Berkeley.
- McLaughlin, J.T. (1991). Clinical and theoretical aspects of enactment. *J Am Psychoanal Assoc* 39:595-614.
- McLaughlin, J.T. (2005). *The Healer's Bent: Solitude and Dialogue in the Clinical Encounter*. Hillsdale, NJ: The Analytic Press.
- Marucco, N.C. (2017) Corpo, luto e representação no campo analítico: algumas reflexões sobre a psicossomática hoje. *Revista de Psicanálise da SPPA* 24(1):29-40.
- Marcano, S. (1999). El campo de la transferencia y de la contra transferencia en la formación psicoanalítica: instrumentos y obstáculos. *Tropicos: Revista de Psicoanálisis* 7(1):117-127.
- Mead, G.H. (1982). *The Individual and the Social Self: Unpublished Essays*. D.L. Miller (Ed.). Chicago: University of Chicago Press.
- Melgar, M. (2001). Willy Baranger. In: *Grandes psicoanalistas argentinos*, Buenos Aires: Lumen, p.21-24.
- Meltzer, D. (1983). *Dream-life: Re-examination of the Psycho-Analytical Theory and Techniques*. Strath Tay: Clunie.
- Merleau-Ponty, M. (1933). Projet de travaux sur la nature de la perception. In T.F. Garaets (Ed.). *Vers une Nouvelle Philosophie Transcendentale*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1971.
- Merleau-Ponty, M. (1942). *The Structure of Behavior*. A.L. Fisher (Ed.). Boston: Beacon Press, 1963.
- Merleau-Ponty, M. (1945). *The Phenomenology of Perception*. (D.A. Landis, Tr.). London: Routledge, 2012.
- Merleau-Ponty, M. (1945/2005). *Phénoménologie de la perception*. Paris: Gallimard. [Phenomenology of perception. London: Routledge.]
- Merleau-Ponty, M. (1950). The child's relations with others. In: (T. Welsh, Trans.) *Child Psychology and Pedagogy: The Sorbonne Lectures 1949-1952*. Evanston: Northwestern Universities Press, 2010.
- Merleau-Ponty, M. (1964a). Maurice Merleau-Ponty à la Sorbonne, Résumé de ses cours étudiant set approuvé par lui-même. *Bulletin de Psychologie*, Vol. XVIII.
- Merleau-Ponty, M. (1964b). *The Visible and the Invisible*. A. Lingis (trans). Evanston, IL: Northwestern Universities Press, 1968.

- Merleau-Ponty, M. (1968). *Themes from the Lectures at the Collège de France*. J. O'Neill (trans.). Evanston: Northwestern University Press, 1970.
- Meltzer, D. (1998) *The Kleinian Development*. London: Karnac.
- Mitchell, S. A. (1988). *Relational Concepts in Psychoanalysis: An Integration*. Cambridge: Harvard University Press.
- Mitchell, S. A. (2000). *Relationality: From Attachment to Intersubjectivity*. New York: Routledge.
- Modell, A. H. (1989). The Psychoanalytic Setting as a Container of Multiple Levels of Reality: A Perspective on the Theory of Psychoanalytic Treatment. *Psychoanal. Inq.*, 9(1):67-87.
- Modell, A. H. (1990). *Other Times, Other Realities*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Modell, A. H. (2001). Seeing Beyond "Representation" and "Modularity". *Neuro- Psychoanalysis*, 3(1):29-32
- Modell, A. H. (2005). Emotional Memory, Metaphor, and Meaning. *Psychoanal. Inq.*, 25(4):555-568.
- Morin E. (2007). *Introducción al pensamiento complejo*, Buenos Aires, Gedisa.
- Neumann, J. E. (2005). Kurt Lewin at the Tavistock Institute. *Educational Action Research*, 13(1), pp. 119-136.
- Ogden, T. H. (1994a). The Analytic Third: Working with Intersubjective Clinical Facts. *Int. J. Psycho-Anal.*, 75:3-19.
- Ogden T (1994b). *Subjects of analysis*. Northvale, NJ: Aronson.
- Ogden TH (2005). *This Art of Psychoanalysis: Dreaming Undreamt Dreams and Interrupted Cries*. London and New York: Routledge.
- Orange, D. M., Atwood, G. E., & Stolorow, R. D. (1997). *Working intersubjectively: Contextualism in psychoanalytic practice*. Hillsdale, N.J.: Analytic Press.
- Phillips, J. (1999). From the unseen to the invisible: Merleau-Ponty's Sorbonne lectures as preparation for his later thoughts. In: Olkowski, D. & Morley, J. (Eds). *Merleau-Ponty: Interiority and Exteriority, Psychic Life and the World*. Albany: State University of New York Press.
- Pichon Rivière, E. (1985/1988). *El proceso grupal. Del psicoanálisis a la psicología social* (1). Buenos Aires: Nueva Visión,
- Pichon Rivière, E. (1998). *Teoría del vínculo*. Buenos Aires: Nueva Visión.
- Poland, W. S. (1996). *Melting the Darkness: The Dyad and Principles of Clinical Practice*. Northvale, NJ: J. Aronson.
- Racker, H. (1953). A contribution to the problem of counter-transference. *Int. J. Psycho- Anal.* 34:313-24.
- Racker, H. (1957). The meanings and uses of countertransference. *Psychoanal. Q.* 26:303- 357.
- Reis, B. (2009). Performative and Enactive Features of Psychoanalytic Witnessing. *Int. J. Psycho-Anal.*, 90:1359-1372.
- Roth, (2001). Mapping the landscape: Levels of transference interpretation. *Int. J. Psychoanal.*, 82:533-543.

- Sabbadini, A. and Ferro, A. (2010). The Work of Confluence: Listening and Interpreting in the Psychoanalytic Field by Madeleine and Willy Baranger (Glocer Fiorini, L., Ed.). London: Karnac, 2009, in: *Int. J. Psychoanal.* 91:41-5429.
- Saddi, L. (2017). O Legado De Fabio Herrmann: Teoria Dos Campos, Um Pensamento Original. *Revista Brasileira de Psicanálise*, número especial, 2017, p.204-217.
- Salomonsson, B. (2012). Psychoanalytic Case Presentations in a Weaving thoughts Group: On Countertransference and Group Dynamics. *Int. J. Psychoanal.* 93:917-937
- Sameroff, A. (1983). Developmental systems: Contexts and evolution. In: *Mussen Handbook of Child Psychology, Vol. 1*, ed. W. Kessen. New York: Wiley, pp.237-294.
- Sameroff, A. & Chandler, M. (1976). Reproductive risk and the continuum of caretaking casualty. In: *Review of Child Development Research, Vol. 4*, ed. F. D. Horowitz. Chicago: University of Chicago Press, pp.187-244.
- Sandler, J. (1976). Countertransference and role-responsiveness. *Int. Rev. PsychoAnal.* 3:43- 7.
- Sapir, E. (1929). The status of linguistics as a science, In: D. G. Mandelbaum (Ed.), *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*. Berkeley: University of California Press, 1949.
- Sapisochin, S. (2013). Second thoughts on Agieren: Listening the enacted. *Int. J. Psychoanal.*, 94 (5), 967-991.
- Scarfone, D. (2010). The Interpretation of Action in Psychoanalysis. *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 58(5):983-993.
- Scarfone, D. (2011). Repetition: Between presence and meaning. *Can. J. Psychoanal.* 19:70-86.
- Scarfone, D. (2014). The Work of Remembering and the Revival of Psychoanalytic Method. *Int. J. Psycho-Anal.*, 95(5):965-972.
- Schore, A. N. (2011). The Right Brain Implicit Self Lies at the Core of Psychoanalysis. *Psychoanal. Dial.*, 21(1):75-100
- Segal, H. (1957). Notes on symbol formation. *Int. J. Psychoanal.* 38:391-397.
- Smith, B. (1995). *Austrian Philosophy: The Legacy of Franz Brentano*. Chicago: Open Court Publishing.
- Sofio, F. (2014). *Psicanálise Na Uti: Morte, Vida E Possíveis Da Interpretação*. São Paulo: Escuta.
- Sofio, F. (2015). *Literacura. Psicanálise Como Forma Literária*. São Paulo: Fap. Unifesp.
- Spitz, R. A. (1950). Anxiety in infancy: A study of its manifestations in the first year of life. *Int. J. Psychoanal.* 31, 138-143.
- Steele, M. (2010). Quality of attachment and Oedipal development. *Psychoanalytic Inquiry*, 30, 485-495
- Steiner, J. (Ed.) (2017) *Lectures on Technique by Melanie Klein*. London: Routledge.
- Stern, D. B. (1990). Courtship surprise: Unbidden perceptions in clinical practice. *Contemporary Psychoanal.* 26:452-478.

- Stern, D.B. (1997). *Unformulated experience: From dissociation to imagination in psychoanalysis*. New York: Routledge.
- Stern, D.B. (2004). The Eye Sees Itself. *Contemp. Psychoanal.*, 40(2): 197-237.
- Stern, D.B. (2010). *Partners in thought: Working with unformulated experience, dissociation, and enactment*. New York: Routledge.
- Stern, D.B. (2013a). Field theory in psychoanalysis, Part I: Harry Stack Sullivan and Madeleine and Willy Baranger. *Psychoanalytic Dialogues* 23: 487-501.
- Stern, D.B. (2013b). Field theory in psychoanalysis, Part 2: Bionian field theory and contemporary Interpersonal/Relational psychoanalysis. *Psychoanalytic Dialogues* 23: 630-645.
- Stern, D.B. (2013c). Relational Freedom and Therapeutic Action. *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 61(2): 227-255.
- Stern, D.B. (2015). *Relational Freedom: Emergent Properties of the Interpersonal Field*. New York: Routledge.
- Stern, D.N. (1985). *The interpersonal world of the infant: A view from psychoanalysis and developmental psychology*. New York: Basic Books.
- Stern, D.N. (1985/1991). *El mundo interpersonal del infante. Una perspectiva desde el psicoanálisis y la psicología evolutiva*, 176-192. Buenos Aires: Paidós.
- Stern, D.N., Sander, L. W., Nahum, J. P., Harrison, A. M., Lyons-Ruth, K., Morgan, A. C., Bruschiweiler-Stern, N. and Tronick, E. Z. (1998). The Process of Change Study Group: Non-Interpretive Mechanisms in Psychoanalytic Therapy. *Int. J. Psycho-Anal.*, 79: 903-921.
- Stolorow, R.D. (1978). The Concept of Psychic Structure: Its Metapsychological and Clinical Psychoanalytic Meanings. *Int. Rev. Psycho-Anal.*, 5: 313-320
- Stolorow, R.D. (1988). Intersubjectivity, Psychoanalytic Knowing, and Reality. *Contemp. Psychoanal.*, 24: 331-337.
- Stolorow, R.D. (1994). Chapter 15. Kohut, Gill, and the New Psychoanalytic Paradigm. *Progress in Self Psychol.*, 10: 221-226.
- Stolorow, R. (1997) Dynamic, dyadic, intersubjective systems: A evolving paradigm for psychoanalysis. *Psychoanalytic Psychology*, 14: 337-346.
- Stolorow, R.D. (1998). Clarifying the Intersubjective Perspective: A Reply to George Frank. *Psychoanal. Psychol.*, 15: 424-427.
- Stolorow, R. (2013) Intersubjective Systems Theory: A phenomenological-contextual psychoanalytic perspective. *Psychoanal. Dialogues* 23: 383-389.
- Stolorow, R., Brandchaft, B. and Atwood, G. (1987). *Psychoanalytic Treatment: An Intersubjective Approach*. Hillsdale NJ: Analytic Press.
- Stolorow, R. & Atwood, G. (1989) The unconscious and unconscious fantasy: An intersubjective-developmental perspective *Psychoanal. Inq.* 9: 364-374.

- Stolorow, R.D. & Atwood, G.E. (1992). *Contexts of being: The intersubjective foundations of psychological life*. Hillsdale, N.J.: Analytic Press.
- Stolorow, R.D. & Atwood, G.E. & Orange, D.M. (2002). *Worlds of experience: Interweaving philosophical and clinical dimensions in psychoanalysis*. New York: Basic Books.
- Stolorow, R., Brandschaft, B. and Atwood, G. (1987). *Psychoanalytic Treatment: An Intersubjective Approach*. Hillsdale, NJ: Analytic Press.
- Stolorow, R.D. and Atwood, G.E. (2013). The Tragic and the Metaphysical in Philosophy and Psychoanalysis. *Psychoanal. Rev.*, 100(3):405-421.
- Stone, L. (1961) *The Psychoanalytic Situation*. New York: International Universities Press.
- Stone, L. (1967) The psychoanalytic situation and transference: Polystript to an earlier communication. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 15, 3-58.
- Stone, L. (1975). Some Problems and Potentialities of Present-Day Psychoanalysis. *Psychoanal. Q.*, 44: 331-370.
- Sullivan, H.S. (1940). *Conceptions of Modern Psychiatry*. New York, NY: Norton.
- Taffarel, M. (2005). *Ométodopsicanalítico e sua identificação desde a história da psicanálise e sua relação como método nas ciências*. [The Identification of the Psychoanalytic Method in Relation to the Scientific Methodology]. Unpublished Doctoral Dissertation. Pontifícia Universidade Católica de São Paulo, São Paulo, Brazil.
- Tibaldi, I.R. (2004). El Campo Abalítico en Tiempos de Crisa Social: traumas piquicos y enfermedad de realidad. *Revista de Psicoanálisis*, 61:951-972.
- Toth, S.L., Cicchetti, D., Rogosch, F.A., & Sturge-Apple, M. (2009). Maternal depression, children's attachment security, and representational development: An organizational perspective. *Child Development*, 80, 192, 208.
- Tronick, E.Z. (2002). A model of infant mood states and Sandarian affective waves. *Psychoanalytic Dialogues*, 12:73-99.
- Tubert-Oklander, J. (2017). Field theories and process theories. In Katz, S.M.; Cassorla, R.M.S. & Civitarese, G. *Advances in Contemporary Psychoanalytic Field Theory*. New York: Routledge, pp. 191-200.
- Vezzetti, H. (1998). Enrique Pichon Rivière: El psicoanálisis y la psicología social. Paper presented at the *I Coloquio de História da Psicanálise do Programa de Estudos Pós-Graduados em Psicologia Clínica da PUC/SP*. San Pablo, Brazil, 22-24 October 1998.
- Volmer Filho, G. V. & Pires, A. C. (2010) Benign and disruptive disturbances of the supervisory field. *Int. J. Psychoanal.* 91:895-913.
- Watt, D. (1990). Higher cortical functions and the ego: explorations of the boundary between behavioral neurology, neuropsychology, and psychoanalysis. *Psychoanalytic Psychology* 7(4):488-529.
- Watt, D.F. (2019). Reflections on Neuropsychoanalysis at 20 years. *Neuropsychoanalysis* 21(2):114-117.

Wertheimer, M. (1925). Gestalt theory. In: *A Source Book of Gestalt Psychology*. E. D. Ellis (Ed). New York: Humanities Press, 1938, pp. 1-13.

Winnicott, D. W. (1971). *Playing and Reality*. London, England: Routledge.

Wolstein, B. (1953). The Field of Psychotherapeutic Inquiry. *Amer. Journal of Psychotherapy*, 7: 503-514.

Wolstein, B. (1959). *Countertransference*. New York: Grune & Stratton, 1959. pp. 106-114.

Wolstein, B. (1983). The Pluralism of Perspectives on Countertransference. *Contemporary Psychoanalysis* 19: 506-521.

Wright, G. H. (1971). *Explanation and Understanding*. New York: Cornell University Press.

Zacde Goldstein, R. (2012). El baluarte del campo y los estados límites: pensando el porvenir de la clínica psicoanalítica. *Revista de Psicoanálisis (Buenos Aires)* 69: 827-842.

Zahvalnice

1. Andrea Čelenc (autorka) želi da se zahvali časopisu ***Journal of the American Psychoanalytic Association*** na dozvoli da izdvoji delove sledećeg rada: Celenza, (2022). *J. Amer. Psychoanal. Assoc.*, Stance, set, transference: The differentiation of two modes of clinical technique, Vol. 70: 283-305, DOI: 10.1177/00030651221100511.

2. Džon C. Foul (autor) želi da se zahvali časopisu ***Psychoanalytic Dialogues*** na dozvoli da izdvoji delove sledećeg rada: Foehl, J. C. (2013b). Field Theory: Commentary on Paper by Donnel B. Stern. *Psychoanalytic Dialogues*, 23: 502-513, DOI: 10.1080/10481885.2013.832608.

Regionalni saradnici i konsultanti

Latinska Amerika: Dr sc. Ruzvelt Kasorla; Dr Luis Kansiper, Dr Leda Herman

Severna Amerika: Dr sc. Andrea Čelenc; Dr sc. Džek Foul; Dr sc. Kris Lovet (*Chris Lovett, PhD*)

Evropa: G-đa Mari-Frans Dispo, doktor nauka, Belgijsko psihoanalitičko društvo

Predsednik međuregionalne saradnje: Dr sc. Eva D. Papiasvili, ABPP

IPA međuregionalni enciklopedijski rečnik psihoanalize licenciran je pod Creative Commons licencom CC-BY-NC-ND. Osnovna prava zadržavaju autori (IPA i saradnici članovi IPA), međutim, ovaj materijal mogu da koriste drugi, pod uslovom da je upotreba u nekomercijalne svrhe, uz punu atribuciju IPA (uključujući pozivanje na URL [www.ipa.world/IPA/Encyclopedic Dictionary](http://www.ipa.world/IPA/Encyclopedic_Dictionary)) i doslovnu reprodukciju, ne u izvedenom, izmenjenom ili prerađenom obliku. Pritisnite ovde za uslove.

Prevod na srpski jezik i uredništvo: Psihoanalitičko društvo Srbije

Prevod: Emilija Erić, Katarina Dodić, Marija Vezmar, Vesna Brzev-Ćurčić

Koordinator: María Inés Nieto